

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ (SIVAS ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

Hatice ÇELİK

Sivas
Ağustos 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ (SİVAS ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

Hatice ÇELİK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Metin EROL

Sivas
Ağustos 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı : Sosyoloji
Tezin başlığı : Çocuk İşçiliği (Sivas Örneği)

Savunma Tarihi :19.07.2019

Danışmanı :Prof. Dr. Metin EROL

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. H. Bayram KAÇMAZOĞLU

Üye : Prof. Dr. Metin EROL

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Güney NAİR

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Hatice ÇELİK tarafından hazırlanan **Çocuk İşçiliği (Sivas Örneği)** başlıklı tez, kabul edilmiştir. .../.../2019

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntuladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi;

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

08.03./2019

Hatice ÇELİK

ÖNSÖZ

Tez konuma karar verme nedenim, akranları ile oyun oynama çağında olan çocukların çalışma hayatına girmesi sonucu karşılaştıkları problemleri ortaya koymaktır. Bu konu üzerinde çalışmamın en önemli sebebi Türkiye'nin acı ama gerçek bir yüzü olan çocukların çalıştırılması ve fiziksel ve psikolojik olarak istismarına elimden geldiği ölçüde bu çalışmamla tepkimi ortaya koyabilmektir.

Bu çalışmanın özellikle de bu konu üzerinde çalışmama neden olan sürekli gördüğüm ve şahsım adına üzüldüğüm saha araştırmasını yapmış olduğum çalışan çocuklara teşekkürümü bir borç bilirim. Bu süreç içerisinde benden maddi-manevi yardımlarını ve bilgisini esirgemeyen, yine tez çalışmamın başından sonuna kadar ilgisini eksik etmeyen danışman hocam Prof. Dr. Metin EROL'a çok teşekkür ediyorum. Bu uzun ve yorucu süreçte yanımda olup sabırla beni destekleyen aileme, özellikle babam Mehmet ÇELİK'e ve saha araştırması esnasında 4 Eylül sanayii sitesinde cinsiyet olarak erkek çoğunluğu olduğu için yanımda maddi- manevi destek olan nişanlım Ziya KOÇTEPE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Hatice ÇELİK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
TABLolar LİSTESİ	vii
GRAFİKLER LİSTESİ	ix
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER	3
1.1. Araştırmanın Konusu.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Yöntemi	4
2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ	5
2.1. Çocuk, İşçi ve Çocuk İşçi Kavramları.....	5
2.1.1. Çocuk	5
2.1.2. İşçi.....	7
2.1.3. Çocuk İşçi / Çalışan Çocuk	8
2.2. Çocuk İşçiliğinin Tarihsel Gelişimi.....	13
2.3. Çalışan Çocukların Toplumdaki Yeri.....	16
2.3.1. Çalışan Çocukların Toplum İçindeki Yeri (Dünya Geneli)	16
2.3.2. Çalışan Çocukların Toplum İçindeki Yeri (Türkiye Özeli)	22
3. ÇOCUK İŞÇİLERİN ÇALIŞMA ORTAMLARI VE ŞARTLARI	27
3.1. Kırsal Alanda Çalışan Çocuklar	27
3.2. Ev İşlerinde Çalışan Çocuklar	29
3.3. Sokakta Çalışan Çocuklar	30
3.4. Sanayi, Ticaret ve Hizmet Sektöründe Çalışan Çocuklar	33
4. ÇOCUKLARIN ÇALIŞTIĞI ORTAMDAN ÖTÜRÜ ORTAYA ÇIKAN OLUMSUZ ETKİLER	37
4.1. Biyolojik Olumsuz Etkiler	37
4.2. Fizyolojik Etkiler	38

4.3. Eğitimsel Etkiler	39
4.4. Psikolojik Etkileri	39
İKİNCİ BÖLÜM	43
2. ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN NEDENLERİ VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNE İLİŞKİN HUKUKSAL DÜZENLEMELER	43
2.1. Çocuk İşçiliğinin Nedenleri.....	43
2.2. Çocuk İşçiliğini Belirleyen Faktörler.....	43
2.2.1. Yoksulluk Kavramı ve Türkiye’ de Yoksulluk	43
2.2.2. İşsizlik Kavramı ve Türkiye’ de İşsizlik	49
2.2.3. Hızlı ve Çarpık Kentleşme / Türkiye.....	51
2.2.4. Nüfus Sorunu ve Türkiye’deki Nüfus Problemi.....	52
2.2.5. Eğitim Sorunu.....	54
2.2.5.1. Türkiye’de Başlı Başına Eğitim Sorunu	54
2.2.5.2. Türkiye’de Eğitim Sorununun Nedenleri ve Sonuçları.....	56
2.2.6. Gelenekler	57
2.2.7. Ucuz İşgücü.....	58
2.3. Çocuk İşçileri İle İlgili Düzenlemeler.....	59
2.3.1. Çocukların Çalıştırılmasına İlişkin Evrensel Düzenlemeler	59
2.3.1.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948)	59
2.3.1.2. Avrupa Çocuk Hakları Bildirisi (1951).....	60
2.3.1.3. Avrupa Sosyal Şartı (1965).....	61
2.3.1.4. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1976).....	62
2.3.1.5. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989).....	62
2.3.1.6. Avrupa Topluluğu Temel Sosyal Haklar Bildirgesi (1989)	63
2.3.1.7. ILO Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları.....	64
2.3.2. Türkiye’de Çocukların Çalıştırılmasına İlişkin Hukuksal Düzenlemeler	67
2.3.2.1. Anayasa	68
2.3.2.2. Diğer Yasalar	68
2.3.2.2.1. Sağlık Muayeneleri	68
2.3.2.2.2. Çalıştırma Süreleri	69

2.3.2.2.3. Ücretli İzinleri	69
2.3.2.2.4. Çalıştırma Yaşına İlişkin Düzenlemeler.....	70
2.3.2.2.5. Sendikal Hakları.....	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	71
3. SİVAS İLİNDE PEÇETE/SİMİT SATAN, TARTICILIK YAPAN VE SANAYİDE ÇALIŞAN ÇOCUK İŞÇİLERİNE YÖNELİK SAHA ARAŞTIRMASI.....	71
3.1. Saha Araştırmasına İlişkin Genel Bilgiler ve Açıklamalar	71
3.2. Araştırmanın Evreni	71
3.3. Örneklem Seçimi Nasıl Yapıldı	71
3.4. Araştırmanın Yöntemi	72
3.5. Saha Araştırmasında Karşılan Sorunlar	72
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	73
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	73
4.1. Örneklem Giren Çocuklara İlişkin Genel Bilgiler.....	73
4.1.1. Örneklem Giren İşçi Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	73
4.1.2. Örneklem Giren İşçi Çocukların Yaşlarına Göre Dağılımı	73
4.1.3. Çocukların İşçi Olarak Çalışmalarının, Öğrenimlerine Etkisi.....	73
4.1.4. Çocukların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	74
4.1.5. Araştırmaya Katılan Çocukların Ebeveynlerinin Yaşam Durumlarına Göre Dağılımı.....	74
4.1.6. Çocukların Anne-Babalarının Birliktelik Durumlarına Göre Dağılımı ..	75
4.1.7. Çocukların İkamet Ettikleri Yerlere Göre Dağılımı.....	75
4.1.8. Çocukların Babalarının Eğitim Seviyesine Göre Dağılımı	76
4.1.9. Çocukların Annelerinin Eğitim Seviyesine Göre Dağılımı.....	77
4.1.10. Çocuk İşçilerin Babalarının Mesleğine Göre Dağılımı	77
4.1.11. Çocukların Annelerinin Mesleğine Göre Dağılımı.....	78
4.1.12. Çocukların Babalarının Sigara Kullanımına Göre Dağılımı	78
4.1.13. Çocukların Babalarının Alkol Kullanımına Göre Dağılımı	79
4.1.14. Çocukların Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı	79
4.1.15. Çocukların Oturdıkları Evlerin Mülkiyetine Göre Dağılımı	80
4.1.16. Çocukların Ailelerdeki Çocuk Sayısına Göre Dağılımı.....	81

4.1.17. Çocukların Sosyal Güvencelerine Göre Dağılımı	81
4.1.18. Çocukların Günlük Kazançlarına Göre Dağılımı	82
4.1.19. Çocukların Çalıştıkları İş Alanlarına Göre Dağılımı	82
4.1.20. Çocukların Çalıştıkları İş Yerlerindeki Ne Süredir Çalıştıklarına Göre Dağılımı	83
4.1.21. Çocukların Günlük Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı	84
4.1.22. Çocukların Çalışma Nedenlerine Göre Dağılımı.....	84
4.1.23. Çocukların Çalıştıkları Yerlerde İş Kazasına Maruz Kalma Durumlarına Göre Dağılımı.....	85
4.1.24. Çocukların Çalıştıkları Yerlerdeki Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumlarına Göre Dağılımı.....	86
4.1.25. Çocukların Çalıştıkları Sürede Kimler Tarafından Şiddete Maruz Kaldıklarına Göre Dağılımı	87
4.1.26. Çocukların Madde Kullanılan Ortamda Bulunup-Bulunmamalarına Göre Dağılımı	87
4.1.27. Çocukların Madde Kullanma Durumlarına Göre Dağılımı.....	88
4.1.28. Araştırmaya katılan çocukların kendileri için ne tür çalışmalar ya da faaliyetler olmasını istediklerine Göre Dağılımı.....	89
4.1.29. Cinsiyet ve Madde Kullanılan Ortamda Bulunma Durumlarına Göre Dağılım	90
4.1.30. Hanenin Aylık Geliri ve Zararlı Madde Kullanımına Göre Dağılım ...	90
4.1.31. Yaş ve İşte Çalışma Süresine Göre Dağılım	91
4.1.32. Baba Eğitim Durumu İle Babanın Alkol Kullanma Bağlantısı.....	92
4.1.33. İş Alanı ve Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumuna Göre Dağılım..	93
SONUÇ	95
KAYNAKÇA.....	101
EKLER	109
Ek 1. Anket Soruları	109
ÖZGEÇMİŞ.....	115

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	: Adı Geçen Eser
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇÇB	: Çalışan Çocuklar Bölümü
ÇEM	: Çıraklık Eğitim Merkezi
ÇİA	: Çocuk İşgücü Anketi
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
HAK-İŞ	: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HDK	: Hükümet Dışı Kuruluşlar
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
ILO	: International Labour Organisation (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IPEC	: International Programme on the Elimination of Child Labour (Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı)
İDDG	: İşyeri Danışma ve Denetleme Grubu
İK.	: İş Kanunu
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletme
Ltd	: Limited
m.	: Madde
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEK	: Mesleki Eğitim Kanunu

MEKSA	: Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SIMPOC	: Çocuk işçiliği İstatistiksel Bilgi ve İzleme Programı
SK	: Sendikalar Kanunu
SSK	: Sosyal Sigortalar Kanunu
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği
UNICEF	: United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu)
WHO	: World Health Organisation (Dünya Sağlık Örgütü)
YİBO	: Yatılı İlköğretim Bölge Okulları
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
vd	: Ve Diğerleri
y.y	: Yüzyıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Mevsim etkilerinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri, Mart 2017, Mart 2018.....	50
Tablo 2. Örneklem Giren Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	73
Tablo 3. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşlarına ilişkin betimsel bilgiler	73
Tablo 4. Örneklem Giren Çocuk İşçilerin, Öğrenimlerine Devam Etme Durumlarına Göre Dağılımı.....	74
Tablo 5. Araştırmaya katılanların eğitim durumuna ilişkin betimsel bilgiler	74
Tablo 6. Araştırmaya katılan çocukların ebeveynlerinin yaşam durumuna ilişkin betimsel bilgiler.....	75
Tablo 7. Araştırmaya katılanların anne babanın birlikteliğine ilişkin betimsel bilgiler.....	75
Tablo 8. Araştırmaya katılanların ikametlerine ilişkin betimsel bilgiler	76
Tablo 9. Araştırmaya katılanların baba eğitim durumuna ilişkin betimsel bilgiler ...	76
Tablo 10. Araştırmaya katılanların anne eğitim durumuna ilişkin betimsel bilgiler .	77
Tablo 11. Araştırmaya katılanların baba meslek durumuna ilişkin betimsel bilgiler	77
Tablo 12. Araştırmaya katılanların anne meslek durumuna ilişkin betimsel bilgiler	78
Tablo 13. Araştırmaya katılanların babalarının sigara kullanımına ilişkin betimsel bilgiler.....	79
Tablo 14. Araştırmaya katılanların babalarının alkol kullanımına ilişkin betimsel bilgiler.....	79
Tablo 15. Araştırmaya katılan çocukların hanelerinin aylık gelirlerine ilişkin betimsel bilgiler.....	80
Tablo 16. Araştırmaya katılanların oturulan evin mülkiyet durumuna ilişkin betimsel bilgiler.....	80
Tablo 17. Araştırmaya katılanların ailelerindeki çocuk sayısına ilişkin betimsel bilgiler.....	81
Tablo 18. Araştırmaya katılanların ailelerin sosyal güvencelerine ilişkin betimsel bilgiler.....	82
Tablo 19. Araştırmaya katılanların günlük kazançlarına ilişkin betimsel bilgiler.....	82
Tablo 20. Araştırmaya katılanların çalıştıkları iş yerlerine ilişkin betimsel bilgiler .	83

Tablo 21. Araştırmaya katılanların çalıştıkları iş yerlerinde ne süredir çalıştıklarına ilişkin betimsel bilgiler.....	84
Tablo 22. Araştırmaya katılanların günlük çalışma süresi ilişkin betimsel bilgiler ..	84
Tablo 23. Araştırmaya katılanların çalışma nedenlerine ilişkin betimsel bilgiler.....	85
Tablo 24. Araştırmaya katılanların çalıştıkları yerde iş kazasına maruz kalmalarına ilişkin betimsel bilgiler	86
Tablo 25. Araştırmaya katılanların çalıştıkları yerde fiziksel yada cinsel şiddete maruz kalmalarına ilişkin betimsel bilgiler	86
Tablo 26. Araştırmaya katılanların çalıştıkları yerde kim tarafından şiddete maruz kalmalarına ilişkin betimsel bilgiler	87
Tablo 27. Araştırmaya katılanların madde kullanılan ortamda bulunma durumlarına ilişkin betimsel bilgiler.....	88
Tablo 28. Araştırmaya katılanların madde kullanma durumuna ilişkin betimsel bilgiler	88
Tablo 29. Araştırmaya katılanların çocukların kendileri için ne tür çalışmalar ya da faaliyetler olmasını istediklerine ilişkin betimsel bilgiler	89
Tablo 30. Cinsiyet ve Madde Kullanılan Ortamda Bulunma Çapraz Tablosu.....	90
Tablo 31. Aylık Gelir ve Zararlı Madde Kullanımı Çapraz Tablosu	91
Tablo 32. Yaş ve İşte Çalışma Süresi Çapraz Tablosu	91
Tablo 33. Baba Eğitim Durumu ve Baba Alkol Kullanımı Çapraz Tablosu	92

GRAFİKLER LİSTESİ

- Grafik 1.** 1999-2012 Yılları Arasındaki Çocuk İşçilerin Çalıştıkları Alanlar.....47
- Grafik 2.** Çalışma Nedenine Göre Okula Devam Eden ve Etmeyen Çocuklar.....48

ÖZET

Çocuk işçiliği problemi, sadece ülkemizde olmayıp, tüm Dünya'yı da saran bir sorun haline gelmiştir. Çalışmamızda da belirtildiği gibi çocuk işçiliğinin en önemli nedeni yoksulluk olarak görülmüştür. Ailelerin ekonomik düzeyleri düşük görülüp, çocuklar ailelerine hem katkıda bulunmak için, hem de kendi harçlıklarını çıkarmak için çalıştıkları görülmektedir.

Çocuğun bu şekilde çalışma hayatına girmesi, eğitim yönünden çocuğu okuldan uzaklaştırdığı görülmektedir. Ayrıca, çoğu çocuğun da psikolojik, fiziksel, biyolojik ve sosyallik bakımından büyük hasarlar gördüğü kanıtlanmıştır.

Bu çalışmanın da amacı, ülkemizde ve saha araştırması yapılan Sivas ilinde çocuk işçiliği sorununa dair toplumsal bilinç düzeyini tespit etmektir.

Yapmış olduğumuz araştırma, kaynak tarama yöntemi ile gerçekleşmektedir. Araştırmanın konusu ile ilgili kaynaklar kaynakça bölümünde yer almaktadır. Yöntem olarak saha araştırması yapılmış olup, veriler SPSS programı yardımı ile açıklanmıştır. Veriler sonucunda, çocuk işçiliğinin en baştaki faktörü, yoksulluk olarak görülmüştür.

Araştırmamızda çocuk işçiliğinin genel tanımı, tarihçesi, ülkemizde ve dünyada çocuk işçiliğinin boyutlarını ortaya koyan, bir literatür çalışması yapılarak konuyla ilgili perspektif oluşturmaya çalışılmıştır. Çocuk işçiliği ülkemizin genelinde ve Sivas ilinde de özel olarak ele alınıp bilinç düzeyleri hakkında bilgi edinilmiştir.

Sonuç bölümünde, çocuk işçiliği ile ilgili çözümler, öneriler ve genel değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, İşçi, Çocuk İşçi, Yoksulluk, İşsizlik, Ucuz İşgücü, Eğitim.

ABSTRACT

The problem of child Labour has become a problem not only in your country but also in the whole World as stated in our study, the most important reason of child Labour is seen as poverty. It is seen that the families' economic levels are low and they are trying to contribute to their families and to remove their own allowances.

It is seen that the child enters the working life and removes the child from the school in terms of education in addition, many children have also been shown to have suffered major physical, biological, and social damage.

The aim of this study is to determine the level of social awareness of the problem of child labor in our country and in the Sivas province where field research is conducted.

The research we have done is carried out with the method of source screening. Resources related to the subject of the reserach are included in the bibliography section. A field study was conducted as a method and the data were explained with the help of SPSS program. As a result of the data, the main factor of child labor was seen as poverty.

In our study, a general literature on child labor in our country and in the world has been tried to form a perspective. Child labor has been handled specifically in Sivas and in our country.

In the conclusion section, child labor related solutions, recommendations and general evaluations are given.

Keywords: Child, Labor, Child Labor, Poverty, Unemployment, Cheap Labor, Education.

GİRİŞ

Çocuk işçiliği, tüm Dünya’da var olan ve sürekli karşılaştığımız ciddi bir problemdir. Çocukların, küçük yaşlarda kendilerini sokakta bulmaları ve bedenlerine ağır gelen işlerle uğraşmaları oldukça tehlikelidir.

Tezimin konusu olan çocuk işçiliği sorunu, sanayileşme hareketlerinin başlaması ile gündeme daha çok gelmiştir. Sanayi Devrim’inden sonra görülen en büyük değişiklik; kadın ve çocukların iş hayatına girmeleridir. Sanayileşme sürecinden önce çocuk işçiliği görülmemekte idi. Sanayileşme ile birlikte, erkek işgücünün yanı sıra kadın ve çocukların da işçi sıfatıyla çalışma hayatına girdiklerini söyleyebiliriz. Bundan dolayı, sanayileşme sürecinden sonra çocuk işçiliği ortaya çıkmıştır diyebiliriz.

Dünya genelinde, yapılmış çalışmalar ve raporlarına göre, 5-17 yaş grubunda milyonlarca çocuk işçi bulunmakta ve bunların da büyük çoğunluğu çok tehlikeli işlerde çalışmış bulunmaktadır. Çocuk işçilerine daha çok, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde rastlamak mümkündür. Ülkemizde bunlardan biridir. Yeri geliyor kırsal kesimde, yeri geliyor sanayi bölgelerinde, yeri geliyor sokaklarda çalışan çocukları görüyoruz.

Çocukların, ağır ve bedenlerini yıpratıcı işlerde çalışmaya zorlanmaları sakatlıklarının artmasına ve psikolojik olarak zarar görmelerine sebep olmaktadır. Aynı şekilde çocukların, çocukluklarını yaşayamadan çok küçük yaşlarda çalışma hayatına atılması, çocukların gelişmelerini olumsuz etkilemekte, eğitim imkânlarından yararlanmalarını kısıtlamakta ve çocukların gerçekten geleceklerini ellerinden almaktadır.

Çalışma yaşamına erken yaşlarda giren çocuklarımızın büyüme ve gelişmelerini gerçekleştirdiklerini söylememiz mümkün değil. Yani, fiziksel ve bedensel yükün altında kalan çalışan çocuklarda normal bir büyüme ve gelişme gerçekleşmez. Çocuğun çalışması, bedeninde normal dışı sapmalara neden olmaktadır. Ayrıca, bedensel çöküşün yanında ruhsal ve toplumsal alanda da problemlere yol açmaktadır.

Çocukların çalışma nedenleri birçok faktöre bağlı olarak değişiklik gösterse de en önemli nedeni yoksulluk olarak görülmektedir. Yoksulluğun devamında; aile baskısı, gelenekler, eğitim zorluğu, işsizlik vs. nedenleri bulunmaktadır. Çocuğun bu nedenlerden dolayı çalışma hayatına atılması; okuldan uzaklaşmasına neden olup, vasıfsız işçi olarak tanımlanmasına sebep oluyor.

Bizlerin de içinde bulunduğu eşitsizliklerin, haksızlıkların yanında çocuk işçilerinin bulunduğu haksızlıklar daha ağır basmaktadır. Çünkü kendi bedenleri gibi kalpleri de küçük. Sokakta çalışmaları, onları her şeyden mahrum bırakmaktadır. Oyun oynamaları gerekir iken, sokakta soğukta küçük bedenleri ile tehlike arz eden şeylerle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Literatür tarama yöntem ve anket uygulamamın sonucunda SPSS programı ile gerçekleştirdiğim bu çalışmamda Türkiye’de çocuk işçiliği sorununa değinip saha araştırmasını yaptığım Sivas ilindeki çalışan çocuklarla ilgili analiz yapılmıştır. Geniş kapsamlı bir problem olduğu için çocuk işçiliği konusunu detaylı şekilde ele alındı.

Çalışmamın birinci bölümünde; yapılmış olan araştırmamızın amacı, konusu ve yöntemlerine yer verilmektedir. Konu ile ilgili nasıl çalışılmak gerektiği ve hangi yollara başvurulduğu yer almaktadır. Çocuk ve çocuk işçi kavramları el alınıp, daha sonra çalışan çocukların çalışma koşullarına ve çalıştıkları ortamlarından kaynaklanan risklere değinilmiştir. Çalışmamın ikinci bölümünde, çocuk işçiliğinin neden ortaya çıktığından ve bu soruna sebep olan faktörlerden bahsedip, çocukları çalışma yaşamlarında koruyacak olan hukuksal ve evrensel düzenlemelere değinilmiştir. Dünya’da çocukların çalıştırılmasına ilişkin evrensel düzenleme olarak, Birleşmiş Milletler, Avrupa Çocuk Hakları, ILO kararları gibi sözleşmeler yer alırken; ülkemizde de anayasa, sendikal hakları gibi diğer yasalara da yer verilmiştir. Çalışmamın üçüncü yani son bölümünde ise; saha araştırmasını yapmış olduğum Sivas ilinde çalışmak zorunda kalan ve çeşitli yerlerde peçete, simit vb. şeyler satarak, tartıcılık yaparak ya da sanayide çalışarak geçimlerini sağlayan çocuk işçilerimize yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise; Türkiye’deki önemli problem olan çocuk işçiliği konusunda ve önlenmesi konusunda genel bilgiler verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. Araştırmanın Konusu

Yapılmış olan araştırmamızın konusu; çocuk işçiliği üzerinedir. Dünya’da ve özellikle kendi ülkemizde olan bu önemli konunun çocuklar üzerindeki etkisi, çocuk işçilerimizin durumları, neden çalışmak zorunda kaldıkları ve bu durumun yan etkilerinin önlenmesi için gerekli olguları tespit etmektir. Çocuklarımızın o yaşlarda oyun oynamaları ve akran çevreleri ile sosyal aktivitelerini geçirmeleri gerekir iken; çalışmaya üstelik de ağır şekilde çalışmaya zorlanması toplumda çok ciddi sorunlar beraberinde getirmiştir. Çocukların hem psikolojik, hem de fizyolojik olarak olumsuz şekilde etkilenmeleri onların gelecekte sağlıklı bir nesil olmaları söz konusu olamamaktadır. Verilere göre, bu kadar çok çocuğun çalıştırılmaları hem ucuz işgücü olarak görülüp hem de çoğunun ailelerinin maddiyat eksikliğinden kaynaklanmaktadır. En tehlikeli çocuk işçi türü ise; sokakta çalışan çocuklar olarak görülmektedir. Çünkü sokakta savunmasız, tek başlarına, korumasız ve tehlikelilik arz eden olaylara dâhil olma riski vardır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacında ise; çocuk kavramının ve konumuz olan çocuk işçiliğinin kavramını tam anlamıyla belirlemek lazımdır. Toplumumuzda; çocuk işçilerine karşı farklı bakış açılarını ortaya koymak ve yanlış düşünceli kişilerin yaklaşımlarını tespit etmeye çalışmak en baştaki amaçtır. Dünya’da var olduğu gibi kendi ülkemizde de çokça çocuk işçisi var olup bunların nedenlerini araştırmak ve tarihçesini değinmek konumuzun başlıca amaçlarındandır. Çocuk işçiliği; çocuklarımız üzerinde oldukça olumsuz etki bırakmaktadır. Psikolojik, fizyolojik, bedensel ve ruhsal olarak etkilenmektedirler. Çocuklar üzerinde bırakılan bu etkileri ayrıntılı açıklamaktır. Ayrıca; çocukları çalışma hayatına iten sebepleri yani; yoksulluk, eğitim, ekonomik sorunları da belirleyip açıklamaktır. Çocukların daha çok iş hayatında olma sebepleri en başta ucuz işgücünden kaynaklı olduğu ve

yoksulluğun da beraberinde getirdiği anlaşılıyor. Bu sorunları tespit etmek ve üzerinde çalışılması amaçları arasında yer almaktadır.

Saha araştırmasında 150 ocuk seçme sebebimiz ise, çoğu çalışan çocuğa ulaşımda güçlük çekilebileceği aynı zamanda sorulara daha net cevaplar veremedikleri için sınırlandırılmıştır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Yapmış olduğumuz araştırma, anket yöntemi ile gerçekleşmektedir. Araştırmanın konusu ile ilgili kaynaklar kaynakça bölümünde yer almaktadır. Kitaplar, makaleler, gazete kupürleri, internet siteleri ve röportaj ile birlikte işimize yarayacak bilgiler ayrıştırılmış, sonrasında bir araya getirilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Çocuk, İşçi ve Çocuk İşçi Kavramları

2.1.1. Çocuk

Elibol, çocuk kavramını şu şekilde tanımlamıştır: Toplumların gelişme süreci içinde, çocuk dediğimiz kavram farklı boyutlarda algılanmış ve çocuğun anlamı bu süreç içinde değişmiştir. Çocukluk, yaşam zincirinin doğal ve değişmez halkalarından biridir ve çocukluk insan yaşamının bir evresi, yetişkinin de kaçınılmaz geçmiştir. Bu evrenin süjesi ‘çocuk’ kimli veya kimsesiz, varlıklı veya varlıksız, suçlu veya suçsuz, beden veya ruh sağlığının bozuk olup olmaması göz önünde bulundurulmaksızın, ‘sağ veya tam doğduğu anda reşit olduğu ana kadarki çevrede bulunan gerçek kişidir (1998: 15).

Bob ise çocuk kavramını şöyle özetlemektedir: İnsanoğlunun ilk var olduğu tarihten itibaren ortada olan bir kavram değildir. Bu kavram insanoğlunun zihinsel gelişimine paralel olarak ortaya çıkmış olan, masumiyeti ve saflığı çağrıştıran bir kavramdır. Rönesans döneminden önce çocukların küçük kadın ve erkekler olarak betimlenmesi, yetişkinlere ait giysileri giymeleri, onlara ait işleri yapmaları ve hatta cinsel ilişkilere konu olmaları onların yetişkinlerin dünyasının bir parçası olduğunu göstermektedir. Ancak 17.yy.dan sonra, çocukluğu bir masumiyet ve zayıflık dönemi olarak görüp yetişkinlere masumiyeti koruma ve zayıflığı güçlülüğe dönüştürme görevini yükleyen anlayışın ortaya çıkmasıyla, çocuk kavramı ortaya çıkmıştır.(:21-27).

Bu kavram, gün geçtikçe de farklı kişiler tarafından yorumlanmıştır.

Akyüz, çocuk kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: “Çocuk kavramını tanımlayabilmek için farklı bilim dallarının “çocuk kavramına” yüklediği anlama bakmak gerekir. Psikolojide çocuk deyince doğumundan başlayarak ergenliğe kadar ki devrede bulunan kişi anlaşılır. Ergenlikten sonra, gelişim psikolojisi “genç insan” kavramını kullanır” (Akt: Yıldırım 2008: 4).

Çocuk dediğimiz kavram, bebeklikten çıkmış, ergenliğe adım atılan ve her yetişkinin de geçirmiş olduğu bir evredir. Çocuk, ne doğuştan iyidir ne de doğuştan kötüdür. Çocuk; yaşadığı çevreden sonradan kazanılan davranışları ile şekillenen bir varlıktır. İlk davranış ve kendi özelliklerini keşfettiği yer olarak ailesi, daha sonra okul çevresi ve arkadaşlarından etkilenir. Çocuğu iyi yetiştirmek için ilk çocukluk çağlarında tedbirli ve kurallı yetiştirmek lazım.

Birleşmiş Milletlerin, 1989 yılında kabul ettiği Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 18 yaşın altındaki herkesi çocuk olarak tanımlamıştır. Bunun nedeni, 18 yaşın, pek çok ülkede kişinin vatandaşlığa geçtiği ve yaşamını etkileyen yasa ve politikaların belirlenmesi için oy kullanma hakkını aldığı yaş olmasıdır. Dolayısıyla evrensel olarak çocuk vatandaş değildir ve siyasi gücü yoktur (Ennew 1998: 10).

Çocuk kavramının tanımlanmasında görmüş olduğumuz gibi çeşitli yaş grupları ölçü alınıyor. Çocuğun tanımını yapan farklı farklı kişiler, tanımı yaparken aynı zamanda sosyolojik, hukuki ve siyasi bakımdan farklı şekillerde ele almışlardır.

“Çocuk veya çocukluk kavramının farklı şekillerde ifade edilmesinin yanında, çocukluğun hangi yaş sınırlarını kapsadığı da tartışmalıdır. Gerek medeni hukukta, gerek ceza hukukunda, çocuk yaşı farklı düzenlenmiştir. Gelişim psikolojisinde ise; çocukluk dönemi; bebeklik ile ergenlik arasındaki dönem olarak kabul edilmiştir. Çocukluk yaşı konusunda ülkeler arasında da birlik söz konusu değildir. Yaş sınırları her ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve hukuksal sistemlerine dayalı olarak farklılıklar göstermektedir. Dünya'nın en büyük saadeti olarak tanımlanan çocuğun hangi yaş sınırlarını kapsadığı, hangi adla adlandırılması gerektiği noktasında farklı düşüncelerin oluşması da insan yapısından kaynaklanmaktadır. Her toplumun, kendi yapısına uygun bir çocukluk devresi benimsemesi gerekecektir. Bunun yanında Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin birinci maddesi çocuğu, “18 yaşından küçük insan” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamada da çocukluğun başlangıç anı açık bırakılmıştır” (Çelik 2005:1-2).

Hukuk kuralları içerisinde de çocuk kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Medeni kanunumuzda yer verildiği şekilde, bir kimsenin reşit olabilmesi için birkaç istisna dışında (Örneğin evlenme, ergin kılınma) 18 yaşını tamamlamış olması

gerekmektedir. Dolayısıyla, 18 yaşını tamamlamamış kişiler kanunlarımıza göre çocuk sayılmaktadır.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na ve Türk- İş'e göre çocuk; temelde yaşam yükünü yüklenmemiş, ailenin ve devletin koruduğu, diğer kurum ve kuruluşların da sahip çıktığı, çocukluğunu yaşayabilen, fiziksel ve ruhsal gelişimini sağlıklı olarak tamamlayabilen, yeterli bir eğitimle geleceğe hazırlanan ve geleceğin nitelikli işgücünü oluşturan insandır (Kahramanoğlu, Ertan 1996: 11).

Başka bir tanıma göre; “Farklı kültürlerde çocukluk dönemi, yaş grubu ve işlevleri açısından değişik şekillerde tanımlanmaktadır” (Avşar, Ögüt 2012: 1).

Kısaca, insanlığın gelişme evresinde çocuk ve çocukluğun çok önemli yeri vardır. Bu, çocukluk döneminde çocuğun yetiştirme koşulları ve alınan eğitimi çocuğun yaşam kalitesinde büyük rol oynamaktadır. Çocuk kavramı tarihten tarihe, kültürden kültüre hatta kişiden kişiye tanımı değişen bir kavram olup; tek ortak anlaşılan nokta olarak sadece bu çocuk kavramının yaşamın bir gelişme evresinde bulunduğu, herkesin az çok çocukluktan geçtiği ve çocukların güçsüz, savunmasız ve çocukluk dönemlerinde bakıma ve korumaya ihtiyaç olduğunu söyleyebiliriz.

2.1.2. İşçi

İşçi, İş Kanunu tarafından, iş (hizmet) akdine (sözleşme) dayanarak herhangi bir işte ücret karşılığı çalışan kişi olarak tanımlanmaktadır (www. resulkurt.com).

İş Kanunumuz, “Bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişiye işçi” biçiminde tanımlamıştır. Bir kimseye işçi denilebilmesi için, o kimsenin iş verene ait işyerine gelip çalışması gerekmez. Bunun yanında geçerli bir işçi sıfatının doğması için kural olarak, hizmet sözleşmesinin yaş, ehliyet gibi tüm açılardan geçerli olması gerekmektedir.(web. bilecik.edu.tr.)

Bir kişinin işçi sayılabilmesi için, onun o işi bir karşılık uğruna yapması gerekir. Söz konusu karşılık para biçiminde (ücret olarak) belirlenebileceği gibi, eşya biçiminde de olabilir. Ücretin sözleşmede açıkça kararlaştırılmamış olması, işçi sıfatının kazanılmasına engel değildir. Burada önemli olan ücretin varlığıdır. (www. resulkurt.com)

İşçi dediğimiz kavram, denilen gibi toplumda insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için belli bir ücret karşılığında emek sarf etmesidir. Bazı insanlar sarf ettikleri emeklerinin karşılığını alamamaktadır. Bunların en belirgin özelliği de çocuk işçilerdir. Çocuk işçileri, o küçücük elleri ile yaptıkları büyük işlerin karşılığını maalesef alamamaktadır. Ucuz iş gücü dediğimiz kavramın tam net göstergesi budur.

İşçi kelimesine bir sınıf anlamı yüklenmesinin, yani “işçi sınıfı” denmesinin temel sebeplerinden biri, bu sınıfı ezen, ona hükmeden bir egemen sınıfın bulunmasından ileri gelir. Bu vaka, yani ezen-ezilen ilişkisi, bu sınıfların varlığını daha da belirgin olmasını sağlar. Diğer temel bir sebep de etrafımızdaki her eşyanın, her binanın, hatta bir ticari malın, bu sınıf tarafından yapılmış olmasıdır.

Diğer tüm meslek sınıfları, bu üretilen malların üzerine kuruludur. Örneğin bir doktor için stetoskop gereklidir ve bunu üreten işçidir, öğretmen için kitap gereklidir, onu yazan (ve hatta diğer dillerden çeviren) bir yazı işçisidir, bir tüccar için satacak mal gereklidir ve onu üreten bir işçidir. Hatta ev hanımlığını dahi meslekten sayarsak, kullandığı tüm mutfak eşyaları, temizlik eşyaları, hayatlarını geçirdikleri bina bile işçi eseridir. Kısacası insan hayatındaki temel gereksinimleri karşılayan bir “sınıf”tır, işçi sınıfı (Friedrich 1994:12).

2.1.3. Çocuk İşçi / Çalışan Çocuk

Çocuklarımızın artık günümüzde çok fazla çalıştığını görmekteyiz. Küçücük bedenlerin, kendilerinden çok çok büyük işlerle uğraşmaları hepimizi üzer. Sıcığın altında tarlada çalışan çocuklar, yine arkadaş çevresi çarşıda ailesi ile dondurma yiyerek gezerken o çocuğun mendil, simit satıp tartıcılık yapması, sanayide keza küçük ellerin ağır ve tehlikeli işlerle uğraşması hepimizin yakından bağdaşık olduğu tablodur ve çok üzücüdür. Kötü koşulların altında çok yoğun çalışan çocuklarımız eğitimleri ve sosyal aktiviteleri hep olumsuz etkilenmiştir.

Çocuk Hakları El Kitabı' na göre: (2007: 3-34)

- Çocuğun işçiliği, önemli bir sosyal problem olarak devam eden ve birçok ülkede yaşanan evrensel bir olgudur. Ulusal yasalara ve uluslararası

standartların varlığına rağmen milyonlarca çocuk tüm dünyada çalışmaktadır.

- Çocukların çalışma yaşamına atılması, sanayi devriminin hemen ardından başlamıştır. Sanayi Devrimi ve aile temelinde örgütlenmiş olan üretim sistemlerinin çözülmesi ile çocuklar iş piyasasında talep edilen ucuz işgücü olarak bir nakit kaynağı olmuşlardır. Aslında bu tarihlerden önce de özellikle yoksul halk kesimlerinin çocukları hep çalışmışlardır.
- Çocukların çalışması her ülkenin kendi sosyo-kültürel ve ekonomik yapısına göre farklılık göstermektedir. 10-14 yaş grubunda yer alan çocukların, Afrika'da %25'i, gelişmiş ülkelerde ise %0,2'si çalışmaktadır.
- Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde ülkemizde çocuk işçiliği ile ilgili mevzuat çalışmaları 2004 yılında tamamlanmıştır. Yeni mevzuata göre; 18 yaşın altındaki her birey "çocuk", 14 yaşında, ilköğretimi tamamlamış ve 15 yaşını doldurmamışlar olanlar "çocuk işçi" ve 15 ve 18 yaş arasında çalışanlar ise "genç işçi" olarak tanımlanmış çalışma saatleri belirlenmiştir.

"Çocuk işçiliğini kimlerin sorun olarak tanımladığını düşünmek yararlı olacaktır. Hükümetler ve uluslararası kuruluşlar için bunun sorun kabul edilmesinin nedeni, yasalara aykırı olması ya da uluslararası standartlara uymaması olabilir. Ana-baba ve çocuklar içinse işsizlik ya da ücretlerin düşük olması sorun olabilir. Bazı çocuklar çalışmaktan hoşlanıp bunu bir sorun olarak görmeyebilirler, ama öte yandan yaşamlarının ileri safhalarında kendilerini geliştirmek isteyip, kendilerini eğitim eksikliğinden dolayı geri kalmış hissettiklerinde, bunu bir sorun olarak görebilirler. Bir başkası içinse iş çok zor, sıkıcı, kasvetlidir; bundan dolayı tüm çocukluğu sorunlu geçmiştir" (Öztek 1998: 11).

Çocuğun tanımı ve toplumsal yaşam içerisindeki yeri ülkeden ülkeye farklı bir tanım içinde ele alınsa da, evrensel boyutta oluşturulmuş kriterler bu konuda bir eksen oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler' in Çocuk Hakları Sözleşmesi 18 yaşına kadar her insanı çocuk kategorisinde değerlendirmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü/ ILO/ 138 Sayılı Sözleşme ile çalışma yaş sınırını 15 yaş olarak benimsemiş, böylelikle, 15 yaşın altında çalışanları çocuk işçi olarak tanımlamıştır (Güneş, Tevfik 2001: 6-7).

Farklı kültürlerde çocukluk yaş ve işlevler açısından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Ülkemiz tarafından da kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi' nin 1. Maddesine göre 18 yaşına kadar olan herkes çocuk sayılır. Uluslararası kavramlar içerisinde çalışan çocuk; esnaf ve sanatkârlar yanında yâda sanayi iş kolunda çalışan çocuklarla, tarım kesiminde ailesi ile birlikte çalışan çocuklar olarak ifade edilmektedir. Çocuk işçiliği 18 yaşının altındakilere fiziksel, mental, ahlaki açıdan zarar veren onları eğitimden yoksun bırakarak zedeleyen, istismar eden bir çalıştırma biçimi şeklinde de ifade edilebilir (Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Stratejileri 2007: 9).

“Çalışan Çocuk”, “Genç İşçi” kavramları farklı sosyal yapılara sahip toplumlarda farklı anlamlar içermektedir. “Çalışan çocuk” ve “Genç işçi” tanımında bir ülkeden diğerine, gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye, ülke içinde kırdan kente farklılıklar görülmektedir (Karabulut, Özcan 1996: 6).

Toplumda çalışan bu çocuklar, kendi ülkemizde değerlendirilecek olursa; ucuz işgücü ile çalıştıklarını görürüz. Sanayide ağır işlerin altına girmeleri ve bunun da karşılığını yeterli şekilde almadıklarını görebiliriz. Yine; mendil satan ve simit satan çocukların da kendi yaşitları oyunlar oynarken onların o yaşta çalışma yaşamına girmesi çok olumsuz gelişmelerine neden oluyordur.

Çocuk işgücü dediğimiz kavram, çocuğun eğitimini engelleyen, çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel, ahlaksal ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen işlerde çalışan çocuklar olarak tanımlanmaktadır (Kahramanoğlu, Ertan 1996: 11).

“Çocukların erken yaşlarda çalışma hayatında yer almaları, gitgide daha fazla çocuğun çeşitli alan ve iş kollarında çalışması olgusu Türkiye’de önemli bir toplumsal sorun olarak dikkati çekmektedir. Gelişmekte olan ülkemizin günümüzde önemli temel sorunları vardır. Temel sorunlarla ilişkili olarak çocuk işçiliği çok boyutlu bir sorundur. Yoksulluk, eğitim sisteminin beklentilere yanıt verememesi, işverenlerin ucuz işgücünü tercih etmeleri, çocukların çalışmalarında önemli etkenlerdir” (Çocuk Hakları El Kitabı 2007: 116).

“Türkiye’de her 5 çocuktan 1’i çalışmaktadır. Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocuk oranı sadece yüzde 8,8’dir. 7-13 yaş arası okula kayıt olmayan kız yüzdesi 31,9’dur. 7-13 yaş arası okula kayıt olmayan erkek çocuk yüzdesi 21,2’dir.

Bu veriler ülkemizde neden halen bilimin, teknolojinin, inovasyonun, modern yaşam biçimlerinin gerektiği gibi oluşturulmadığı, yaygınlaşmadığını açık biçimde ortaya sermektedir.” (Yolcuoğlu 2012: 10)

ILO / Uluslararası Çalışma Örgütü/ verilerine göre halen günümüzde de hem ülkemizde hem de Dünya’ da milyonlarca çocuk farklı şartlarda ve çok çeşitli iş alanlarında çalışmaktadır. Bu çocuklar, ya isteyerek, ya zorla ya da mecburen koşullu çalıştıklarını görürüz.

Çocuk işçilerinin; savunmasız ve tehlike arz eden işleri onlar üzerinde birtakım gelişim bozukluklarına sebep olmuştur. Bunların başında fiziksel gelişimleri gelir. Çünkü küçücük bedenler kendilerinden çok ağır işlerle meşguldür. Daha sonra; bilişsel, duygusal, toplumsal ve en önemlisi de ahlaki gelişimlerinde bozukluk ve problemler çıkar. O yaşta bir çocuğun ve tam gelişme çağındaki bir çocuğun iş hayatına atılması çok büyük riskleri getirir.

Çalışan çocuklarımızı; tarımda, sanayi sektöründe ve sokakta çalışan çocuklar olarak kategori oluşturabiliriz.

Ülkemizde; kırdan kente ve hatta hatta kentten kente çok fazla hızlı göç yaşanmaktadır. Bu dengesiz hızlı göçün sonucu olarak da işsizlik başta rol oynamıştır. Yine sosyal destek ağının yetersizliği ve kente yaşamına uyum sağlamama gibi faktörler oluşmuştur. Özellikle ailelerin ekonomik durumlarının yetersizliğinden dolayı çocuklar maalesef ki çalışmaya yönelmişlerdir. Marjinal sektörlerde çocuk işçileri çok daha fazla görmekteyiz.

Çalışan çocukların kategori oluşturmasına bakılacak olursa tarımda çalışan çocuklar; aileleri ile birlikte çay toplama nohut, fasulye. Çapa vb. Güneş ‘in altında saatlerce çalışmaktadır. Yine; berber, sanayi, terzi ve fırınlarda çalışan çocuklar ise kimi meslek edinmek için girmiş, kimisi de mecburen çalışmak zorunda olduğu için girmiştir. Asıl tehlikeli ve riskli olan ise sokakta çalışan çocuklarımızdır. Sokakta çalışan çocuklarımız; mendil, simit, sakız, su çekirdek satan ve tartıcılık ya da ayakkabı boyacılığı yapan çocuklarımızdır. Sokakta bu şekilde çalışan çocuklarımız en tehlikeli kısmı oluşturmaktadır. Çünkü madde bağımlısı, sigara ve alkol ortamlarının içerisinde bulunmaktadırlar. Her türlü etkilenme, şiddet ve hatta istismar bile söz konusu olabilir. Aynı zamanda psikolojik etkileşimleri ve gelişimleri

olumsuz etkilenmektedir. Ancak unutulmaması gereken bir nokta vardır: bu da; çocuklar ülkemizin geleceğidir ve aynı zamanda ülkenin huzuru ve refahının çocuklar olduğu ve çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerinin önemli olduğudur.

Çocuk işçiliği aynı zamanda; çocukları oyun alanından uzaklaştıran, çocuk gibi yaşamaktan alıkoyan, saygınlıklarını eksiltten ezen ve aynı zamanda fiziksel, zihinsel en önemlisi de psikolojik tehlikelere yol açan kavramdır.

En kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği: (Küresel Tahminler ve Eğilimler, ILO-IPEC 2013)

- Çocuk işçiliği çok farklı biçimler alabilirken, öncelik, 182 sayılı ILO Sözleşmesi'nin 3'üncü maddesinde tanımlanan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine hemen son verilmesidir:
- Çocukların alım- satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini;
- Çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- Çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işler
- Doğası gereği ya da gerçekleştiği koşullar nedeniyle çocuğun fiziksel, zihinsel ya da ahlaki iyi olma halini tehlikeye düşürecek işler “tehlikeli işler” olarak tanımlanır.

“Çocuklara yönelik çalışmaları ile bilinen BM Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), 5–11 yaş grubundaki çocukların; haftada 1 saat ekonomik amaçlı çalışmaları veya haftada 28 saat evde çalışmaları halinde onları “çocuk işçi” olarak tanımlamaktadır. 12–14 yaşındaki çocukların çocuk işçi sayılabilmesi için haftada 14

saat ekonomik amaçlı çalışmaları veya haftada 28 saat evde çalışmış olmaları şartı aranmaktadır” (UNICEF 2007: 2).

2.2. Çocuk İşçiliğinin Tarihsel Gelişimi

Çocukların çalıştırılması tarihin her döneminde karşılaşılan bir olgu olmasına rağmen 16. yy’da Amerika’da köle ticareti ve 18-19. yy.’da İngiltere’de Sanayi Devrimi ile trajik boyutlara gelmiştir. Sanayi Devrimi dönemi İngiltere’inde fabrikalarda çalışan işçilerin üçte ikisi kadın ve çocuklardan oluşmuş ve çocukların yaşları 6’ ya kadar inmiştir. Bunun yanı sıra çalışma saatleri ise 15-16 hatta 18 saati bile bulabilmiştir. Yine; 1730-1779 yılları arasında Londra’ da ölen insanların yarısının 5 yaşın altında olduğu bilinmektedir (www.fisek.org).

1802 yılında İngiliz Parlamentosu bu konudaki ilk düzenlemeyi yaptı ve ‘‘ Çırakların Bedensel ve Tinsel Sağlığı Hakkında Yasa’yı kabul etti. Bu yasa; bir yandan çocukların korunması gerektiğini ifade ederken diğer yandan da çocukların o tarihe kadar hangi şartlarda çalıştırıldığını ortaya koyuyordu. (Akt: Bakırcı 2012/1: 13)

20. yüzyıla gelene kadar yapılan düzenlemeler bununla sınırlı kaldı. Ancak Uluslararası Çalışma Örgütü’nün kurulmasından sonra bu konuda yapılan çalışmalar bir ivme kazanmıştır. Bu çalışmalar kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir: (Akt: Bakırcı 2012/1:14)

- Uluslararası Çalışma Konferansı’nın 1919 yılında yapılan toplantısında çocuk işçiliğine ilişkin ilk sözleşme olan 5 numaralı En Az Çalışma Yaşı Sözleşmesi kabul edildi. Bunu izleyen 50 yıl boyunca kabul edilen 9 sözleşme daha farklı sektörlerdeki en az çalışma yaşını düzenledi.
- 1973 yılında 138 sayılı En Az Çalışma Yaşı Sözleşmesi ile bütün ekonomik sektörlerdeki çalışan çocuklar kapsam altına alındı.
- BM Genel Kurulu 1989’da BM Çocuk Hakları Sözleşmesini kabul etti. Bu, dünya üzerinde çocuk hakları konusunda kabul edilen en kapsamlı sözleşmedir.

- Çocuk işçiliği ile mücadele eden ulusal programlara uluslararası destek sağlamak amacıyla 1992'de ILO Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Programı'nı 'IPEC' başlattı.
- 1995'de Kopenhag Sosyal Gelişme İçin Dünya Zirvesi'nde bir bildirme ve eylem planı kabul edildi ve çocuk işçiliğinin yasaklanması için bütün ülkelere çağrıda bulunuldu.
- 1998'de Uluslararası Çalışma Konferansı İşyerinde Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi'ni kabul etti. Bu bildirme ile ilgili sözleşmeleri onaylasa da onaylamasa da ILO üyesi bütün devletlerin çocuk işçiliğini ortadan kaldırmakla yükümlü olduğu ifade edilmiştir.
- ILO 1999'da 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi ve 190 sayılı tavsiye kararını kabul etti.

Günümüzde çocuklara nasıl davranıldığına bir iç /ulusal/ sorun olduğu artık söylenemez. Modern iletişim teknolojileri aracılığıyla dünyanın küçülmesi, gelişmekte olan ülkelerdeki çalışan çocukların durumunu bütün dünyanın gözlerinin önüne sermiş ve çocuk sömürsünün en kötü biçimlerine son verilmesi yönünde uluslararası baskı yapılmasına yol açmıştır (Akt: Bakırcı 2012/1:14).

Ülkemiz, gelişmekte olan bir ülke olduğu için sanayileşme de mevcuttur. Aynı zamanda kırdan kente çok fazla göç almış bulunmaktayız. Bundan ötürü yoksulluk, çarpık kentleşme, eğitimde aksaklıklar devamını getirmiştir. Bu dönemlerden beri çocuklar tarlalarda aileleri ile beraber çalışarak çocuk işçiliğini oluşturmuştur.

Avrupa'da 18. ve 19. y.y.'da buhar gücünün ve diğer tekniklerin marinalara uygulanması sonucu, el emeği ile gerçekleştirilen üretim yerini makineleşmiş endüstriye bırakmış ve bu değişim çalışma ilişkilerinde büyük değişimlere neden olmuştur. Tarihin her döneminde var olan çocuk çalışması, sanayileşmenin başlangıcı ile nitelik değiştirerek, yerini çocuk işçiliğine bırakmıştır. Bu nedenle çocuk işçilik kavramının ortaya çıkışı, sanayi devrimine bağlanmaktadır (Duyar, Özener 2003: 31).

Sanayileşmeden sonra çocuklar, tarlada, sanayide ve sokakta görmeye başlamamızın sebebi budur. Çocukların psikolojik ve fiziksel gelişmelerinde de olumsuz etkileri beraberinde gelmiştir. Sanayi Devrimi'nin çocuklar üzerinde olumlu yönden çok olumsuz yönleri de daha fazladır. En başta çocukların eğitimlerine ve oyun oynamalarına engel olan Sanayi Devrimi, çocukların sağlık ve güvenlerinin hiçe sayıldığı ağır işlerde fabrikalarda çalışmasına neden olmuştur.

1800'lü yılların başında değişen bu durumun değişmesiyle, el tezgâhı dokumacılarının varlıklarını sürdürmeleri için daha fazla çalışmaları gerekti. Bu durum, çocukların bir günlük zaman dilimindeki vakitlerini hem ebeveynlerine yardım ederek, hem de okula giderek ya da diğer aktivitelere katılarak geçiremeyecekleri anlamına geliyordu. Endüstrileşme evde çalışan çocukların çalışma koşullarının altını oymaya başladı ve bu durum 1820'lerden itibaren fabrikalardaki rekabetin gelişmesiyle birlikte yoğunlaştı. Geçen on yılda genel olarak kabul edildiği şekilde, dokumacılar çocuklarını okula gönderemeyecek kadar fakir duruma düştüler ve çocuklar okula gitmek yerine ailelerini yoksulluktan korumak için çalışmak zorunda kaldılar (Horn 1994).

Sanayi Devrimi'nin doğurmuş olduğu çalışma ortamında çocuk işçilerin çok erken yaşta çalışma hayatına girmiş olmaları ile uzun süren ve oldukça kötü çalışma koşullarında çalışmak zorunda kalmalarının yanında, gerek barındıkları yerler, gerekse çalışma yerlerinin sağlıksız oluşu ve iş güvenliklerinin hiçbir şekilde sağlanmaması da ayrı bir sorun yaratmıştır (Uzun 2000: 38).

Sanayi Devrimi ile birlikte kalifiye işgücünün yerine daha ucuza çalışan kadın ve çocukların günde 16-18 saate kadar olumsuz koşullarda çalıştırılmaya başlanması, önceki dönemlerle karşılaştırılmayacak ölçüde çocuk emeğinin sömürüsüne yol açmıştır. Aslında, 1800'lerdeki Sanayi Devrimi'nin ayrılmaz bir parçası olan atölye ve fabrika işletmeler olgusu ortaya çıkana kadar da çocuklar o tarihlerde evlerinde ve sokaklarda da çalıştırılmıştır. Bu bağlamda, “yeni olan çalışma biçiminin değişmesi ve değişmenin ‘çocuk ve toplum için’ yarattığı yeni koşullardır” (Erder 2005: 40).

Tarihin her döneminde çocuk işçiye rastlandığını belirten Karl Marx, Kapital adlı eserinde, “Makine, adale gücünü vazgeçilmez bir öge olmaktan çıkardığı ölçüde,

adaleleri zayıf, vücut gelişmesi eksik, ama eklem ve organları kıvrak işçileri çalıştıran bir araç halini almakta” olduğunu ifade ederek kapitalizmin çocuk işçilerine olan bağlantısını ortaya koymuştur (Marx 1993: 408).

Denilen üzere çocuk işçiliği ta Sanayi Devrimi’nden beri ortaya çıkmakta olup, farklı farklı sektörlerde yerini almıştır. Ancak; hangi sektör olursa olsun çalışma çocukların emeklerinin karşılıklarını almadıkları apaçık ortadadır. Aynı şekilde; sosyal olarak ve fiziksel şartların gereği çok fazla olumsuz etkilenmişlerdir.

2.3. Çalışan Çocukların Toplumdaki Yeri

Çalışan çocuklar, toplumda aşağılanan, hor görülen ve şiddete, istismara uğramış kişiler olarak görülüyor. Ucuz işgücü dediğimiz kavramı, çocuklar üzerinde daha fazla görüyoruz. Yaşları küçük ve aynı zamanda bedenleri ve elleri küçük olan çocuklar çok ağır işlerde aynı zamanda tehlikeli işlerde çalışarak emeklerinin karşılığının yarısını almaktadır. Aynı şekilde hiçbir can güvenliği olmayan tehlikeli işlerde olumsuz etkilenmektedirler.

Durumu iyi olan ailelerin çocuklarına dayanan modeller, çalışan çocuklar ve sokak çocuklarının gerçek güçlerini ve deneyimlerini göz ardı ederler. Bu modeller, anlayıştan çok, bir tür acıma duygusu yaratır. Bu durum, çocukları işten ve sokaklardan kurtarmaya çalışan projelerde kendini gösterir. Bunun çocuklar ya da aileleri için doğuracağı sonuçlar düşünülmez. Aile çocuktan gelecek gelire muhtaç olabilir. Çocuklar yaptıkları işten, katkılarından, kendi yaşamlarını idame edebiliyor olmaktan gurur duyuyor olabilirler. Yardıma muhtaç olabilirler; ancak bu yardım onların dilinden yapılmalı, sürdürdükleri yaşama uygun olmalıdır; öteki türlü daha da zarar görebilirler (Ennew 1998: 12).

2.3.1. Çalışan Çocukların Toplum İçindeki Yeri (Dünya Geneli)

Kuzey’de, çocukları iyi şartlarda büyümüş insanlar, çocuklarının ergenlik çağında çalışmaları ve aileden ayrılmaları fikrine kolay alışır; ancak aynı insanlar, daha küçük yaşta bir çocuğun çok ağır sorumlulukların altından başarıyla kalkmasına inanmakta güçlük çekerler. Bazı yerlerde çocuklar okula başlamadan çok önce aileleriyle birlikte ve aileleri için çalışmaya başlayabilirler. Pazarda, dükkânda ailelerine yardım eder, ev işleri yaparlar. Thomas Weiner’in Kenya, Abaluya’da

yaptığı araştırma, orada bebek bakımı işini kadınlardan çok çocukların üstlendiğini göstermektedir (Akt: Ennew 1998: 12-13).

Kentsel bölgelerde anne dışarıya çalışmaya gitmek durumunda kaldığında, çocuk evde kalıp ev kadınlığı işlerini yüklenmekte olduğunu da görebiliriz.

“Çocukları çalışma yaşamına atılması, Sanayi Devrimi'nin hemen ardından başlamıştır. Sanayi Devrimi ve aile temelinde örgütlenmiş olan üretim sistemlerinin çözülmesi ile çocuklar iş piyasasında talep edilen ucuz işgücü olarak bir nakit kaynağı olmuşlardır. Aslında bu tarihlerden önce de özellikle yoksul halk kesimlerinin çocukları hep çalışmışlardır. Çocukların çalışması her ülkenin kendi sosyo-kültürel ve ekonomik yapısına göre farklılık göstermektedir. 10-14 yaş grubunda yer alan çocukların, Afrika'da %25'i, gelişmiş ülkelerde ise %0,2'si çalışmaktadır. Çalışmaya İlişkin Temel Haklar ve İlkeler ILO Bildirgesinin İzlenmesi Çerçevesindeki 2006 Küresel Raporu'na göre dünyada çalışan çocukların %69'u gibi çok büyük bir kısmı tarım sektöründe, %22'si hizmetler sektöründe, %9'u ise sanayide bulunmaktadır. Rapora göre dünyada çalışan çocuk sayısı 2000-2004 döneminde 246 milyondan 218 milyona gerileyerek %11 oranında azalmıştır” (Çocuk Hakları El Kitabı 2007: 3).

Hindistan'da, Sivakasi kibrit ve havai fişek sanayiinde çocuklar dört, beş yaşlarında çalışmaya başlarlar. Bu çocuklar köylerinden otobüslerle alınır, fabrikalara getirilirler; günde 12-14 saat çalışırlar. Çocuklarının çalışmasından gelecek nakit paraya ihtiyacı olan ana-baba, aynı zamanda çocuklarının işe yarar bir zanaat öğrenmelerinden de memnundur. Sokak işlerinde, örneğin ayakkabı boyacılığı gibi bir iş yaparak bağımsız para kazanma durumuna gelme yaşı yaklaşık sekiz yaştır. Tabii daha erken yaşlar da olabilir. Pek çok çocuk okul masrafını bu yolla karşılamaktadır (Ennew 1998: 13-14).

Sanayileşmeyle kadın ve çocuk emeğine orantısız bir talep yaratıldı. /19. Yüzyıl A.B.D./ Pamuk ipliği imalathanelerinde, kömür madenlerinde ve Sanayi Devrimi'nin fabrikalarda yoğun çocuk emeği sömürsü görülmeye başladı. Böylece 18. ve 19. Yüzyıllarda sanayileşmenin ilk dönemlerinde çocuk emeğine bağlılık çok fazla idi (Hoşsucu, Eşin 2003: 14).

Çocuk emeği konusundaki tartışmalar iki grupta toplanabilir: (Özener 2003: 190)

1. Görüş: Çocuk emeği ve kullanımını toplumsal bir sorun olarak görür. Bu görüş 19. yüzyıl ortalarında çıktı. ‘Modernleşme Projesi’nin bir uzantısı olarak da görülür. Batı Avrupa ve ABD’ de başlayan bu akım tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. ILO / Uluslararası Çalışma Örgütü/ da bu görüşü benimsemiştir. ILO, 19. yüzyılda çocuk işçiliğine karşı çıkan seslerin ve yasal düzenlemelerin günümüzdeki temsilcisidir.
2. Görüş: Bunlar; çocukların çalıştırılmasını bir sosyalizasyon süreci olarak kabul ederler. Onlara göre sanayi öncesi toplumlarında çocuğun topluma katılımında çalışmak, çok önemli bir işlevdir. Bu yaklaşım özellikle antropologların çalışmalarında görülür.

Yapılan bir araştırmanın en önemli bulgusu, çalışma yaşamı ve ortamının çocukların en doğal hakkı olan ‘normal’ büyüme ve gelişimi olumsuz yönde etkilediğidir (Özener 2003: 190).

Çocuk işçiliğinin gelişmişlik farkı göstermeksizin dünyanın her yerinde değişik biçimlerde de olsa var olduğu bilinen bir gerçektir. Buna AB üyelerinin de dâhil olduğunu gösterebiliriz. Fakat az gelişmiş ülkelerin aksine Avrupa’nın gelişmiş ülkelerinde çocuk işçiliği ile ilgili istatistikler ve resmi veriler bulunmamaktadır. Ancak; çocuk işçiliği had safhada vardır (www.sgk.gov.tr).

Fişek Enstitüsü’nün bu konuda yaptığı çalışmalar ışığında, AB’de çocuk işçiliğinin tarım, aile işçiliği, insan kaçakçılığı ve seks işçiliği olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Özellikle eski Doğu Bloku ülkelerinin AB’ye katılımından sonra Avrupa ‘da dengelerin sosyal politika ve insan hakları aleyhine bozulduğu ifade edilebilir (www.sgk.gov.tr).

Başta eski Doğu Bloku ülkeleri olmak üzere kimi Avrupa ülkelerinde çocukların sokak satıcılığı, araba yıkama, ayakkabı boyacılığı ve dilencilik gibi işlerde zorla çalıştırıldığı da bilinmektedir. Bütün bunların dışında çocuklar İtalya, İrlanda, İspanya, Polonya gibi ekonomisinde tarıma dayalı faaliyetlerin önemli yer tuttuğu ülkelerde tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmaktadır.

İngiltere’de çalışan çocukların yaklaşık % 50 ‘sinin kayıtsız çalıştığı da ifade edilmektedir (Sosyal Güvenlik Dergisi 2012/1:21).

Bilindiği gibi Maastrich Antlaşma’sını izleyen süreçte AB’nin sosyal boyutu da önem kazanarak Avrupa vatandaşlarının hakları, demokrasi, eşitlik, adalet, özgürlük gibi kavramlar önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle dezavantajlı gruplar olarak tanımlanan çocuklar, kadınlar, özürllüer gibi kesimler için daha fazla üzerinde durulan bu kavramlar Avrupa Temel Haklar Şartı ile pekiştirilmiştir. AB’ nin genişleme sürecinde ortaya çıkan Birlik üyeleri arasındaki ekonomik uçurum yalnızca yoksul AB ülkeleri değil tüm üye ülkeler için sosyal dengeleri bozmuştur (www. sgk.gov.tr).

Bu durumda var olan mevzuat hükümleri yetersiz kalmış ve Birliği bu konularda yeni önlemler almaya, yeni stratejiler oluşturmaya zorlamıştır. AB bu konudaki kararlığını AB Anayasası, Lizbon Antlaşması gibi süreçlerde de vurgulamıştır. Avrupa’daki sosyal dengelerin bozulması ve ekonomik problemlerin ortaya çıkmasından en çok etkilenen kesimlerden biri de çocuklar olmuş ve çocuk istismarı ekonomik ve ahlaki olarak en problemli konulardan biri haline gelmiştir (www. bianet. org.tr).

Günümüzde de halen çocuk işçiliği sorunu tün dünyada görülen bir problem olmuştur. Ülkemizde olduğu gibi diğer ülkelerde de çocuk işçilerinin düşük ücrette ve çalıştıkları ortamda tehlike arz eden yerler dikkat çekmiştir. Çalışan çocuklara; şiddet ve istismar gibi olumsuz hareketler sergilenmektedir.

SIMPOC verilerine göre; 2004 yılında dünyadaki 5-17 yaş arası çocuk nüfusu 1.531,4 milyon olup, bunlar içinde 317,4 milyon çocuk ekonomik olarak faaliyet göstermektedir. Ekonomik olarak faaliyet gösteren çocukların 217,7 milyonu çocuk işçi olarak çalışma hayatında yer almakta, bunlardan 12,3 milyonu ise tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Yine; aynı veriler 2004 yılında dünya üzerinde 5-14 yaş arası 1.206.5 milyon çocuğun bulunduğunu, bunlardan 190,7 milyonunun ekonomik olarak faaliyet gösteren çocuklardan 165,8 milyonunun çocuk işçi olarak istihdam edildiğini, bunlardan 74,4 milyonunun ise tehlikeli işlerde çalıştığını göstermektedir (UÇÖ: Çocuk İşçiliği ve Eğitim Politikası Eğitim El Kitabı 2007).

Sayıları milyonları bulan çalışan çocukların en fazla bulunduğu bölgeleri sırasıyla; Sahra Güneyi Afrika'sı, Asya ve Pasifik Bölgesi, Latin Amerika ve Karayipler ile öteki bölgeler oluşturmaktadır (UÇÖ: Çocuk İşçiliği ve Eğitim Politikası Eğitim El Kitabı 2007; Küresel Rapor 2006).

Dünya'daki çocuk işçi sayısının yıllara göre değişime bakıldığında, geçmiş yıllara göre çocuk nüfusunun artmasına rağmen çocuk işçi sayısında hızlı bir azalma yaşandığı da dikkat çekmektedir. 2004 yılı, 5-17 yaş arasındaki çocuk işçi sayısında, 2000 yılına göre yaklaşık 28 milyonluk bir azalma gerçekleşmiştir. Tehlikeli işlerde çalışan çocuk sayısındaki azalma ise, gelecek açısından umut verici bir şekilde daha fazladır. 2004 yılında tehlikeli işlerde çalışan 5-17 yaş arası çocuk sayısı, 2000 yılına göre yaklaşık 42 milyon azalmış, 5-14 yaş grubunda ise 37 milyonluk bir azalma gerçekleşmiştir (UÇÖ: Çocuk İşçiliği ve Eğitim Politikası Eğitim El Kitabı 2007; Küresel Rapor 2006).

Dünya'da milyonlarca çocuğun tehlikeli işlerde çalışması ve olumsuz etkilenmesinin önüne bu tür kuruluşlar engel olmaya çalışmıştır. Bu kuruluşlar dünya geneli olduğu için uluslararası kuruluşlardır. Özellikle IPEC olarak ifade edilen kuruluşun yani; Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı, çocuk işçiliğinin önlenmesinde ve tehlikeli işlerde çalıştıkları için kötü şartlar altında olmalarından dolayı uluslararası bu kuruluşun büyük katkısı olmuştur. Aynı zamanda sokakta çalışan çocuklara yönelik olan dünya genelinde önemli olan bu kuruluş; çocukların okula devam etmeleri konusunda da yardımcı ve destek verici politikalar uygulamıştır.

Kendi ülkemizde de olduğu gibi diğer ülkelerde de yani dünya genelinde çocukların çalışma yaşamlarına küçük yaşlarda girmeleri, hızlı nüfus artışlarının hem nedeni hem de sonucu olarak görülebilir.

Dünya genelinde de hem çocuklar, hem de çocuk işçiler çok fazla artmaktadır. Çocuk işçilerinin artması demek ucuz işgücü ve şiddet, istismarı da beraberinde getirmiştir.

Hızlı nüfus artışının bir sonucu da kentlere çok fazla göç istihdam edildiği için açlık, yoksulluk ve işsizlik ortaya çıkmıştır. Örneğin; Afrika bölgelerinde ve

Asya'nın da bazı bölgelerinde çok çocuk açlıktan ölmüştür. Bu bölgelerde; ailelerin yoksul olması çocukların da iş hayatına o yaşta girmelerine neden olmuştur.

Ailelerine katkı sağlamak için, geçimlerini gidermek için küçük yaşta marjinal işlerle uğraşmışlardır. Bu bölgelerde çalışan çocukların; başta sağlıkları tehlikede olup aynı zamanda psikolojik, ruhsal ve fiziksel de olumsuzluklar da görülmüştür.

Asuncion'un otobüs garında ayakkabı boyacılığı yapan çocuklardan bazıları geceleri çalışmayı tercih ediyor, çünkü uzun yola çıkacak otobüsler genelde gece yarısı hareket ediyor; bu da gecenin o saatlerinde garda oldukça fazla sayıda yolcunun bekliyor olması anlamına geliyor. Başka bir gerekçeleriye pek çok aile, çocuklarının gece çalışmasını istemediğinden gecenin o saatinde az sayıda ayakkabı boyacısı olması, bundan dolayı daha az rekabet olması, dolayısıyla da daha çok para kazanma şansı. Başka bir neden de, gece eve dönüşte otobüs bulma zorluğu.

Bu çocukların bazıları bütün gece çalışıyor, bazılarıysa buldukları herhangi bir yerde birkaç saat uyuyabiliyor; bazıları, biraz uyumak için eve sabah gidiyor; bazılarıysa ancak iki üç gün günde bir eve uğruyor, çoğu gecelerini kendileri gibi ne zaman eve gittikleri belli olmayan çocuklarla beraber geçiriyor (Ennew 1998: 17).

Gelişmiş ülkelerde de çocuk işçiliğine belli bir talep olmakla birlikte bu sorun daha çok az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.

ILO istatistiklerine göre; gelişmekte olan ülkelerde, yaşları 5 ila 14 arasında olan yaklaşık 250 milyon çocuk, 120 milyonu tam gün olmak üzere çalışmaktadır. Bu çocukların % 61 'i Asya ülkelerinde, % 32'si Afrika ülkelerinde, % 7'si Latin Amerika ülkelerinde bulunmaktadır. Bunun içinde oransal anlamda çocukların en fazla çalıştığı kıta %41 ile Afrika'dır (Güneş 2001: 7).

Dünya genelinde çocuklar daha çok deri, tuğla üretimi, altın madenciliği, tekstil, halı dokumacılığı, balıkçılık, kibrit gibi ağır işlerde çalıştırılırken; fuhuş, porno kaset üretimi, uyuşturucu üretimi vb. gibi tehlikeli işlerde de çalıştırılmaktadır. ILO 1999 tarihli 87. Genel Konferansı'nda bu koşulları içeren çocuk işçiliğini kabul edilemez olarak tanımlamış ve 182 sayılı " En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi" ni kabul

etmiştir. Bu biçimler altında çalışan çocukların 60-70 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir (Güneş 2001: 7-8).

Bu durum; Orta Doğu Avrupa ülkelerinde de aynı şekildedir. Dünya genelinde bütün ülkelerde, çocuklar tehlikeli ve canlarını olumsuz etkileyen işlerde uğraşmaktadırlar. Gelişmiş ülkelerde bu durum biraz daha az tehlikeli işlerde çalışan çocuklar görülmektedir. Örneğin; İtalya'da çocuk işçilerinin daha az tehlikeli işlerde çalışıldığı söylenebilir.

2.3.2. Çalışan Çocukların Toplum İçindeki Yeri (Türkiye Özeli)

Ülkemizde ise; çocuk işçiliği vahim durumdadır. Tarihsel açıdan göz önünde bulundurursak ilk Osmanlı zamanlarında çocuklar küçük yaşta iş hayatına girmiş bulunmaktadır. İlk zamanlar aileler tarlalarda zanaatkârlık, hayvancılık ve tarımcılık ile uğraşmaktadır. Ailelerine yardım etmek için sabahın erken saatlerinde çocuklar da tarlaya gitmektedir.

Osmanlı'dan sonra artık Sanayileşme Devrimi'ne geçilerek tarlalara makineler girmiştir. Makinanın girmesiyle sanayi ve hizmet sektörü gelişmeye başlamıştır. Çocuklar da; sanayileşmenin etkisiyle fabrikalarda çalışmaya başlamaktadır.

Türkiye'de çocuk işgücünün kullanımına tarihsel açıdan bakıldığında ilk örneklerinin Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ahi kurumlarında karşımıza çıktığı görülmektedir. Çalışanlar çırak-kalfa-usta hiyerarşisi içinde, baba-evlat informel ilişkisi ile idare heyetinin denetim ve gözetimi altında çalışıyorlardı. Ahi zaviyelerinde çırak, ahlak ve fazilet eğitimine de tabi tutulurdu. Her çırak mutlaka okuma- yazma öğrenirdi. Her usta da çırağın ahlakından sorumlu idi. (Sosyal Güvenlik Dergisi, 2012/1: 25)

Cumhuriyet dönemine gelindiği zamanlarda da aynı şekilde çocuk işçiliği gündemde olmuştur. Sanayileşme gittikçe ilerleyerek fabrikalar çoğalmıştır. Fabrikalar için de mesleki eğitim çok önemlidir. Çocuklar elektrik, makine, bilgisayar vb. sektörlerde meslek edinmek için fabrikalarda çalışmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'deki çocuk işçiliğinin ne durumda olduğunu tespit etmek amacıyla Devlet İstatistik Enstitüsü / Önceki DİE, şimdiki adıyla TÜİK/ tarafından 1994,1999 ve sonuncusu da 2006 yılında olmak üzere Çocuk İşgücü Anketleri yapılmıştır. Bu anketler, ILO ile TÜİK arasında imzalanan projeler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Çocuk İşgücü Anketlerinin ilki /Ekim 1994/ Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı / ILO- IPEC/, ikincisi / Ekim 1999/ Çocuk İşçiliğinin İzlenmesi ve İstatistiksel Bilgi Programı / SIMPOC/, 2006 yılında üçüncüsü ise yine ILO- IPEC Projesi kapsamında yapılmıştır (www.die.gov.tr).

Ülkemizde çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri; sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma olarak ortaya çıkmaktadır (Sosyal Güvenlik Dergisi 2012/1: 28).

Çocuk Haklarına dair Sözleşmenin 32.'si maddesi, çocuğun "tehlikeli olabilecek ya da eğitimini engelleyebilecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişimi için zararlı olabilecek herhangi bir işte çalıştırılmasına" karşı korunma hakkını savunmaktadır. Ayrıca; ILO'nun Temel Haklarına İlişkin 8 maddesinden bir tanesi de Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesidir (lacivertulkem.blogspot.com).

Söz konusu bu sözleşmeye göre; çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburi çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini; çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu; çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu; doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işler olarak tanımlanan "En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği madde 3", Bu sözleşmeyi onaylayan her üye ülke

tarafından acil bir sorun olarak yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını temin edecek ivedi ve etkin önlemleri almakla sorumludur (lacivertulkem.blogspot.com).

Günümüzde; Türkiye’ de görüldüğü üzere çok fazla çocuk çalışma hayatına girmiş bulunmakta ve halen de gittikçe artmaktadır. Ülkemizdeki bu durum, eğitimi de ciddi anlamda etkilemiştir. Çalışan çocukların en başta psikolojik olarak zarar gördüğünü söyleyebiliriz. Ardından eğitimleri söz konusudur. Eğitimlerinden geri kalmışlardır ve hatta kimisi hiç okula gidememektedir.

Çalışan çocuklar, ülkemizde en çok görüldükleri yer sanayi sektörüdür. Sanayi sektöründe olmaları çok tehlike arz ettiği gibi aynı zamanda iş sağlıkları konusundan da olumsuzdur. Sanayi sektöründe; ağır işler mevcut olup, küçük kitap tutması gereken ellerin ağır sanayi ve kesici aletler tutması tehlikelidir. Ayrıca; iş sağlık ve güvenceleri tehlikede olup, sosyal ve psikolojik durumdan da olumsuz etkileri görülmektedir.

Hem okula devam edip hem de iş hayatında olan bu çocukların sosyalleşememe gibi çok büyük bir problemleri ortaya çıkmaktadır. Çocukların çoğu okuldan çıkıp işe giderek oradan da yurt ya da ev gibi kaldıkları yere giderler. Ödev yapma ve dinlenmeye bile vakit bulamayan çocuklar vardır. Oysaki çocuk dediğimiz kavram hem oyun oynayan, hem ödevini yapan hem de ihtiyaçları olan dinlenme molasını gerçekleştirmek zorundadırlar.

Türkiye’de çocuk işçiliği sorununun ilgili istatistikler dikkate alındığında, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de genel anlamda sayısal olarak son yıllarda azalmakla beraber önemini hala korumaktadır. Bu nedenle geleceğin teminatı olan çocuğun ruh ve beden sağlığını önemseyen ülkemiz; çalışma yaşamının öncelikli risk grubu olan çocuk işçiliği ile mücadeleye önem vermektedir. Özellikle ÇSGB, 1990’lı yılların başından bu yana konuyla ilgili yoğun faaliyetler yürütmektedir. Bu konuda 1992 yılında ILO ile Türk Hükümeti arasında imzalanan anlaşma ile başlatılan IPEC Projeleri’nin koordinatörlüğü ÇSG Bakanı İmren Aykut iken Çalışma Genel Müdürlüğü /ÇGM/ Çalışan Çocuklar Birimi (ÇÇB) tarafından yürütülmüştür (Dayıoğlu, Hoşgör 2010: 82).

Türkiye’de çocuk işçiliği konusunda birçok önemli adımlar atılmıştır. IPEC Projesinin temel amacı Türkiye’de çocuk işçiliğinin en kötü çalışma biçimlerini

ortadan kaldırmaktır. Belirlenen hedef için izlenen strateji ise; ulusal politikaları oluşturmak, kısa, orta vadede çalışan çocukları korumak, okula yönlendirmek /çocuğun yaşına göre bu yatılı örgün eğitim, yaygın eğitim, uzaktan eğitim vb. olabilmektedir./ Ağır ve tehlikeli işlerden uzaklaştırmak ve çalışma şartlarını ıslah etmek olup uzun vadede ise çocuk işçiliğini tamamen ortadan kaldırmak olarak özetlenebilir. Bu çerçevede ILO ile yakın işbirliği içerisinde ILO-IPEC projesinin bitimine kadar ÇSGM, İş Teftiş Kurulu, MEB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Belediyeler, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sendikalar, Üniversiteler vb. resmi ve gönüllü kuruluşlar birçok projeyi başarıyla uygulamışlardır. Diğer yandan bu kuruluşlardan en aktif ve örnek nitelikte olanı merkezinde işveren sendikalar konfederasyonunun (TİSK) olduğu Pendik projesi olduğunu belirtmek gerekir (Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi 2012/1).

Günümüzde de halen çocuk işçiliği gittikçe artan bir kavram olmaktadır. Özellikle Güneydoğu'dan gelen hızlı göçlerin büyük etkisi vardır. Yerlerinden ve kendi yurtlarından başka yere giden bu fakir ailelerin geçimlerini aynı zamanda ailenin ebeveyni ile birlikte çocukların da üstlendiğini görmekteyiz.

Çocuk işçiliği konusunda görülen ve hazırlanan birçok projelere göre milyonlarca çocuk; bazı temel haklarından ve özgürlüklerinden yoksun kalmaktadır. Aynı zamanda; ülkemizde çalışan çocuğa kötü davranma adet haline gelmektedir. Bu çocukların; psikolojik, sosyal, fiziksel ve ekonomik birçok olumsuzluklarla karşı karşıya kaldığını söyleyebiliriz.

Türkiye; kırsal kesimden kentsel dönüşen, aynı zamanda sanayileşen ve gelişmekte olan bir ülkedir. Coğrafi neden olarak da bilinen üzere bu kırdan kente dönüşüm ve göçün bazı sebep ve sonuçları vardır. Sosyal destek ağı yetersizliği ve en önemli olan kent yaşamına uyum sağlayamama sebeplerini görmekteyiz. Bundan ötürü çocuk işçiliği de daha fazla öne çıkmaktadır. En önemli sebep de ailelerine gelir konusunda yardımcı olmaktır.

3. ÇOCUK İŞÇİLERİN ÇALIŞMA ORTAMLARI VE ŞARTLARI

Çalışan çocukları, çalıştıkları sektör ve çalıştıkları yerin çalışma koşulları göz önünde bulundurulursa dört kısımda ele alabiliriz. Kırsal alanda, ev işlerinde, sokakta ve sanayi-ticaret- hizmet sektöründe çalışan çocuklar olarak sınıflandırılabilir.

“Toplumsal, fiziksel, ekonomik ve kişisel yönleriyle iş, insana özgü bir faaliyettir ve kimin kim için çalıştığı, kimin hangi araçları kullandığı hesaba katılmadan anlaşılabilir. İş, çevreyle bütünsel bir ilişkinin bir parçasıdır. Olumlu yönde sosyalleşmeyi ve yetenek kazanmayı sağlayabileceği gibi, çocuğun zihinsel ve eğitime yönelik potansiyelini sınırlayan, bedensel ve ruhsal gelişimine köstek vuran ve bazı tehlikeli şartlarda yaralanma, hastalık hatta ölümlerle sonuçlanabilen, kölelik ve can sıkıntısıyla geçen upuzun yıllar anlamına da gelebilir” (Öztek 1998: 26).

3.1. Kırsal Alanda Çalışan Çocuklar

Osmanlı Dönemi'nde ilk çocuk işçiliğini tarlada görmekteyiz. Aileler tarımcılık ve hayvancılıkla uğraşırken çocuklar da ailelerine yardım etmekte ve geçimlerini sağlamada önemli rol oynamaktadır.

Günümüzde de halen aynı şekilde tarlada çalışan çocukları görebiliriz. Patates, soğan, fasulye, çapa vb. meyve sebze toplama işlerinde çocuk işçileri görmek mümkündür. Sabahın 5 inde başlayıp akşam 7' ye kadar Güneş'in altında düşük bir ücretle sağlıklarını olumsuz etkileyerek çalışmaktadırlar.

Günümüzde de halen; çocuk işçilerinin hem gelişmiş ülkelerde hem de kendi ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde olanlar tarım kesiminde çalışmaktadır. ILO tarafından yayınlanan bir raporda, tarımdaki iş gücünün hemen hemen üçte birinin çocuklardan oluştuğu belirtilmektedir (Türkiye'de Çocuk İşçiliği Bilgilendirme Metni 2005: 5).

Kırsal kesimdeki çocuk işçi sayısı, kentsel kesimdekinin iki katı kadardır. Kırsal alandaki 10 çocuk işçiden dokuzu tarımsal etkinliklerde çalışmaktadır ve bunlar çalışan çocukların % 70'ini oluşturmaktadır. (Türkiye'de Çocuk İşçiliği Bilgilendirme Metni 2005: 5-6) Burada belirlenen ve ölçülen rakamlar hem ülkemizde hem de dünya genelinde tarımda daha çok çalışan çocukları göstermektedir.

“Kendi tarım işletmelerinden yeterli gelir elde edemeyen az topraklı ve/veya topraksız aileler geçimlerini sağlayabilmek ve çalışabilmek amacıyla daha fazla tarımsal iş olanağı bulunan yörelere mevsimlik/dönemlik göç ederek iş aramaktadır. Bu işçiler, tarımsal üretimin kendine özgü niteliklerinden dolayı zor koşullarda çalışmakta ve yaşam mücadelesi vermektedir. Mevsimlik tarım işçisi aileler çalışma yerlerine giderken ekonomik ve sosyal zorunluluklardan dolayı çocuklarını da götürmektedir. Böylece, çocuklar aile ekonomisine katkı nedeniyle yaşlarına uygun olmayan tarımsal işlerde çalışmaktadır. Türkiye’de ‘’mevsimlik’’ iş göçü, özellikle sanayi bitkileri olan pamuk, tütün ve şekerpancarı tarımında yoğunlaşmaktadır. Mevsimlik olarak çalışan çocuklar; genellikle aileleriyle birlikte veya kendi başına bir ücret karşılığında bir başkasının yanında çalışan çocukları kapsamaktadır. Bu çocuk işçiler çoğunlukla belirli bölgelerden başka yörelere mevsimlik olarak başta bitki çapalama, ot alma, hasat vb. bitkisel üretim işlerinde çalışmak üzere köyünden, kentinden ayrılarak 4-7 ay arasında çalışanlardan oluşmaktadır. Ulaşım, konaklama/barınma, beslenme, su ve sanitasyon, sağlık, eğitim vb. konulardan en fazla etkilenen kesimdir. Çocukların çalışma açısından tarım kayıt dışı bir iş alanı ve sektör olup, kayıt dışı sektör çalışan çocukların iş güvenliği yoktur, yaralanmaları veya hastalanmaları halinde ödeme alamazlar ve işverenlerin olumsuz davranışlarında koruma talep edemezler” (Gülçubuk 2012: 79-80).

Hem dünya geneli hem de uzağa gitmeden bizzat şahit olduğumuz kendi ülkemizde de yaygın olan çalışma koşulu tarımsal yani kırsal kesimdir. Çocuk işçiler, tarımda çalışarak da aynı şekilde olumsuz etkilemektedir. Örneğin; saatlerce Güneş’in altında durmaları, tarımda kullandıkları pulluk, çapa gibi aletler ve en önemlisi de bitkilere atılan kimyasal gübre ve ilaçlar zararlı etkilemektedir. Aynı zamanda tarla dediğimiz kesimlerde çok fazla zararlı küçük hayvanlar böcek ısırılmaları ya da yılan sokmaları gibi tehlikelerle de karşı karşıya gelmektedir. Birçok hastalığa davetiye açmaktadırlar.

Tarımda; okul zamanında çalışan çocuklar aynı zamanda kendileri ve gelecekleri için önemli olan eğitimlerini de aksatmaktadırlar. Saatleri uyuşsa bile tarımdaki olumsuz etkilerden dolayı hastalanıp evden çıkamamaları eğitimlerini önemli ölçüde etkilemektedir.

Aynı zamanda çocukların kırsal kesimde olumsuz ve tehlikeli sağlıklarına zarar vererek çalıştıkları işten aldıkları ücret de binevi çok düşük miktardadır. Yani, o kadar olumsuz şartlar altında çalışıp aynı zamanda eğitimlerini aksatmalarına karşın bunun karşılığını alamayacak şekilde ücret almaktadırlar. Hatta çoğu tarla sahipleri ve patron-ağalar çocuk işçilerini bilerek çalıştırırlar. Hem işlerini gördürüp, aynı zamanda da düşük ücretle çalıştırmak için. Hatta ülkemizde bizzat şahit olunan örneği vermek gerekirse bir çocuk tarlada fasulye ve nohut yolmaya gittiğinde aldığı günlük para miktarı normalde 70 ancak; çocuklara en fazla 30-40 TL arası veriliyor. Tarlada da alınan ücrete ‘yevmiye’ de denilebiliyor.

3.2. Ev İşlerinde Çalışan Çocuklar

Kendi ev işlerinde çalışan çocuklar, daha az tehlike arz eden ve hatta hiç tehlikeli olmayan evdeki ebeveyne yardım amaçlı yaptığı işlerdir. Özellikle kız çocuklarını kapsayan bu sektör kızların annelerine ütü yapmada, bulaşık yıkamada, evi süpürmede, çamaşır ve bulaşık yıkamada göstermiş olduğu hizmettir.

Ancak; ev işlerinde çalışan çocukların da başka evlere temizliğe gittiği, merdiven ya da cam silmeye gittiği ve yaşlı bakım için gittiği de söylenebilir.

Ev işlerinde çalışan çocukların da kendilerine göre şanssız oldukları taraf vardır. Özellikle de yaptıkları işlerinin karşılığında bazıları belli ücret almayıp, kimisi de düşük ücret alabilirler.

“Türkiye genelinde çalışan çocukların %79’u ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Kentlerde bu oran %24’e düşerken, kırsal kesimde %92’ye yükselmektedir” (TİSK 1997: 8).

“İstihdam içinde değerlendirilmeyen ev işlerinde çalışan çocukların sayısı 1999 yılında 4 milyon 447 bin iken, 2006 yılında bu sayı 6 milyon 540 bine ulaşmıştır. 2012 yılı için ise bu rakam yaklaşık 1 milyon kişi artarak 7 milyon 503 bine yükselmiştir. Böylelikle 5-17 yaş arası toplam çalışan çocukların (istihdama katılan ve ev içinde çalışan) sayısı 8 milyon 397 bine ulaşmıştır. Toplamda çalışan çocukların tüm çocuklara oranı 1999’dan bu yana %41’den %56’ya çıkmıştır. TÜİK Çocuk İşgücü istatistiklerine göre ev işleri, hane halkı fertleri tarafından kendi evlerinde gerçekleştirilen ve ekonomik faaliyet tanımının dışında kalan faaliyettir.

Bu faaliyetler, hane halkı fertleri tarafından (çocuklar da dahil olmak üzere) ücretsiz olarak gerçekleştirilen evle ilgili işleri kapsamaktadır. Hane halkı için alışveriş yapma, yemek pişirme, çamaşır yıkama, ütü yapma, küçük kardeşlere veya hanede bulunan eşyaları onarma vb. faaliyetler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu tanımda yer alan faaliyetler arasında yer alan çocuk, yaşlı ve hasta bakım hizmetleri ile diğer faaliyetlerin aynı zamanda kadınları çalışma hayatının dışında tutan işler olduğu bilinmektedir (TÜİK 2013).

Başka bir yönden de bakılacak olursa; evde çalıştırılan kız çocuklarının kültürel birer parça olduğunu da ve gelenekten dolayı anneye yardım eden küçükten yemek yapmayı öğrenen ya da temizlik yapmayı öğrenen kız çocukları kültürel bir parça olarak görülürler.

3.3. Sokakta Çalışan Çocuklar

Dünya genelinde ve özellikle de kendi ülkemizde hem çokça görülen karşılaştığımız hem de aynı zamanda en tehlikeli çalıştıkları koşul çocukların sokakta çalışmalarıdır. Sokakta çalışan çocuk; her türlü zararlı alışkanlıkların ortamında yetişebilir ve aynı zamanda bağımlı hale bile gelebilirler. Sokakta çalıştıkları için; şiddet ve istismara en çok uğradıkları yer sokaktır.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta; sokak çocukları ile sokakta çalışan çocukları birbirinden ayırt etmek gerekir. Sokak çocuğu dediğimiz kavram; çocuğun gün boyu sokakta kaldığı, ailesiyle ilişkilerinin olmadığı ve hatta çoğunun ailesinin olmadığı, zaman zaman suça meyilli olup, sokakta tiner, bali çeken ve gerçekten inşaat köşelerinde ve parklardaki banklarda yatıp kalkan çocuklardır.

“Çocukların sokakta çalışmaları, bir süre sonra sokaklarda yaşamalarına neden olmaktadır. Sokaklarda çalışma ve yaşama, çocukların eğitimden uzaklaşmaları, ağır ve tehlikeli koşullarda çalışmaları, sevgiden ve ilgiden yoksun bırakılmaları, şiddet, madde bağımlılığı, suça karıştırılma gibi kötü alışkanlıklar kazanmaları, her türlü ihmal ve istismarın kurbanları olmaları anlamına gelmektedir” (Çocuk Hakları El Kitabı 2007: 105-106).

Bulutay’a göre: “Sokakta çalışan çocukları “aileleri ile bağları kopmamış, ailelerin gelirlerine katkıda bulunmak ve kendi kişisel harcamalarını karşılamak için

çalışmak durumunda kalan çocuklar” olarak tanımlarken; sokak çocuklarını; “aile bağları çok zayıflamış veya kopmuş, sokaktaki çocuk gruplarını ailesi yerine koyan, sokaktaki yaşamı benimsemiş çocuklar” olarak tanımlamaktadır” (Akt: Erbay 2007: 16)

Atauz ise bu ayrımı “ “sokaktaki çocuklar” ile “sokağın çocukları” şeklinde yapmaktadır. Buna göre; sokaktaki çocuklar çoğunlukla harçlıklarını çıkarmak, aile geçimine katkıda bulunmak ve bazen de tek başına ev geçindirmek amacıyla sokakta çalışan çocukları ifade etmektedir. Yere göre değişmekle birlikte sokakta görülen çocukların çoğu bu gruptandır ve çoğunluğu erkektir. Sokağın çocukları ise ailesi olmayan, evden kaçmış ya da atılmış veya terk edilmiş, sürekli olarak sokaklarda başıboş dolaşan, yaşayan ve çalışan çocukları ifade etmektedir” (Akt: Erbay 2007: 17)

Bu sokak çocuklarının aileleriyle ve özellikle de eğitimle yakından ilişkisi bulunmaz. Genelde başıboş yaşam sürerler. Sokakta yaşadıkları için her türlü şiddet ve istismara maruz kalırlar. Özellikle köprü altı çocukları lakabını kullanırlar. Bu çocuklar; sokakta hem fiziksel şiddete hem de cinsel şiddet ve istismara uğrarlar. Hatta başıboş oldukları ve çoğunun arkasında aileleri olmadıkları için uyuşturucu ticareti, fuhuş ticareti ve madde bağımlılığında kullanılırlar. Aynı zamanda bu çocukların kaçırılıp organ mafyasında kullanılması, öldürülmesi ve cinsel istismardan dolayı bulaşıcı ciddi hastalıklardan ölenler bile mevcuttur.

Sokakta çalışan çocuk ise sokak çocuğundan farklı bir anlamdadır. Genelde çoğu aileleri ile yaşayıp ailelerine geçim sağlamada yardımcı olmak için çoğu da zorla aile tarafından dövülerek çalıştırıldığı için sokaktadırlar. Aile ekonomilerine yardım ederler. Sokağın çocuğu ise; aile ile ilişkileri kesilmiş veya ailesi olmayan kimsesiz çocuklardır.

“Aile bütçesine katkıda bulunmak ya da kendi masraflarını karşılamak için günün bir bölümünde sokakta çalışan, gecenin erken ya da geç bir saatinde eve dönen çocuklara sokakta çalışan çocuk denilir” (Oy 2000: 24).

UNICEF tarafından sokakta çalışan çocuklara ‘ sokaktaki çocuklar’ denilmektedir. UNICEF; sokaktaki çocukları, ‘ ailesinden giderek daha az destek

alan ve ailenin geçim sorumluluğunu sokaklarda, pazarlarda çalışarak paylaşmak zorunda olan çocuklar” şeklinde tanımlamaktadır (Akyüz 2000: 519).

Sokakta çalışan çocuklar; peçete/ mendil satarak, su, simit ve çiçek satarak, ayakkabı boyacılığı, tartıcılık vb. işler yaparak sokakta çalışırlar. Hem tehlikeli hem de olumsuz şartlar altında çalışırlar. Çok uzun süre çalışıp çoğu emeğinin karşılığını alamamaktadır. Ayrıca; çocukların çalıştıkları yerler ve ortamlar tehlike arz eden yerler olabilmektedir.

Madde bağımlılığı, uyuşturucu kullanan kişiler tarafından kandırılabilirler. Ve aynı zamanda kötü alışkanlıklara maruz kalabilirler. Günün çoğunu sokakta geçirdikleri için maalesef eğitimleri de aksayıp olumsuz etkilenmiştir.

“Sokaklarda çocuklar tarafından yapılan sokak işleri, sokaktaki çok sayıdaki çocuk grubu tarafından farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir. Sokaklarda dilenenin, hırsızlık ve yankesicilik yapan, uyuşturucu kullanan, pornografi ve cinsel sömürüye karışan, sokakta yaşayan ve zaman zaman da sokaklarda yapılan işlere dâhil edebiliriz. Sokaklarda çocuklar tarafından gerçekleştirilen tüm faaliyetler sokağın oluşturduğu tehlikeler nedeniyle bu kapsamda değerlendirilmesine neden olmuştur” (Bilgin 2008: 32).

Çocuklar açık ortamda çalıştıkları için her türlü şiddet özellikle fiziksel şiddet, cinsel istismara da uğrayabilirler. Çünkü hem güçsüz hem de savunmasızdırlar.

Sokakta çalışan çocuk; “çocuk işçiliği” olarak nitelendirilmektedirler. Yani; çocuklar kendilerini geleceğe hazırlamayan, beden ve ruh sağlıklarına zarar verebilecek, gelişimlerini ve eğitimlerini engelleyebilecek bir biçimde çalışmaktadırlar (Karatay 2000: 540).

Sokakta çalışan çocuklar da kendi aralarında sınıflandırılabilir. Kimisi; sokakta dilenen çocuklar, kimisi; sokakta çalışıp okula hiç gitmeyen çocuklar, kimisi; sokakta tehlikeli ve suç arz eden işlere bulaşıp hırsızlık yapan ya da yankesicilik yapan şeklindedir.

Yine çocuklar, kimisi araba cam temizleyen kimisi peçete mendil satan, kimisi çekirdek ve mısır satan kimisi evde yapılmış pasta, börek meyve suyu satan, kimisi; tartıcılık ve ayakkabı boyayarak geçimlerini sağlayan çocuklardır.

Sokakta çalışan çocuklar yani’’ çocuk işçileri’’ de ileriki zamanlarda birer ‘’ sokak çocuğu’’ olmaması için yapılması gereken çok görevler vardır.

Türkiye’de sokak denince ilk akla gelen sokak çocuklarıdır. Ancak sokaklarda çalışan çocuklar sorununun üzerine gidilmediği takdirde bu çocukların da birer sokak çocuğu olma ihtimalleri günden güne artmaktadır. Ekonomik yönden ailelerin gelirlerinde artış sağlanmadığı takdirde sokaklarda çalışan çocukların sayısının artması kaçınılmazdır (Oy 2000: 26).

3.4. Sanayi, Ticaret ve Hizmet Sektöründe Çalışan Çocuklar

Erder ve Loroğlu’na göre: “Kentlerde dikkat çeken çocuk istihdamının başında formel ve enformel olarak devam eden çıraklık gelmektedir. Çıraklar daha çok küçük esnaf ve sanatkârların yanında başlangıçta basit işleri yerine getiren düşük ücretli küçük ve genç işçilerdir. İşveren ve ustaların çırak çalıştırmalarının temelinde, kendilerinin yapmaktan imtina ettikleri bazı işleri yaptırmak ve ustaların bulunmadığı zamanlarda edindiği bilgi ve beceri sonucu işi çekip çevirmeleri gibi nedenler bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda, daha çok küçük işletmelerde, işverenlerin çırak istihdam etme nedenlerinin başında; ‘’getir götür, temizlik ve küçük yardımlar’’ şeklindeki bazı küçük hizmetlerin aksatılmadan yerine getirilmesi olduğu görülmüştür. Ancak her şeye rağmen çırak olan çocukların işi çabuk kavramaları, ileriye dönük iş başında meslek elemanı yetiştirme, ücretlerinin düşük olması da çırakların işverenlerce tercih nedenleri arasında yer almaktadır.”(Bilgin, 2008: 32)

Osmanlı Devleti’nden sonra hızla sanayileşmeye geçen ülkemizde, çocuk işçiliği yerini almaktadır. Tarıma makinelerin girmesiyle ve fabrikaların çoğalmasıyla çocuklar fabrika gibi yerlerde çalışmaya başlamaktadır.

Çalışan çocukların çoğu sanayi ve hizmet sektöründe de yerini almıştır. Ne kadar da gelişmiş ülkelerde de çalışan olsa da aynı zaman da gelişmekte olan ülkelerde de çocuk işçisi görülmektedir.

“KOBİ’lerde çalışan çocukları formel ve enformel istihdama tabi olanlar olarak iki gruba ayırmak gerekir. Formel istihdama tabi olanları 13 yaşını doldurmuş ve bir hizmet akdine bağlı olarak çalışan, 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu kapsamı içinde formel çıraklık statüsünde çalışan ve mesleki eğitimleri gereği stajyer öğrenci statüsünde çalışan çocuklar olarak sınıflandırmak mümkündür. Enformel istihdama tabi olanlar ise kaçak olarak çalışan, yasak işlerde çalışan ve enformel statüsünde istihdam edilen çocuklar olarak sınıflandırılabilir. İkinci gruba giren çocukların sosyo-ekonomik sorunlarının birinci gruptakilerden daha ağır olduğu açıktır.”(TİSK 1997:8-9)

Dünya’da çeşitli bölgelerde çocuklar halen çalışmaktadır. Özellikle ticaret ve hizmet sektörlerindedir. Örnek verecek olursak: (www.fisek.org; Ennew 1998: 9).

- Arjantin Çalışma Bakanlığı’nın 2000 yılında yaptığı tahminlere göre 5-14 yaş arası çocukların % 7,1’i çalışmaktadır. Kentsel alanlarda hurda toplamakta, sokakta erzak satmakta, dilencilik yapmakta, ayakkabı boyamakta, ev işlerde, küçük ve orta ölçekli işlerde. kumaşçılıkta, yemek yapmada çalışmaktadırlar.
- Arnavutluk’ta UNICEF’İN 2000 yılı tahminlerine göre 5-14 yaş arası çocukların %31, 7’si çalışmaktadır. Çocuklar, daha çok sokaklarda satıcılık ve dilencilik yapmaktadırlar. Aynı zamanda çocuklar çiftçilik yapmakta, ayakkabı boyamakta ve tekstil ve ayakkabı fabrikalarında çalışmaktadırlar.
- Bangladeş Hükümeti’nin gerçekleştirmiş olduğu bir araştırmaya göre 1821 fabrikanın yarısında çocuk istihdam edilmektedir. Bu fabrikalarda 500 çocuk çalışmakta ve bu çocukların % 40’nın yaşı 10-12 arasında değişmektedir. Yine, kentsel kesimde çalışan çocukların %43’ü gündelik işçidir. Fabrikalarda, imalathanede, otellerde, ev işlerinde ve giyim konfeksiyonda iş dallarına ayrılmışlardır. Çocuklar; aynı zamanda kimya fabrikalarında da zararlı olmasına rağmen çalışmaktadır.
- Endonezya’da da; ILO’nun 2002 yılı tahminlerine göre, 10-14 yaş arası çocuklar da çalışmaktadır. Oran olarak tahmin, %7,1 ‘dir. Endonezya’da mobilyanın ham maddesi olan “rattan “ denilen bitkiyi toplamak için

tarlada çalışmaktadırlar. Ahşap, mobilya, ayakkabı gibi sektörlerde çalışan çocuklar mevcuttur.

- Diğer bir Avrupa ülkesi olan Fas'ta da çocuk işçileri küçük yaşta çalışmaya başlamaktadırlar. 7- 15 yaş arasındaki çocukları atölyelerde görmek mümkündür. Tekstil, mobilya ve halı dokuma gibi atölye işlerinde çalışmaktadırlar.
- Hindistan'da ILO'nun 2002 yılı tahminlerine göre 10- 14 yaş arasındaki çocuklar da çalışmaktadır. ILO'nun yaptığı tahminlere göre % 11,2 gibi bir istatistiki veriler çocukların çalıştıkları oranı gösterir. Yani; ülke nüfusunun 60 milyon kadarı çalışmaktadır. Halı ve ipek dokumacılıkla en fazla çalışan çocuklardan bazıları isteyerek bazıları ise zorla çalıştırılmak zorundadır. Aynı zamanda havai fişek yapımı ve satımında, imalathanelerde ve atölyelerde, cam işlerinde gibi çalışan çocuklar mevcuttur.
- Amerika, Meksika ve Portekiz gibi ülkelerde de inşaat sektörlerinde tehlikelere rağmen çalışmakta olan çocuklar vardır.
- Arjantin 'de çocukların fuhuş sektöründe, seks turizminde, porno ve uyuşturucu ticaretlerinde de çalıştırılırlar. Çocuklar, Arjantin'e zorla getirilip fuhuş ticaretinde kullanılmaktadır.
- Avustralya'da binlerce çocuk, cinsel açıdan istismar edilmektedir. Genelde otellerde ve gazino türü yerlerde zorla çalıştırılırlar.
- Etiyopya'da da kız çocukları otellerde çalıştırılmakta, barlarda barmenlik yaptırılmakta ve turistik yerlere zorla fuhuş yapmaları için gönderilmektedir.
- Hindistan'da da son zamanlarda da kız çocukları ve erkek çocukları seks turizminde çalıştırılmaktadır.
- Rusya'da da özellikle kız çocukları zorla fuhuş ticaretinde çalıştırılmakta ve aynı zamanda da porno filmlerin zorla çalıştırılmaktadır.
- Mısır ve Tayland'da da aynı şekilde üzücü bir durum olan kız çocukları zorla seks turizminde ve porno filmlerinde çalıştırılmaktadır.
- Kendi ülkemizde de çocuklar genelde fabrikalarda daha çok çalışmaktadır. Ayakkabı, tekstil, dokuma vb. gibi fabrika ve atölyelerde

düşük ücretle çalıştırılmaktadır. Hizmet sektöründe de çokça çalışan çocuk görülmektedir. Ekmek fırınlarında, kuru temizlemede, temizlik şirketlerinde, berber ve marketlerde çalışmaktadır. Hurdacılık ve küçük su, çekirdek, mısır satan çocuklar da bulunmaktadır.

Aynı zamanda; sanayisinde de çokça çalışan çocuk bulunmaktadır. Küçük yaşta meslek edinmek için giren ya da sadece yaz tatillerinde de aileye katkıda bulunmak için çalışan çocuklar, sanayi ve tekstil yerlerinde çalışmaktadır. İnşaat sektöründe de çocuklar tehlike arz etmesine rağmen yoğunca çalışmaktadır. Yüksek binalara malzeme taşıyan ve aynı zamanda sağlıklarının tehlikede olduğu halde güvence ve sigortaları olmadan çalışmaktadırlar.

4. ÇOCUKLARIN ÇALIŞTIĞI ORTAMDAN ÖTÜRÜ ORTAYA ÇIKAN OLUMSUZ ETKİLER

Çalışan çocuklar, küçük yaşta ailelerine katkı sağlamak için ve aynı zamanda bazıları meslek edinmek ve kimisi de zorla çalışmak zorunda kalmaktadır. Çalıştıkları yerlerden ve koşullardan ötürü olumsuzluklar ve tehlikelerle karşılaşmaktadırlar.

Çocukların yetişkinlere nazaran bedenleri ve küçük elleri olduğu için daha çok yorulmakta ve yıpranmaktadırlar. Çocuk işçileri, çalıştıkları yerlere göre farklı farklı tehlikeler altında kalmaktadırlar. Tarım sektöründe çalışan bir çocuğun kimyasal ilaçlar ve zarar veren haşere, böceklerden olumsuz etkilenirken; başka bir sektörde yani inşaat ve ağır işlerde ise sağlıklarını tehlikeye atarlar. Farklı ülkelerde de turizm olarak maalesef ki çocuklarımız seks- fuhuş ticaretinde kullanılırlar.

Bütün bu zarar veren ve tehlike altında olmalarına neden olan işler; çocukların başta psikolojik, sosyal ve daha sonra biyolojik gelişimlerini olumsuz etkilemektedir.

4.1. Biyolojik Olumsuz Etkiler

Çocuk işçi, farklı sektörlerde çalışarak para kazanmaya çalışırlar. Ancak; bu çalışmaları kendilerini ve küçücük bedenlerini olumsuz etkilemektedir.

Uçucu maddelerle yoğun teması olan işlerde çalışan çocuklarda bu maddelerin etkisinde maruz kalma riski daha fazladır. Buradan yola çıkarak risk altında olan kimseler şunlardır: Ayakkabı tamircileri, marangozluk yapanlar, matbaacılar, kuru temizleyiciler, petrol ofislerinde çalışanlar, boya, vernik cila gibi ilaçlı yerlerde çalışan ve kıyafet boyası yapan yerlerde çalışanlardır (Türkcan 2000: 52).

Çocukların çalıştıkları yerde onların bedenlerine her koşulda zarar veren şeyler vardır. Yetişkinlere nazaran kaldırdıkları iş aletleri ve malzemeler belini incitmesine ve aynı zamanda kas ve kemik yapılarına büyük zarar vermektedir.

Örneğin; Hindistan'da üretilen pirinç de çalışan çocuklar fabrikada yüksek oranda ateşe ve ısıya maruz kalıp kesici ve ağır aletlerle uğraşmaktadır. Bu da çocukların iskelet ve kas sistemine çokça zarar vermektedir.

Yine başka bir ülke olan Endonezya' da çocuklar inşaat sektöründe çalışarak biyolojik çok fazla zarar görmektedir. Ağır tuğla, mermer ve çimento gibi inşaat ürünleri ile uğraşarak hem kol, bacak hem de kas sistemlerine zarar verirler.

Tarım sektöründe çalışarak geçimlerini sağlayan çocuklar ise; tarlalarda Güneş'in altında saatlerce eğilerek çalışmaktadırlar. Tarlalarda yılan, zararlı böceklerin ısırmasıyla; sıtma, zatürre ve aşırı ateş hastalığına yakalanan çocuklar mevcuttur.

Ülkemizde; aynı zamanda madencilikte çalışan çocukların da çok fazla zarara uğradıklarını söyleyebiliriz. Özellikle; solunum yolları enfeksiyonu, astım, bronşit ve hatta tüberküloz hastası olan çocuklar görülür.

Kendi ülkemizde olduğu gibi Brezilya, Çin ve Mısır gibi ülkelerde de tarımda çalışan çocuklar böcek ısırması ve yılan sokması gibi şikâyetlerle karşı karşıya kalmaktadır.

Sokakta çalışan çocukların, çalıştıkları ortamdan kaynaklanan bazı sıkıntılar da vardır. Örneğin; uyuşturucu ve madde bağımlısı olan çocuklar ve hatta yeni alışan kullanmaya çalışan çocukların çoğu bedenlerine, beyinlerine zarar verirken çoğu da ölümlerle karşı karşıya kalmaktadır.

4.2. Fizyolojik Etkiler

Çalışan çocukların en çok etkilendikleri etkilerden birisi fiziksel etkidir. Ağır fiziksel güçle çalışan çocuklar; fiziki açıdan oldukça zarar görürler. Hatta kalıcı hasarlar bile görenler vardır.

İnşaat sektörü, madencilik ve marangozluk gibi işlerde çalışan çocuklar fizyolojik olarak çok zarar görürler.

Çocukların çalışma ortamlarında; sıcak, soğuk hava koşulları, ağır metaller, toz, boyalar, gübreler, pestisidler gibi kimyasallar, toksik maddeler, ışınlar, ağır yük kaldırma, uzun çalışma saatleri, büyükler için şekillendirilen makineler ve aletlerle

ergonomik olmayan çalışma koşulları, trafik, kötü beslenme vb. etkilerle gelişmeleri de bedensel ve ruhsal sağlıkları da kötü yönde etkilenmektedir (Tanır 2007).

4.3. Eğitimsel Etkiler

Çalışan çocuklar; günlerinin büyük bir bölümünü iş yerinde geçirmektedir. Çalıştıkları için okullarına geç kalan, ara ara giden ve hatta hiç okula gitmeyen çocuklar vardır. Eğitimlerini olumsuz etkileyen çalışma hayatları, ellerini kitap defter kalem tutması gerekir iken ağır işler, tuğlalar taşıyan çocuklar bulunmaktadır.

Geleceğin umudu olan çocuklar, okul hayatlarını geri plana bırakırlar.

Atatürk'ün çocuklar hakkında şöyle bir sözü vardır: “Çocuklar geleceğimizin güvencesi, yaşama sevincimizdir. Bugünün çocuğunu, yarının büyüğü olarak yetiştirmek hepimizin insanlık görevidir (www.listelist.com).

Yine Yüce Önder Atatürk'ün bir başka sözü de; “ Hedefe yalnız çocukları yetiştirmekle ulaşamayız! Çocuklar geleceğindir. Çocuklar geleceği yapacak adamlardır. Fakat geleceği yapacak bu çocukları yetiştirecek analar, babalar, kardeşler hepsi şimdiden az çok aydınlatılmalıdır ki, yetiştirecekleri çocukları bu millet ve memlekete hizmet edebilecek, yararlı ve faydalı olabilecek şekilde yetiştirsinler! Hiç olmazsa yetiştirmek lüzumuna inansınlar! Okullardan başka; gazeteler, küçük dergiler köylere kadar yayınlanıp dağıtılmalıdır. Bizim köylümüz ne gazete ne dergi okumaz. Bilenler bilmeyenleri toplayıp, okutmayı, onlara okumayı anlatmayı bir vazife bilmelidir” der.(www.listelist.com)

Yukarıda Atatürk'ün de değinmiş olduğu geleceğin umut ışıkları olan çocukların eğitimleri çok önemlidir. Çalıştıklarından dolayı okul hayatına devam edemeyen çocuklar ülkemizde sayısı git gide artmaktadır. İş saatleri uyuşsa bile işten sonra çok yorgun ve halsiz kalan küçük bedenler ne okul ödevlerini yapmakta ne de okula gitmektedir.

4.4. Psikolojik Etkileri

Çalışan çocukların fizikleri yorulup olumsuz etkilendikleri gibi aynı zamanda en önemli etken olan psikolojileridir. Ruh yapıları ve psikosozyal durumları da olumsuz etkilenmektedir.

Kimi çocuklar ailelerin zoru ile çalıştıkları için o çocukların baştan beri psikolojileri kötü durumdadır. Çünkü kendi yaşlıları sosyalleşmenin bir parçası olarak her çocuğun oyun oynaması gibi oynarken çalışan çocuklar oyun ve akran ilişkilerinden uzak kalmaktadır.

Aileleri ile bağları git gide azalan çocuk sevgi yoksunluğu yaşamaktadır. Aynı şekilde hem aile, hem arkadaş akran çevresi oldukça gelişmesinde önemli yere sahiptir.

Özellikle sokakta çalışan çocuk işçiler; fiziksel, şiddet ve cinsel istismarlara daha açık olduğu için psikolojileri oldukça bozulmaktadır. Kendilerini toplumdan dışlanmış ve hor görülmüş olarak görme psikolojisine girmişlerdir.

Genelde ev işlerinde çalışan kız çocukları da çok fazla cinsel istismara uğramaktadır. Ailelerinden almadıkları sevgi yoksunluğunu başka yerlerde bulmak düşüncesindedirler. Bu çocuklar; genellikle çekingen, utangaç ve karşı tarafa korku ile yaklaşır. Aynı zamanda karşı tarafındaki konuşan kişinin gözleri ile temas kurmaktan çekinir ve korkarlar, aynı zamanda gözlerini sürekli kaçıırırlar.

Küçük yaşta çalışan çocukların tam kişisel gelişimlerinin olduğu dönemde engel olunmazsa ağır psiko-sosyal zarar görebilmektedirler. Zira çocukların psiko-sosyal gelişimlerini bozan işlerle uğraşmaları çoğaldıkça gelecekte sağlıklı toplum yetişmez ve git gide daha çok çoğalır.

Erken yaşta çalışmaya başlayan çocuklar; daha erken yıpranıp; hem fiziksel hem bedensel hem de önemli olan psikolojik konuda olumsuz etkilenmektedirler. Çocuklar yeri gelip eğitimlerini çalıştıkları işe tercih ederler. Okula gitmeleri gerekirken ağır işlerde tehlikeli işlerde çalışırlar. Aynı zamanda en büyük psikolojik etken olarak da; akranlarının oyun oynaması ve parklarda eğlenmesi onları oldukça üzer. Çünkü çalışan çocuk, boş zamanlarını ailelerine destek vermek için çalıştıkları yerlerde geçirirler.

Çocuk işçilerin temel stres kaynağı, nitelik olarak çevresel değil psiko-sosyal olma eğilimindedir. İş çevresinin özellikleri, bu gelişimsel periyodun belirli özellikleri nedeniyle çocuk için psiko-sosyal stresörler haline gelirler. Otonomiye pek az izin veren, pek az inisiyatif sağlayan, hedef duygusu oluşturmeyen, sosyal etkileşim ya da ait olma duygusunu destekleme fırsatı pek tanımayan ve ustalıklı

performans için çok az teşvik eden bir işin, çocuklar için özellikle stresli olacağı beklenebilir (Bildik 1998:).

Çocuk psikolojisini en fazla etkileyen şey; cinsel ve şiddet istismardır. Özellikle sokakta çalışan çocuklar bu tür şeylere maruz kaldıklarından dolayı psikolojileri oldukça kötüdür.

Çocukların psikolojilerini en çok etkileyen nedenlerden birisi de; küçük yaşta ailelerinin zor şartlarda yaşamalarını görüp bunu kendilerinin çalışacağı kadar düşünmeleridir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN NEDENLERİ VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNE İLİŞKİN HUKUKSAL DÜZENLEMELER

2.1. Çocuk İşçiliğinin Nedenleri

Çocuk işçiliği kavramına; gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde, gelişmiş ülkelere göre daha çok rastlanmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde çocuk işçiliğinin çokça nedenleri vardır.

Çocuk işçiliğinin en önemli nedeni; yoksulluktur. Beraberinde;

- Yoksulluk
- Hızlı göçlerin yaşanması
- Gelir dağılımındaki eşitsizlikler
- Aile içerisindeki gelirin düşüşü ve az olması
- Aile içerisinde çocuk sayısının fazla olup, ailenin gelirinin yetersiz olması
- Geleneksel bakış açısı
- En üzücü neden olarak, çocukların ucuz işgücü olarak görülmesi
- İşsizlik
- Mevzuat yetersizliği

gibi daha birçok nedenler de gösterilebilir.

2.2. Çocuk İşçiliğini Belirleyen Faktörler

2.2.1. Yoksulluk Kavramı ve Türkiye’ de Yoksulluk

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan “Çalışan Çocuklar 2006” raporunda da çocuk işçiliğinin temel nedeni, “yoksulluk” olarak belirtilmiştir. Bu raporda; 6-17 yaş arasındaki çocukların çalışma nedenleri; % 51,1 oranında hane halkı gelirin katkısında bulunmak iken % 17,4 oranında iş öğrenmek, meslek sahibi olmak şeklinde saptanmıştır (TÜİK 2010).

Yoksulluk; çocuk işçisi için en büyük nedenlerden birisi olmuştur. Ne kadar da büyük neden olsa da; çocukların çalışma hayatına girmesi hem psikolojilerini bozmakta hem de eğitimlerinden geri kalmalarına yol açmaktadır.

Yolcuoğlu,, ‘yoksulluğu’ şöyle belirtmektedir: “Yoksullukla mücadele, dünya tarihi boyunca her zaman en önde gelen sosyal sorunlardan birisi olarak toplumların gündeminde yerini almış ve tartışma konusu olmuştur. Hiç kuşkusuz her zaman için, çocukların yetişkinlere göre yoksullukla karşılaşma riski çok daha yüksek olmaktadır. Yoksulluğun en kötü tarafı, çocukları, yaşama, gelişme, büyüme, beslenme, barınma, sağlık ve eğitim olanaklarından yoksun bırakmasıdır. Bu durumun en kötü tarafı, çocukluk çağında yaşanan yoksulluk ve olanaksızlıkların çoğu zaman yetişkinlik döneminde sürdürülen yoksulluğun adeta “habercisi” durumunda olmasıdır. Dünya’nın birçok ülkesinde kabul edilerek, uluslararası geçerli bir belge olan Çocuk Hakları Sözleşmesi “çocuğun yüksek yararı” ve “temel hakları” ve “optimal gelişmesi” ne vurgu yaparken tüm dünyadaki çocukların yarısından fazlasının yoksullukla karşı karşıya olması büyük çelişki oluşturmaktadır. Bu nedendir ki çocuk yoksulluğunun önlenerek, çocukların temel haklarına ve daha nitelikli yaşam, gelişme olanaklarına ulaşması, bireylerin yetişkinlik döneminde yoksullukla karşılaşma riskini de azaltacaktır” (Yolcuoğlu 2012: 33).

Yoksulluk kavramı, Dünya Bankası’na göre; açlık, konutsuzluk, hasta olunca doktora ulaşamamak, okula gidememek ve uygun bir şekilde konuşmasını bilmemek, iş sahibi olamamak, gelecekte korkmak, sağlıklı olmayan ortamlarda çocukların hastalık yüzünden kaybedilmesi olarak ifade edilmektedir (Akço 1997: 108).

“Çocuk işçiliğinin ana nedeni olarak sayılan yoksulluk, ülkemizin hemen hemen her döneminde yaşadığı ciddi bir sorundur. Yoksulluk sorunumuzu derinleştiren faktörleri; ulusal gelir dağılımındaki haksız bölüşüm, milli kaynakların verimli kullanılamaması ve kayıt dışı ekonomik nedenler olarak sıralamak mümkündür. Geçtiğimiz dönemlerde yaşanan ekonomik krizlerin oluşturduğu tahribatın varlığını koruması, yoksulluğu süregelen bir sorun haline getirmiştir. İşverenlerin ucuz işgücüne olan gereksinim ile ailelerin günlük parasal gereksinimlerinin örtüşmesi de çocuk işçiliğini besleyen bir faktördür” (Çocuk Hakları El Kitabı 2007: 4).

Çalışan çocuklarla ilgili hem ülkemizde, hem de dünyada birçok araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda çıkan ortak sonuç ise; çocuk işçilerinin çalışmalarındaki en büyük sebep ‘‘ Yoksulluk’’ kavramıdır. Ailelerin geçim durumları kötü olan çocuklar, okul masraflarını karşılayamadıkları için ve hatta bazen yiyecek, giyecek de bile sıkıntı yaşadıkları için kendilerini çalışmak zorunda hissederler. Çocuk işçiliği, ailelerin yeterli bütçeye sahip olmaması ve ekonomik olarak kötü durumda olmalarından dolayı ortaya çıkan bir kavramdır.

Çocukların okuldan ve eğitimden uzaklaşmalarına sebep olan en büyük etken ailelerin yoksul olması ve okul masraflarını dahi karşılayamamasıdır. Böylece; geleceğin umudu olan çocuklar eğitimden uzaklaşıp hem kendi gelişmelerini zedelemekte, hem de geleceğe taşınan beyinleri zedelemektedir.

Yoksulluk kavramı; birbirleri ile çok bağlantılı sebeplerle ortaya konabilir. Çocukların ve ailelerin gelir dağılımındaki yetersizlik, ya da ailede annenin veya babanın çalışmama durumu yani işsizlik, vb. sorunlar ile bağdaştırılabilir.

‘‘Türkiye’nin 0-18 yaş arası çocuk nüfusu 26 milyon, yıllık doğum sayısı 1 milyon 400 bin ve yıllık ortalama nüfus artış hızı yüzde 1,9’dur. Nüfus kaydı olmayan 0-4 yaş altı çocuk yüzdesi 26,6, bebek ölüm oranı binde 37’dir. Koruyucu ailelerle yaşayan çocukların oranı, korunması gereken çocuk nüfusunun sadece yüzde 1’ini oluşturmaktadır. Türkiye nüfusunun yüzde 36’sı yoksul ve bu oranın yüzde 17,5’i yoksulluk sınırının altında yaşamaya çalışmaktadır. Kimsesiz çocuk sayısı, 800 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Tahmin edilmektedir, çünkü yirminci yüzyılda bile bu konu veri-temelli politikalar oluşturulabilecek bir anlayış ve toplumsal uygulamaya ulaşılammıştır’’ (Yolcuoğlu, 2012: 10).

Yoksulluğun altında ise; işsizlik, bozuk gelir dağılımı, ekonomik kriz, ülke kaynaklarının verimli kullanılamaması, hızlı nüfus artışı, göç, plansız şehirleşme, kayıt dışı ekonomi gibi birçok nedenler bulunmaktadır (Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorun Bizim Bilgilendirme Kitabı 2006: 23).

Ülkemizde yoksulluğun da altında yatan etmen; gelir dağılımındaki adaletsizlikler de diyebiliriz. Aileler hem evlerini geçindirmek için hem de onlar için çok önemli olan çocuklarının hayatlarını devam ettirmek için çalışmak zorunda ve

belli gelir getirmek zorundadır. Ancak; yetersiz olan gelir evdeki çocukların da iş hayatına girmesine sebep olmaktadır.

Özellikle sanayileşmeden sonra; ülkede hızlı nüfus artış hızı olması ve nüfusun genç işçi oluşturduğu ülkelerde çocuk işçiliği daha fazladır. Çocuklar; ailelerin geçimine katkıda sağlamak ve okul masraflarını karşılamak için ya tarımda, ya sanayi sektöründe ya da hizmet ve ticaret gibi sektörlerde çalışmaktadır. Ancak, çocuk işçiliği yoksulluktan dolayı daha çok artarken; çocuk işçiliği arttıkça da çocukların eğitimden yavaş yavaş uzaklaşmasına sebep olmaktadır.

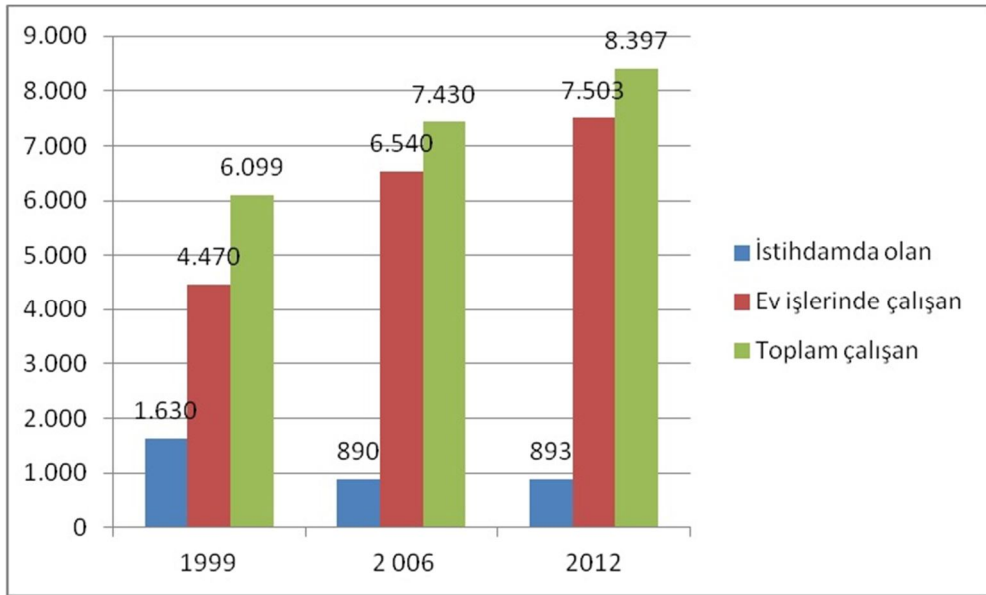
“Türkiye’de çocuk çalışmasını teşvik eden en önemli sebep ailenin gelir düzeyindeki düşüklüktür. DİE’nin Çocuk İstihdamı Anketinde de açıkça ortaya çıktığı gibi, ekonomik işlerde çalışan çocukların %68’i hane halkının ihtiyaçlarına katkıda bulunmak, %4’ü kendi ihtiyaçlarına katkıda bulunmak, %21’i ailesi istediği için çalıştıklarını beyan etmişlerdir. İş öğrenmek için çalışanların sadece %6’lık bir orana sahip olması, Türkiye’de çocuk çalışmasının mesleğe hazırlayıcı bir niteliğe sahip bulunmadığını, büyük ölçüde ekonomik yetersizliklerden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Türkiye’de gelir dağılımındaki adaletsizliğin sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluk, çocuk çalışmasının itici gücünü oluşturmaktadır. Ekonomik koşulların çocuk çalışmasını teşvikinin yanı sıra, çalışan çocukların emekleri karşılığında elde ettikleri gelirin düşük oluşu da karşılaşılan ekonomik sorunların bir diğer önemli özelliği olarak görülmektedir” (TİSK 1997: 12).

Çocuk işçilerimizin nedeni ne olursa olsun; erken yaşta ve küçük yaşta çalıştırılmaları ve buna izin verilmesi; çocukluk çağlarını yaşayamamalarına, oyun dönemlerinde akranları ile birlikte olması gerekirken sokakta olmalarına, eğitimlerinden uzaklaşmasına ve geleceklerinde hedeflemiş oldukları meslek hayallerini gerçekleştirememelerine, aynı zamanda bedensel, ruhsal ve en önemli psikolojik olarak olumsuz etkilenmelerine, gelişimlerini tam şekilde tamamlayamamalarına sebep olmaktadır.

TÜİK tarafından yapılan 2004 yılı Hane halkı Bütçe Anketi sonuçlarından elde edilen Yoksulluk Çalışmasına göre; Türkiye’de yaklaşık 909 bin kişi açlık sınırının; 17 milyon 991 bin kişi ise yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Yine; aynı verilere göre; 2004 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 182 TL, aylık

yoksulluk sınırı ise; 429 TL olarak belirlenmiştir. Bu rakamlar, 2006 yılında, aylık açlık sınırı açısından 205 TL, yoksulluk sınırı açısından ise 549 TL olarak değişmiştir (www.atonet.org).

Bireyi ve toplumu birlikte tehdit eden, toplumsal bir süreç olan yoksulluğun, insani yoksulluk ve gelir yoksulluğu olmak üzere iki boyutu vardır. Gelir yoksulluğu ölçümleri mutlak gelir üzerine yoğunlaşırken, insani yoksulluk kavramı başta okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenemez hastalıklar gibi temel insani ihtiyaçlardan yoksun olan mal, hizmet veya alt yapıya eğitim, iletişim, hijyen, içme suyu erişiminde kısıtlılığının tamamen veya kısmen yoksun bulunması olarak nitelendirilmektedir (Memiş 2014/1: 149).

Grafik 1. 1999-2012 Yılları Arasındaki Çocuk İşçilerin Çalıştıkları Alanlar

Yukarıdaki; DİSKAR'IN yaptığı araştırmaya göre; geçmişten günümüze çocuk işçiliği gittikçe artmış bulunmaktadır. Çocukların; hem ev işlerinde, hem istihdamda olan hem de toplamda çalışan sayısı artmış bulunmaktadır.

Türkiye' de yoksulluk sınırını TÜRK-İŞ (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu) şu şekilde istatistiki verilere ulaşmıştır: (TÜRK-İŞ 25 Mayıs 2018).

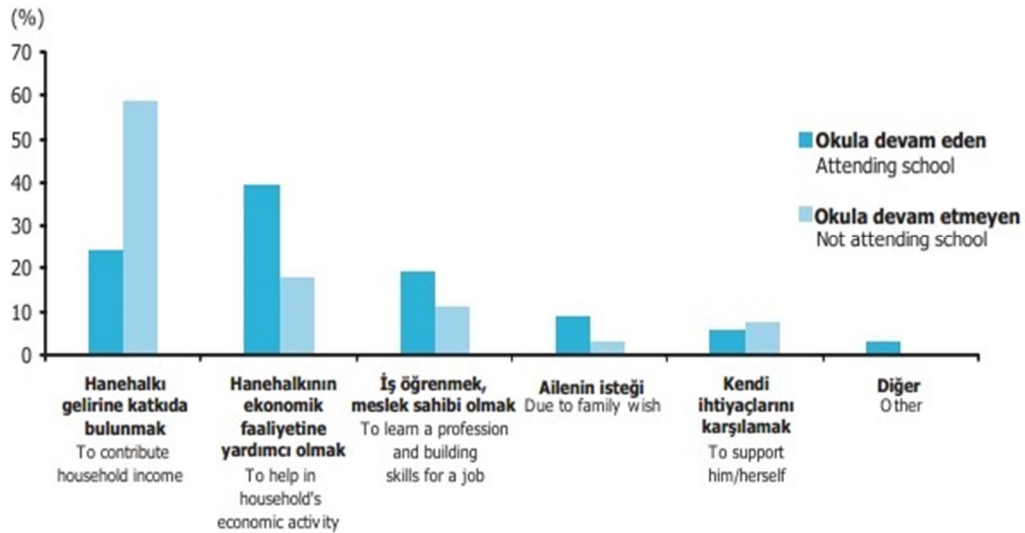
- Dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı / açlık sınırı/; 1.686.12 TL
- Gıda harcaması ile birlikte giyim, konut/ kira, elektrik, su, yakıt/ , ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı ise, / yoksulluk sınırı/ 5.492.24 TL olmuştur.
- Bekâr bir çalışanın aylık yaşama maliyeti; 2.084.36 TL olarak hesaplandı.

TÜRK-İŞ 2018 Mayıs Ayı Araştırmasına göre ayrıca; (TÜRK-İŞ 2018)

- Yetişkin Erkek Gıda Harcaması; 466,90 TL iken
- Yetişkin Kadın Gıda Harcaması da; 388,04 TL'dir.
- 15- 19 Yaş Grubu Çocuk Gıda Harcaması; 499,48 TL olup;
- 4- 6 Yaş Grubu Çocuk Gıda Harcaması ise; 331, 71 TL olmuştur.

Çalışma nedenine göre okula devam eden ve etmeyen çocuklar, 2012

Children attending/not attending school by their reason of working in economic activity, 2012

Grafik 2. Çalışma Nedenine Göre Okula Devam Eden ve Etmeyen Çocuklar 2012

Kaynak: (TÜİK 2013: 21)

TÜİK'in 2012 verilerine göre yapmış olduğu araştırmada; çocuk işçilerinin nedenlerine göre eğitim hayatlarına olan aksaklıklarını ortaya koymuştur.

Tabloda da görüldüğü üzere; Ailenin gelirine katkıda bulunmak ve ekonomik faaliyetlerine yardımcı olmak için yani kısaca ailenin gelir düzeyinin kötü olması çocuk işçiliğinin ilk nedenlerinden birisidir.

Aileye katkı sağlamak ve okul ihtiyaçlarını karşılamak için çocuklar her türlü sektörde çalışmaya başlamışlardır. Fakat çocuk işçiliğinin sebeplerinden yani çocukları çalışmaya sevk eden bazı nedenler çocukların eğitim hayatlarına ciddi zarar vermektedir. Mesela; aileye ekonomik destek sağlamak için çalışan çocuklar okullarını, eğitim hayatlarını arka plana atıp; ara ara gitmekte, ödevlerini yapamamakta ve hatta üzücü durum olan şey de kimisi eğitim hayatlarına hiç devam etmemektedir.

2.2.2. İşsizlik Kavramı ve Türkiye' de İşsizlik

Çocuk işçiliğinin diğer bir nedeni de işsizlik kavramıdır. Aslında başta da denildiği üzere çocuk işçiliği nedenleri birbirleri ile çok bağlantılı bir kavramdır. Yoksulluk ile işsizlik gibi çocuk işçiliği nedenleri birbirleri ile neden-sonuçlu bir bağlantı içerisindedir.

Çocuk işçiliğinin ortaya çıkmasında sebep olan bir başka emek piyasasının ve çocukların hem bedenlerini hem de gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen bir kavramdır. Günümüzde de halen işsizlik kavramı had safhadadır. Aile bireylerinin de işsizliğinden dolayı ve geçimlerini bundan ötürü sağlayamadıkları için ucuz iş gücü olarak çocuklar çalışmaktadır.

Tüsiad'a göre: "İşsizlik, hem bireysel hem de toplumsal anlamda son derece olumsuz sonuçlar doğurabilen önemli bir olgudur. İşsizlik, bir taraftan psikolojik ve sosyolojik sorunların oluşmasına yol açarken, diğer yandan da gelir dağılımının bozulmasına yol açmaktadır" (Akt: Yıldırım, 2008: 45).

Tunçcan' a göre işsizlik, "İşsizlik, çocukların küçük yaşlarda emek piyasalarında yer almalarına yol açmaktadır. Aileye mensup olan yetişkinler, düzenli iş ve gelirden yoksun oldukları oranda, geçinebilmek için tüm kaynaklarını harekete geçirmek zorunda kalırlar" (Akt: Yıldırım, 2008: 46).

Çalışan çocuklara yönelik olarak Türkiye’de ve dünyada yapılan birçok alan çalışması da bu görüşleri desteklemektedir. Örneğin; DİE verileri Türkiye’ de ekonomik açıdan aktif olan ve 6-14 yaş grubuna mensup bulunan çocukların % 21’inin ailelerin istediği için çalıştığını ortaya koymaktadır.(Karabulut 1996:273)

Hem bireysel hem de toplumsal bir sorun olan işsizliğin en genel kabul görmüş tanımı; “çalışma yeterliliğinde, isteğinde ve çalışmaya hazır bir durumda olduğu halde cari ücret düzeyinde bir işe sahip olamama durumu” şeklinde yapılmakta olup bu tanım açık / görünen/ işsizliği belirtmektedir. ILO ise açık işsizliği ; “belli bir yaşı geçmiş ve belli bir dönemde işsiz olup, çalışmaya hazır ve iş arayan kişiler” olarak tanımlamaktadır (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu 1998: 30- 32).

Tablo 1. Mevsim etkilerinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri, Mart 2017, Mart 2018

	Toplam		Erkek		Kadın	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018
15 ve daha yukarı yaştakiler	(Bin)					
Nüfus	59 634	60 464	29 512	29 934	30 123	30 530
İşgücü	31 131	31 709	21 233	21 498	9 898	10 211
İstihdam	27 489	28 499	19 004	19 607	8 485	8 892
Tarım	5 085	5 058	2 868	2 864	2 218	2 194
Tarım dışı	22 403	23 441	16 136	16 744	6 267	6 698
İşsiz	3 642	3 210	2 229	1 890	1 413	1 319
İşgücüne dahil olmayanlar	28 504	28 755	8 279	8 436	20 225	20 319
	(%)					
İşgücüne katılma oranı	52,2	52,4	71,9	71,8	32,9	33,4
İstihdam oranı	46,1	47,1	64,4	65,5	28,2	29,1
İşsizlik oranı	11,7	10,1	10,5	8,8	14,3	12,9
Tarım dışı işsizlik oranı	13,7	11,9	11,8	9,9	18,3	16,3
15-64 yaş grubu						
İşgücüne katılma oranı	57,3	57,6	77,6	77,5	36,8	37,5
İstihdam oranı	50,4	51,7	69,3	70,6	31,4	32,6
İşsizlik oranı	12,0	10,3	10,8	8,9	14,5	13,2
Tarım dışı işsizlik oranı	13,8	11,9	11,9	9,9	18,4	16,5
Genç nüfus (15-24 yaş)						
İşsizlik oranı	21,4	17,7	19,3	15,0	25,0	22,7
Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı ⁽¹⁾	23,0	21,8	13,8	12,9	32,4	31,1

Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

(1) Çalışmayan ve eğitimde (örgün ve yaygın) olmayan gençlerin, toplam genç nüfus içindeki oranıdır.

Kaynak: (www.tuik.gov.tr)

Yukarıda; Türkiye İstatistik Kurumu’nun işsizlik göstergesini ve oranlaması mevcuttur. Grafikte olduğu gibi; 15 ve daha yukarı yaştaki grubu kapsayan kişilerin nüfusu 60 bin 464 iken, istihdam nüfusu 28 499 olup, işsiz sayısı ise; 3 210 olarak belirlenmiştir. İşsizlik oranı ise; 10,1 ‘dir. Tarım dışı işsizlik oranı ise; 11,9 ‘ dur.

Genç nüfus / 15-24 / yaş grubunda ise; işsizlik oranı 17,7 olarak belirlenmiştir. Ne eğitim de ne de istihdamda olanların oranı ise; 21,8 olarak ispatlanmıştır.

2.2.3. Hızlı ve Çarpık Kentleşme / Türkiye

Ülkemiz; gelişmekte olan bir ülke olduğundan kırdan kente sürekli hızlı göç yaşanmaktadır. Kırdan gelen bireyler kente uyum sağlayamayıp işsizlik çok fazla ön plana çıkmaktadır. Aileler geçimlerini zor güç karşılayıp hatta kimisi çok fazla geçim sıkıntısı yaşamaktadır. Bundan dolayı; çocuklar da okul ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ve ailelerine katkı sağlamak için iş hayatında kendilerini bulurlar.

Toplumsal değişme ve hızlı kentleşme süreci çocuk işçiliğinin bir diğer arz faktörüdür. Kırsal alandan kente yönelen hızlı göç hareketi, şehirlerde gecekondu olarak adlandırılan ve köy-kent arası yeni bir yaşam biçimini ortaya çıkarmaktadır. Göç eden bu insanlar daha iyi bir yaşam uğruna alt yapısı eksik olan bu yerlerde yaşamaya katlanmaktadırlar (Çöpoğlu 1995: 115-116).

Ülkemizde de kentleşme; itici ve çekici yönleri ile karşımıza çıkmaktadır. Kırsal hayattan kentsel hayata iten ve kent yaşamının da ekonomik, sağlık ve eğitim konusunda çekici özelliği ile gerçekleşmektedir.

Türkiye’de hızlı kentleşmenin itici etkenlerini şu şekilde sıralayabiliriz: (Serter 1994: 79-86).

- Düşük Ekonomik Verimlilik
- Tarım Arazisindeki Sınırlılık
- Tarımda Makineleşme
- Köylerde Ekonomik Faaliyetlerin Sınırlı Oluşu
- Mevsimlik Çalışma Koşullarının Gelir Üzerindeki Etkisi
- Sosyal Hizmetlerden Yararlanmadaki Sınırlılık
- Sosyal Güvenceden Yoksunluk

Türkiye’deki hızlı kentleşmenin çekici öğelerini de şu şekilde sıralayabiliriz: (Serter 1994:79-86).

- Kentlerin Sanayi Merkezleri Olması

- Kentlerin Sunduğu Sosyal Hizmetler
- Meslekte Yükselme Fırsatları
- Büyük Bir Sosyal Gruba Ait Olma Arzusu

İtici ve çekici güçlerin oluşturduğu kente göç hareketinin denetimsiz bırakılması, sonuçta hızlı ve plansız bir kentleşme meydana getirir. Öte yandan iktisadi ve sosyal açıdan kayıplara yol açar. Hızlı göç; kentin sosyal yaşamında da olumsuz etkiler meydana getirir. Marjinal hizmetlerdeki yığılmalar, işsiz kitlelerin giderek çoğalması, trafik tıkanıklığı, alt yapı yetersizlikleri, çarpık yapılaşmalar, yeşil alan eksikliği, hızlı çevre kirlenmesi vs. gibi olumsuzluklar, büyük kentlerin kanserleşmesine ve sosyal erozyona sebep olmaktadır. (Serter 1994: 79-86)

Az gelişmiş ülkelerde ekonomik kaynakların ve üretilen gelirin adil olmayan dağılımından kaynaklanan göç hareketi, söz konusu ülkelerde kentleşmenin hızlı ve çarpık gelişimine yol açmaktadır. Bununla birlikte az gelişmiş ülkelerde, kentleşme olgusu, batı modellerinden farklı olarak, ekonomik kalkınmaya paralel olmayıp daha hızlı bir gelişim göstermektedir. Bu farklılık dolayısıyla batı ülkelerinde kentlere göç etmenin barındırdığı istihdam potansiyeli az gelişmiş ülkeler açısından söz konusu olmamakta, kırsal kesimden kentlere yönelen nüfus hareketi gizli işsizleri açık işsiz haline getiren ve işsizliği artıran bir karakter taşımaktadır. (Serter 1994:87)

Kendi ülkemiz; ne kadar da göç edenler ile ilgili ve dışarıdan gelen yabancıların yaşamlarını kolaylaştırmak için birçok uygulamalar yapsa da; özellikle doğudan ve güney bölgemizden gelen hatta savaştan kaçan ailelerimizin geçimlerini sağlamak için çocuklarını çalıştırarak, emek piyasalarına yönlendirmek durumunda kalmışlardır. Bu durum da; çocuk işçiliği ile beraber ne yazık ki çocuk ucuz iş gücüne yol açmıştır.

2.2.4. Nüfus Sorunu ve Türkiye'deki Nüfus Problemi

Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan kentlere göçün artması birçok sonuçlar doğurmuştur. Kentlere göçün artması ile birlikte işsizlik boy göstermiştir. Aynı zamanda da çocuk işçiliği beraberinde gelmiştir. İşsizlikten ve yoksulluktan dolayı ucuz iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bundan dolayı; ucuz iş gücü olarak küçük çocukların emekleri sömürülmektedir.

Doğum oranlarının yüksek olması da; nüfusu düzensiz şekilde artırmaktadır. Artan nüfus; devamında işsizliği ve gelir dağılımında düzensizliği de beraberinde getirmektedir. Doğum oranı yüksek olan yerlerde; kişi başına düşen bazı sorumluluk ve görevler de artmaktadır. Kişi başına düşen sağlık yönünden eğitim yönünden yetersizlikler ortaya çıkar. Bu da; çocuk işçilerinin de yoğun yaşamasına sebep olur.

Gelişmekte olan ülkelerde, sosyo-ekonomik koşullar dolayısıyla, erken yaşlarda gerçekleşen evlilikler ve çok çocuklu kalabalık haneler temel demografik özellikler arasında yer almaktadır. Fazla çocuğa sahip olma eğilimi az gelişmiş ülke ekonomilerinin düşük gelir düzeyi ile ilişkilidir (Savaş 1986: 24-25).

Ülkemizde de görüldüğü gibi göçlerin sonucunda ortaya çıkan hızlı nüfus artışı beraberinde birçok sorun ortaya çıkarmıştır. Hızla artan nüfus sonucunda; işsizlik artmıştır. İşsizliğin artması ile birlikte aile fertleri ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. Bu yüzden bütün aile bireyleri çalışma hayatına girmek zorunda kalmaktadır. Çocuklar da kendi ihtiyaçlarını karşılamak için özellikle de; okul ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışmaktadır.

Ayrıca; gelirleri ve eğitim düzeyleri düşük ve yetersiz olan ailelerin daha çok çocuk sayısına mevcut olduğu ve durumları kötü de olsa çocuk yapmaktan çekinmediği gerçeği de vardır.

Çocuk gelir getirme aracı olarak kullanıldığı sürece aile daha çok çocuk sahibi olma eğilimine girmekte ve nüfus planlamasını olumsuz etkilemektedir. Bunun nedeni; çocuğa atfedilen değerlerin sahip olunacak çocuk sayısında belirleyici olmasıdır. Söz konusu değerler ‘’ çocuğun psikolojik değeri’’ ve ‘’ faydacı/ekonomik değer’’ olmak üzere ikiye ayrıldığında; birincisi çocuk sahibi olmanın aileye kazandırdığı sevgi ve manevi hazzı ifade ederken, ikinci de çocuğun üretim ve sosyal güvenlik aracı olma yanı ön plandadır (Bulut 2000: 55).

Ülkemizdeki nüfus sorunu da diğer ülkelerdeki gibi nüfus arttıkça işsizliğin ve yoksulluğun baş göstermesi ile ortaya çıkar. Yoksulluk ile çocuk işçiliği birbirleri ile orantılı olup, yoksulluk arttıkça aynı şekilde çocuğa duyulan ucuz iş gücü de artmaktadır.

2.2.5. Eğitim Sorunu

Ülkemizde eğitim sorunu ta geçmişten gelen bir problemdir. Eğitimin işleyişi ve düzeni de sürekli değişim gösterdiği için çocuklar da uyum sağlamada zorluk çekmektedir.

Kahramanoğlu'na göre “Çocuk işçiliği, ailenin eğitim kurumlarına karşı güvensizliğinden de kaynaklanmaktadır. Özellikle bilinçsiz ve dar gelirli ailelerin, eğitim-öğretimin çocuklarına gelecek vaat eden bir iş ve meslek kazanmalarında yardımcı olamayacağını düşünmeleri, çocuğu meslek edinme amacıyla çalışma yaşamına sokmaya neden olmaktadır. Eğitimle ilgili diğer bir neden, çocuğun okul başarısızlıklarıdır. Okulda başarısız olan çocuk, okuldan soğumakta ve sonuç olarak aile çalışmaya yönlendirdiğinde direnmemektedir” (Akt: Erbay 2007: 20).

“Erken yaşta çalışma hayatına atılmanın çocuk işgücü üzerindeki olumsuz etkileri arasında eğitimden kopuş öncelikli bir yere sahiptir. Eğitim ile işin sorumluluklarını bir arada yürütemeyen ve aile gelirine katkıda bulunmak zorunda bırakılan çocukların, işi eğitime tercih etme oranları yüksektir. Türkiye’de 5 yıllık zorunlu eğitimi dahi tamamlayamayan küçük yaş grubundaki çalışan çocukların eğitimden kopuşu, onları gelecek yaşamlarında da yoksullukla karşı karşıya bırakmaktadır. Eğitim ile çalışma yaşamını birlikte sürdürme azmini gösteren çocukların ise, bu ağır yük altında psikolojik ve fiziksel zorluklarla karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır. Bu koşullarda ne çalışma hayatından ne de eğitimden beklenen verimi almak kolay olmamaktadır” (TİSK 1997: 9-10).

2.2.5.1. Türkiye’de Başlı Başına Eğitim Sorunu

“Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin” 13. Ve 14. Maddeleri ile “BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin” 28. ve 29. maddeleri eğitime ayrılmıştır. Eğitimin bireye ve topluma olmak üzere iki yönlü yararı söz konusudur. Bireye yönelik yararı bireyin kendini geliştirmesi ve yeniden üretmesi iken topluma yönelik yararı toplumda da benzer sürecin gerçekleşmesidir (Arıcan, Topçu 2006: 13).

Ailelerin de eğitim düzeyi çocuklar üzerinde büyük etkiye sahiptir. Eğitilmiş olan aileler çocuk işçiliğine diğer ailelere göre daha temkinli davranıp; çocuk işçisi az olan ailelerdir.

Eğitimden yoksun kalma, eğitim düzeyinin ve kalitesinin düşük olması, eğitime ayrılan bütçenin yetersizliği, kayıt dışı çalışma, yetişkin işsizliği, esnek ve güvencesiz çalışma koşulları, sendikal hak ihlalleri ocuk emeğinin istismarını artırmaktadır (şahinli 2013: 34).

Eğitime ayrılan payın artırılması, eğitim kalitesinin yükseltilmesi, kişi başına düşen gelirdeki artışla kontrol altına alınan ocuk işçiliğine ilişkin ILO raporlarında, Asya lkelerinde eğitime GSMH'den ayrılan payın % 4 'ten % 6'ya yükseltilmesinin ocuk işçiliği sorununu büyük lde azaltacağı değerlendirilmesine yer verilmektedir (ILO 2006: 10).

Ülkemizde de çocukların çalıştırılması eğitim ile tamamen ters düşen bir harekettir. Çünkü alışan ocuk, okul masraflarını ve eğitim ile ilgili harcamalarını çalışarak gidermek istemektedir. Ancak; alışan çoğu ocuk okula geç kalmakta, ödevlerini yorgunluklarından dolayı yapamamakta ve hatta kimisi okul hayatına devam edememektedir.

Çocukların çalıştırılmasının önemli bir nedeni de; ülkenin eğitim olanaklarının sınırlı olmasıdır. Eğitime ilişkin alt yapının yeterince gelişmemiş olması ve çocukların eğitim hizmetlerinden yararlanmasını engelleyen etkenler sonucu, eğitim sistemine dâhil olamayan çocuklar, ya çalışma yaşamına girmekte ya da işsiz kalmaktadır (ILO 1994: 5).

ocuk işçiliği ile eğitim arasında doğrudan bir ilişki vardır. ocuk okulda değilse bir işte olma olasılığı yüksektir. Eğitimsizlik, ocuk işçiliğinin nedenleri arasında üzerinde durulması gereken en önemli unsurlardan bir tanesidir (Bulut 1994: 15).

Eğitim olanaklarına erişimde yaşanan zorluklar, eğitim kurumlarında fiziki koşulların yetersizliği, eğitimi olmanın çalışma hayatına girebilmek için tek başına yeterli olmayışı, özellikle yoksul ailelerin çocukların eğitimini ek maliyet olarak görmeleri, ailelerin eğitim konusunda bilinçsizliği gibi unsurlar eğitime devamı azaltan ve ocuk yaşta çalışma yaşamına atılmayı tetikleyen diğer etkenlerdir (Bulut 1994: 15-16).

“Eğitim; kişinin ruhsal ve zihinsel kapasitesini geliştiren, onun çevresi ile olan iletişimini artıran, bilgi, beceri ve ihtisas kazandıran ve kişiyi daha verimli ve üretken kılan bir vasıta dır” (Serter 1994: 140).

Çocukların eğitim hayatından kopmalarının nedeni; ailelerin ekonomik konudaki yetersizlikleri ve kendi eğitimsizliklerinden de kaynaklanabilir. Bundan dolayı çoğu çalışan ocuk; eğitim hayatını yarıda bırakıp, okullarına devam edememektedir. Geleceğin umut ışıkları olan bu çocukların da eğitimden uzaklaşması demek, gelecekle ilgili pek parlak yarınların gelmeyeceğini gösterir.

Ayrıca; sadece ailelerin eğitimlerinin düşük olması sebep görülmezken başka sebeplerden de dolayı çocuklar iş hayatına girmektedir. Aile eğitimi de olsa; çoğu aile çocuklarını yine çalışmaya zorlamaktadır. Çünkü ekonomik olarak eve gelir getirilmeleri istenmektedir.

2.2.5.2. Türkiye’de Eğitim Sorununun Nedenleri ve Sonuçları

Eğitim; belli bir bilim dalında, belli bir konuda bilgi ve beceri kazandırma, yetiştirme ve geliştirme işi. Başka bir deyişle; toplum yaşayışında yer edinmek için edinilen bilgi, beceri ve anlayışlara denir. Kısaca eğitim, “istenilen davranış geliştirme süreci” olarak anlatılabilir (www.gencdoku.com).

Diğer bir tanımda ise; bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla, kasıtlı bir biçimde istendik değişiklikler meydana getirme süreci olarak tanımlanabilir. Bu Şekilde eğitim ile ilgili birden fazla tanım yapılabilir. En geniş en güzel ve anlamlı tanım en son yaptığımız tanımdır diyebiliriz. Eğitimin bir de ailede başlaması, bir nevi terbiye ile aynı manada kullanılabilir (www.gencdoku.com).

Temel eğitim, eğitimin önemli basamaklarından biridir. Bu eğitim ile çocuklara, topluma uyum sağlamaları ve yaşamlarını daha iyi bir Şekilde sürdürmeleri için gerekli olan temel bilgi ve beceriler kazandırılmaktadır. Birinci kademedede çocuklar okuma yazma, ana dilini doğru ve etkin kullanma, okuduğunu anlama, temel matematiksel işlemler, önemli toplumsal ve doğal olaylar hakkında temel bilgiler edinmektedirler. Bu bilgiler sonraki öğrenmeler için ön koşul teşkil etmektedir. Eğitim olanaklarının sınırlı ve ilköğretimden sonra örgün eğitimi terk etme oranının yüksek olduğu az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde, bireylerin en azından temel bilgi ve becerilerle donatılması için temel eğitim oldukça önemlidir.

İlköğretimin yani temel eğitimin asıl işlevi çocuğu hayata hazırlamak olduğu için, öncelik öğrencilere temel bilgi ve beceriler kazandırılması olmalıdır. Türkiye’de eğitimin istenen nitelikte olmadığı uzun yıllardır tartışılmaktadır. Hatta ülkede yaşanan sorunların temel kaynağının nitelikli eğitim eksikliği ile ilişkilendirildiği görülmektedir (www.meb.gov.tr.).

Geleceğimizin daha parlak ve gelişmiş bir yarımlara çıkılabilmesi için çocukların eğitilmesi şarttır. Ancak; çocuklar iş hayatına girerek eğitimlerini aksatmaktadır. Eğitim de başlı başına olan sorunları bunu etkilemektedir.

2.2.6. Gelenekler

Özellikle; tarım toplumuna has yaklaşımla, erken sanayileşme dönemine özgü sosyo-kültürel bakış açısı çocuk işçiliğini olağan karşılamakta veya bazen de gerekli görmektedir. Çünkü aile geleneğinde çocukların çalışması, genç yaşta sorumluluk bilincini kazanması ve ailelerine maddi olarak destek olması anlayışı hüküm sürmektedir. Söz konusu bakış açısının değiştirilmesi çocuk işçiliğini önlemede büyük önem taşımaktadır (Bulut 1994: 19).

Ülkemizde de aynı şekilde tarım toplumları kent toplumlarına oranla daha çok geleneklere uyup, çocukların küçük yaşta kendi ayaklarının üzerinde durulması düşüncesine ve parayı kazanmanın yollarının ne kadar zor olduğunu göstermek için çocukları iş hayatına sürüklemektedir.

Kent yaşamında da yine aynı geleneksel düşünce yapısı vardır. Aileler çocukları küçük yaşta iş hayatına sokmakta ve düşünceleri de çoğunun küçük yaşta meslek edinsin, para kazanmanın zorluklarını öğrensin, eve ekmek getirmenin ne kadar kolay olmadığını görsün düşünce yapıları ile çalıştırmaktadır.

Leibenstein’in “ Doğurganlığın Ekonomik Teorisi’ne” göre, çocuğun aileye üç faydası vardır. Bunlardan birincisi çocuğun üretim aracı olarak faydası, ikincisi sosyal güvenlik aracı olarak faydası, üçüncüsü ise çocuğun bir neşe kaynağı olması faydasıdır. Birinci fayda ekonomik, ikinci fayda hem ekonomik hem sosyal, üçüncüsü ise psikolojik türde özelliğe sahiptir. Ailede gelir düzeyi düştükçe, çocuğun faydası daha çok ekonomik açıdan değerlendirilmektedir. Düşük gelirli aileler, çocuğu bir üretim aracı olarak görmekte, onu bir sosyal güvenlik aracı olarak kabul

etmektedir. Ailede gelir düzeyi arttıkça, çocuğun o aile için ekonomik bir fayda aracı olmaktan çok psikolojik bir doyum aracı olma özelliği ortaya çıkmaktadır (Kahramanoğlu 1996; Friedrich 1996:139).

Çocuk işçilerini sadece ücretli olarak çalışırken görmemekteyiz. Aynı zamanda özellikle de kırsal kesimlerde; aileler çocuklarını ev ve tarlada da ücretsiz çalıştırmaktadır. Kırsal yaşamın gereği aileler tarlada çalışır iken kız çocukları da ev işlerini yemek işlerini üstlenmektedir. Çoğu kız ve erkek çocukları da aileleri ile birlikte tarlada çalışmakta ve aynı zamanda hayvancılık yapmaktadır. Gün geçtikçe toplumumuz bunu geleneksel bir toplum kuralı olarak görmektedir.

Hem tarlada çalışan ailelerin çoğu, hem de eğitim seviyesi düşük ve hatta hiç eğitim almamış ailelerin geleneksel bakış açısı; okula giden çocukların maddi destek sağlamadığı için göndermeme taraftarıdır.

Gelenekler çocuklara “itaat etmek” ve “bağımlı olmak” sorumluluğu yüklemektedir. Öncelikle çocuğun ana-babaya bağımlılığı şeklinde oluşan ilişki zaman içinde ebeveynin çocuğa bağımlılığı biçimini almaktadır. Söz konusu ilişki içinde çocuk “üretim aracı” ve “sosyal güvenlik aracı” olarak değerlendirilmektedir (Bulut 2000: 59).

2.2.7. Ucuz İşgücü

Kayıt dışı çalışan küçük iş yerlerinin çocuk işgücüne yönelik talepleri de çocuk işçiliğinin bir başka nedenidir. Küreselleşen dünyada çocuk iş gücü en az maliyetle en yüksek karı elde etmek isteyen küçük işletmeler için önemli bir husus haline gelmiştir. Ekonomik gelişmeler, küçük iş yerlerinin imkânlarının yetersizliği, bazı ailelerin çocuklarının meslek sahibi olabilmesi için iş yerlerinden talepte bulunmaları gibi faktörler, küçük iş yerleri tarafından çocukların ucuz ve kayıtsız iş gücü olarak görülmesine ve kullanılmasına sebep olmaktadır (Bulut 1994: 20).

İşverenler tarafından çocuk işçiliğine yönelik talep, çocuk işçiliğinin bir başka nedenidir. Piyasa şartları, ekonomik ve mali sıkıntılar, bazı işverenler tarafından çocukların ucuz ve uysal iş gücü olarak görülmesi ve bu konuda yeterli bilince sahip olmaması, küçük işletmelerin ekonomik ve teknik imkânlarının yetersiz oluşu, bazı ailelerin ise çocuklarının meslek sahibi olabilmesi için işverenlerden

talepleri gibi etkenler işverenlerin çocuk işgücüne talep etmelerine neden olmaktadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2007: 21).

Günümüzde de çocukların daha çok çalıştırılmalarının nedeni; çocuk işçilerinin ucuz işgücüne dayalı olmasıdır. Çocuklar; küçük yaşta çalışıp aynı zamanda onlara çok fazla ücret ödenmemektedir. Özellikle yoksulluk ve işsizlik problemleri; çocuklara yönelik işgücünü ortaya çıkarmıştır. Çünkü çocuklar işverenler tarafından ucuz işgücü olarak görülmektedir. Daha fazla çalıştırılıp aynı zamanda çalıştıklarının karşılığını yeterli almamaktadırlar. Bundan dolayı; çocuk işçiler ucuz işgücü olarak görülmektedir.

Ayrıca, çocukların fiziksel özelliklerinden kaynaklanan bazı becerileri çocuk işgücü talebini doğuran en önemli nedenler arasındadır. Özellikle el dokuması halı üretiminde çocukların kıvraklığı bu sektörde çocuk işgücü talebinin yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Çolak 1998: 60).

Çalışma sektöründe; işverenler yetişkin olan işçilere oranla çocuk işçilere daha az ücret ödemektedir. Ayrıca; çocuk işçiler yetişkinlere göre daha uysal ve daha emire itaat eden kişilerdir. Küçük çocuk işçiler; daha yumuşak huylu ve sözleri daha çok dinleyen kişilerdir.

2.3. Çocuk İşçileri İle İlgili Düzenlemeler

2.3.1. Çocukların Çalıştırılmasına İlişkin Evrensel Düzenlemeler

Dünya genelinde de çocuk işçiler önemli bir yere sahiptir. Onların geleceği ile ilgili farklı düzenlemeler yapılmaktadır. Çocuk işçilerin önlenmesine dair ve onların ne tür sektörlerde çalışarak can güvenliklerinin olmadığı ile ilgili düzenlemeler vardır.

2.3.1.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948)

1948 yılında Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu adıyla kurulan UNICEF'in amacı İkinci Dünya Savaşı sonucunda 13 Avrupa ülkesindeki çocuklara yardım etmektir. Ancak 1953 yılında Birleşmiş Milletler sistemine dâhil edilerek sadece acil yardım gerektiren durumlarla sınırlı kalmayıp tüm dünyadaki uzun vadeli kalkınma çalışmalarına katkıda bulunmasına karar

verildi. On yıldan fazla bir süre çocuk sağlığı konuları üzerinde çalışıldıktan sonra 1961’de UNICEF’in görevlerinde önemli bir gelişme oldu ve eğitim de UNICEF’in uğraş alanı içine alındı (www. unicefturk. org.).

UNİCEF, çocukların ihtiyacı olan bakım ve uyarımın sağlanmasına yardımcı olmakta, onların cinsiyet ayrımı yapmadan eğitilmeleri konusunda aileleri özendirilmekte ve şiddet sömürü, taciz ve ayrımcılıktan uzak ve güvenli bir yaşam sürdürebilmeleri amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Birleşmiş Milletler 2015 yılı için belirlediği hedefler çerçevesinde, beş yıllık dönemler için öncelikli konular belirleyerek o konuda programlar hazırlar (www. unicefturk.org.).

Bütün çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal bakımdan mümkün olan en üst seviyeye erişecek şekilde gelişebilmeleri için gereken haklarını belirleyen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, UNICEF’in çalışmalarının temelini oluşturur (www. unicefturk.org.).

Söz konusu Sözleşme’nin 32. Maddesine göre; (www.unicefturk.org.)

- a) Taraf devletler çocuğun ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.
- b) Taraf devletler bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu önlemler şunlardır:
 - İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler.
 - Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar.
 - Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.

2.3.1.2. Avrupa Çocuk Hakları Bildirisi (1951)

1951 yılında Hollanda’da toplanan 119. Eğitim Kongresi, Avrupa Çocuk Hakları Bildirisi’ni kabul etmiştir. Bu bildiriye, çocuğun her türlü istismara karşı

korunması, tahsiline mani işte çalıştırılmaması ve verilen eğitimin aynı zamanda çocuğa kültür, meslek edinme, istikamet ve girişim kabiliyeti kazandırması öngörülmüştür (Çöpoğlu 1995: 126).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi (1959): (Çöpoğlu 1995: 126)

- 26 Eylül 1924 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'na kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi, 20 Kasım 1959 tarihinde, yeniden gözden geçirilip, genişletilmiş ve oluşturulan yeni metin BM Genel Kurulu'na, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi adıyla oybirliğiyle kabul edilmiştir.
- Çocuk Hakları ile ilgili bu evrensel bildiri; bedeni, fikri veya sosyal illetten mustarip çocuklara, özel durumunun icap ettirdiği özel tedavi, eğitim ve ihtimamın gösterilmesi öngörülmüştür.
- Bildirinin 7. Maddesinde, her çocuğun eğitim görmesi, eğitim ilköğretim derecesinde ücretsiz ve zorunlu olması ve eğitimin eşit imkânlar esasına dayanması düzenlenmiştir.
- Bildirinin 9. Maddesinde, çocuğun, ihmal, zulüm ve istismarın her çeşidine karşı korunması, hiçbir şekilde ticaretin konusu yapılmaması, asgari bir yaştan önce istihdam edilmemesi, sağlığına, eğitimine, bedeni, fikri ve ahlaki gelişmesine engel teşkil edecek bir meslek veya işte çalıştırılmaya zorlanması ve istihdamına izin verilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

2.3.1.3. Avrupa Sosyal Şartı (1965)

Avrupa Sosyal Şartı, 18 Ekim 1961 tarihinde Torino'da imzalanmış ve 26 Şubat 1965'te yürürlüğe girmiştir. Avrupa Sosyal Şartı'nın 'çocukların ve gençlerin korunması hakkı' başlığını taşıyan 7. Maddesinde sadece asgari çalışma yaşına ilişkin düzenlemelere değil, bunun yanında çocukların ve genç işçilerin sağlık ve güvenliğine ilişkin diğer konulara da yer verilmiştir (TİSK 1997: 26).

Adı geçen maddede, asgari çalışma yaşının hafif işler haricinde 15 olması, tehlikeli ve sağlığa aykırı işlerde asgari çalışma yaşının yukarı çekilmesi, zorunlu eğitimde olup da çalışanların eğitimini engelleyici işler yaptırılmaması, 16 yaşından küçüklerin çalışma sürelerinin sınırlandırılması öngörülmüştür (Çöpoğlu 1995: 127).

Avrupa Sosyal Şartı'nda ayrıca; (Çöpoğlu 1995: 127)

- Genç çalışanlara ve çıraklara adil bir ücret ve diğer uygun ödeneklerden yararlanma hakkı tanınması,
- Mesleki eğitimde geçen sürenin günlük çalışma süresinden sayılması,
- 18 yaşın altındakilere en az üç haftalık ücretli izin verilmesi,
- Belirli işler dışında gece çalışmalarının engellenmesi,
- 18 yaşın altındakilere belirli işlerde düzenli sağlık kontrolü sağlanması,
- Çocuk ve gençlerin bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunması gerektiği hükme bağlanmıştır.

Avrupa Sosyal Şartı'nın 7. Maddesinin 3.6.8 ve 9. Bentleri 16 Haziran 1989 tarih ve 3581 sayılı Kanun ile Türkiye tarafından onaylanmıştır. Buna karşılık 1. , 2., 7. Ve 10. Bentleri onaylanmamıştır (TİSK 1997: 27).

2.3.1.4. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1976)

Birleşmiş Milletler tarafından 03.01.1976 tarihinde yürürlüğe giren ve Türkiye tarafından henüz onaylanmamış olan bu sözleşmenin 10/3. Maddesinde, tüm çocuklar ve gençler için özel koruma ve yardım önlemlerinin alınması, çocuk ve gençlerin ekonomik ve sosyal sömürüden korunması, ahlak ya da sağlıklarına zararlı, yaşamları için tehlikeli veya normal gelişmelerini önleyecek işlerde çalışmalarının yasayla ceza yaptırımına bağlanması istenmiştir. Sözleşme, ayrıca saptanacak bir yaş sınırının altında ücretli çocuk emeği kullanılmasının yasayla engellenip cezalandırılması gerektiğini de benimsemiştir (Çöpoğlu 1995: 128).

2.3.1.5. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989)

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 20 Kasım 1989 tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir. Sözleşme, bütün ülkelerdeki çocukların gündelik yaşam içinde değişen ölçülerde karşılaştıkları ihmal ve istismar olaylarına ilişkin standartlar getirmektedir (TİSK 1997: 28).

Çocukların özel olarak duyarlı konumlarını tanımakta; onların medeni, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarını birbirine karşılıklı olarak

pekiştiren unsurların bütünlüğü biçiminde ele almaktadır. Sözleşme, çocuğu aynı zamanda bir birey olarak, yaşla ve olgunlaşmayla gelişen ihtiyaçlara sahip bir varlık olarak tanımaktadır (TİSK 1997: 28).

Sözleşmeyi onaylayan her ülke, çocuklarla ilgili yükümlülüklerini yerine getirmelerinde ana-babalara ve diğer sorumlu kuruluşlara yardımcı olacak her tür önlemi almak zorundadır.

Sözleşme: (UNICEF 1994: 10)

- 18 yaşına kadar insanın çocuk sayılması (madde 1)
- Çocuğun yüksek yararının her durumda mutlaka gözetilmesi (madde 3)
- Çocuğun hayatta kalma ve tüm potansiyeliyle gelişme hakkının korunması (madde 6)
- Çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşması (madde 24)
- Görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi (madde 12)
- Bilgi edinebilmesi (madde 13)
- Çocuğun doğumdan hemen sonra nüfus kütüğüne kaydedilmesi, bir isme ve vatandaşlığa sahip olması (madde 7)
- Oyun oynama hakkının tanınması (madde 31)
- Her tür cinsel sömürü ve istismardan korunması (madde 34) gereğini ön plana çıkarmaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Türkiye tarafından 1990 yılında imzalanmış (TİSK 1997: 25).

TBMM tarafından 1995 yılında onaylanmış ve 27 Ocak 1995 tarih ve 22184 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Oy 2001: 55).

2.3.1.6. Avrupa Topluluğu Temel Sosyal Haklar Bildirgesi (1989)

Aralık 1989 yılında Strasburg zirvesinde onaylanan Topluluk Çalışanları Temel Sosyal Bildirgesi'nde yer alan konulardan birini de çocukların ve gençlerin korunması oluşturmaktadır. Bildirge'mde, asgari çalışma yaşının hafif işler hariç olmak üzere zorunlu okul yaşının bitiminden önce başlayamayacağı ve bu yaşın 15'in altında olamayacağı belirtilmiştir. Bunun dışında çalışan gençlerin çalışma şartları, mesleki eğitim, ücret ve çalışma süreleri bakımından korunmaları gerektiği

vurgulanmıştır. 18 yaşın altındaki çalıştırmalarda ise; gençlerin yetişkinlerden farklı değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Çöpoğlu 1995: 129-130).

2.3.1.7. ILO Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları

BM Teşkilatı'nın bir ihtisas kuruluşu olan ve uluslararası çalışma standartlarını belirleyen ILO, çalışan çocukların korunmasıyla özel olarak ilgilenmiş ve bugüne kadar bu konuda birçok sözleşme ve tavsiye kararı yürürlüğe koymuştur. Bu sözleşmelerin büyük bir kısmı tümüyle çalışan çocuklarla ilgili olup, bir kısmında çalışan çocukları da korumaya yönelik düzenlemeler bulunmaktadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2000: 14).

ILO tarafından çıkarılan ilk sözleşmeler çalışan çocukların asgari yaşlarına aittir. Bu konuda birçok sözleşme ve tavsiye kararı oluşturulmuştur. Ancak, çıkarılan bu sözleşme ve tavsiye kararlarına rağmen, çocuk çalıştırılması sorunu hala giderilememiştir (Anık 2000: 300).

Kuruluşundan bu yana ILO tarafından çıkarılan konuya ilişkin ILO Sözleşmeleri şunlardır: (Çöpoğlu 1995: 131-136).

- 5 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (Sanayi 1919)
- 6 Sayılı Gençlerin Gece Çalışması Sözleşmesi (Sanayi, 90 Sayılı Sözleşme, 1919)
- 7 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (Deniz, 1920)
- 10 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (Tarım, 1921)
- 13 Sayılı Boyacılık Üstübeç Hakkında Sözleşme (1921)
- 15 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (Trimci ve Ateşçiler 1921)
- 16 Sayılı Gençlerin Tıbbi Muayenesi Sözleşmesi (Deniz 1921)
- 33 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (Sanayi Dışı İşler, 1931)
- 45 Sayılı Yeraltı Çalışması Sözleşmesi (Kadınlar, 1935)
- 52 Sayılı Yıllık Ücretli İzinler Hakkında Sözleşme (132 Sayılı Sözleşme, 1936)
- 58 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (Deniz, 1936)
- 59 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (Sanayi, 1937)
- 60 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (Sanayi Dışı İşler, 1937)

- 77 Sayılı Çocukların ve Gençlerin Tıbbi Muayenesi Sözleşmesi (Sanayi, 1946)
- 78 Sayılı Çocukların ve Gençlerin Tıbbi Muayenesi Sözleşmesi (Sanayi Dışı İşler, 1946)
- 79 Sayılı Gençlerin Gece Çalışması Sözleşmesi (Sanayi Dışı İşler, 1946)
- 101 Sayılı Tarımda Ücretli İzinler Hakkında Sözleşme (1952)
- 109 Sayılı Ücretler, Gemideki Çalışma Süresi ve Adam Sayısı Hakkında Sözleşme (1958)
- 110 Sayılı Plantasyonlar Hakkında Sözleşme (1958)
- 112 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (Balıkçılar 1959)
- 113 Sayılı Balıkçıların Tıbbi Muayenesi Hakkında Sözleşme (1959)
- 115 Sayılı Radyasyon İşlerinde Çalıştırma Yasağı Sözleşmesi (1960)
- 123 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (Yeraltı Çalışması 1965)
- 124 Sayılı Gençlerin Tıbbi Muayenesi Sözleşmesi (Yeraltı Çalışması, 1965)
- 127 Sayılı En Fazla Ağırlık Sözleşmesi (1967)
- 138 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (1973)
- 142 Sayılı İnsan Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Mesleki Eğitim ve Yönlendirmenin Yeri Konusunda Sözleşme (1975)
- 182 Sayılı Çok Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi (1999)

Bunlardan; 5, 7, 10, 13, 15, 33, 59, 60, 112, 115, 123 ve 138 Sayılı sözleşmelerde en az çalışma yaşına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır; 52, 101, 110 ve 132 sayılı sözleşmelerde çalışma koşullarına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır; 16, 77, 78, 113, 124 ve 127 sayılı sözleşmelerde sağlık muayeneleri ve sağlık ve güvenlik alanlarında düzenlemeler bulunmaktadır; 6, 79, 90 ve 109 sayılı sözleşmelerde gece çalışma yasağına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. 142 sayılı sözleşmede ise; mesleki eğitime ilişkin düzenleme bulunmaktadır (Çöpoğlu 1995: 131-136).

ILO'nun konuya ilişkin tavsiye kararları ise; şunlardır: (Çöpoğlu 1995: 137-140)

- Kadın ve Çocuklarda Kurşun Zehirlenmeleri Konusunda 4 Sayılı Tavsiye Kararı (1919)
- Tarım İşkolunda Çocuk ve Genç İşçilerin Gece Çalışmaları Konusunda 14 Sayılı Tavsiye Kararı (1921)
- Sanayi Dışı İşlerde Çocukların Asgari Yaşı Konusunda 41 Sayılı Tavsiye Kararı (1932)
- Sınai Aile İşyerlerinde Asgari Çalışma Yaşı Konusunda 52 Sayılı Tavsiye Kararı (1937)
- Bağımlı Topraklarda Sosyal Politika Konusunda 70 Sayılı Tavsiye Kararı (1944)
- Sınai Dışı İşlerde Genç İşçilerin Gece İşlerinde Çalıştırılmaları Konusunda 80 Sayılı Tavsiye Kararı (1946)
- Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılmaları İçin Sağlık Muayeneleri Konusunda 79 Sayılı Tavsiye Kararı (1946)
- Kömür Madenlerinde Asgari Çalışma Yaşı Konusunda 96 Sayılı Tavsiye Kararı (1953)
- Yeraltı İşyerlerinde Asgari Çalışma Yaşı Konusunda 124 Sayılı Tavsiye Kararı/(1965)
- Çalışmaya Başlamada Asgari Yaş Konusunda 146 Sayılı Tavsiye Kararı (1973)
- Haftalık Dinlenme Konusunda / Ticaret ve Bürolarda/, 103 Sayılı Tavsiye Kararı (1957)
- Çalışma Sürelerinin Azaltılması Konusunda 116 Sayılı Tavsiye Kararı (1962)
- Yeraltı İşlerinde Genç İşçilerin Çalıştırılmaları Konusunda 125 Sayılı Tavsiye Kararı (1965)
- İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Hakkında 150 Sayılı Tavsiye Kararı (1975)

- Deniz İşkolunda Çalışanların İstihdamının Sürekliliği Konusunda 153 Sayılı Tavsiye Kararı (1976)

Ülkemiz tarafından imzalanan ILO Sözleşmeleri ise şunlardır: (Akyüz 2000:66)

- Trimci ve Ateşçi Sıfatıyla Gemilerde İşe Alınacakların Asgari Yaşının Tespitine Dair 15 Sayılı Sözleşme
- Her Nevi Maden Ocaklarında Yeraltı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması Hakkında 45 Sayılı Sözleşme
- Deniz İşlerinde Çalıştırılacak Çocukların Asgari Yaş Haddinin Tespiti Hakkında 58 Sayılı Sözleşme
- Sanayi İşyerlerine Alınacak Çocukların Asgari Yaş Sınırını Belirleyen 59 Sayılı Sözleşme
- Çocukların ve Gençlerin İşe Elverişlilikleri Yönünden Sağlık Muayenesine Tabi Tutulmaları Hakkında 77 Sayılı Sözleşme
- 115 Sayılı Radyasyon İşlerinde Çalıştırma Yasağı Sözleşmesi
- Yeraltı Madenlerinde İşe Alınmada Asgari Yaş Hakkında 123 Sayılı Sözleşme
- Tek İşçinin Taşıyabileceği Yükün Azami Ağırlığı Hakkında 127 Sayılı Sözleşme
- İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 Sayılı Sözleşme.

2.3.2. Türkiye’de Çocukların Çalıştırılmasına İlişkin Hukuksal Düzenlemeler

Ülkemizde de; dünyadaki diğer ülkelerde olduğu gibi çocuk hakları ve çocuk işçileri üzerinde birçok çalışmalar ve düzenlemeler yapılmıştır. Çocuklar, çok farklı sektörlerde iş hayatına girmektedir. Kimisi şehir sokaklarında iken kimisi de tarlada, sanayide, hizmet sektörlerinde çalışmaktadır.

Ülkemizde çocuk işgücünün kullanımına ilişkin birçok koruyucu yasal düzenlemeler getirilmiştir. Bu konuda ülkemizde; yasal zafiyet bulunmamaktadır. Sorunlar, kontrollü bir şekilde uygulandığı organize sektörden değil, daha çok enformel sektörden kaynaklanmaktadır (TİSK 1997: 15).

Enformel sektörde çalışan çocukların çoğu da; aynı zamanda hem sokaklarda çalıştığı gibi aynı zamanda ev işlerinde de çalışan çocukları görmek mümkündür.

Enformel sektörde yer alan çocuk istihdamının bir başka boyutunu ise; enformel çıraklık uygulamaları oluşturmaktadır. Belirli bir meslek veya zanaatın geleneksel öğrenme biçimi olan çıraklık, bir mesleki eğitim sürecidir. Oysa, enformel sektör, çıraklığı basit vasıfların kazandırıldığı bir uygulamaya dönüştürmekte ve çırak açısından eğitimden ziyade üretim işçiliği söz konusu olmaktadır (Tunçcan, 2000: 487).

Çocukların korunmasına ilişkin olarak diğer değinilen kanunların dışında, 15 Temmuz 2007 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile korunma ihtiyacı olan ve suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. Söz konusu kanuna göre; daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi çocuk olarak kabul edilmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2000: 15).

2.3.2.1. Anayasa

Çalışan çocuklara ilişkin mevzuatımızdaki en önemli temel hukuk kuralı Anayasa'mızın 50. Maddesidir. Bu maddeye göre; ‘‘ Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz; küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. (anayasa.tbmm.gov.tr.).

2.3.2.2. Diğer Yasalar

2.3.2.2.1. Sağlık Muayeneleri

İK.'nin 87/1. Maddesi, 14- 18 yaş arası çocuk ve genç işçilerin işe alınmalarından önce işyeri hekimi, işçi sağlığı dispanseri, sağlık ocağı, hükümet veya belediye hekimlerine muayene ettirilerek işin niteliğine ve şartlarına göre vücut yapılarının dayanaklı olduğunun raporla belgelenmesini öngörmektedir. Çocuk ve genç işçilerin on sekiz yaşını dolduruncaya dek, o işi sürdürülmesinde bir sakınca olup olmadığının denetlenerek, her altı ayda bir kez aynı şekilde doktor

muayenesinden geçirilerek belgelenmesi de yine kanun hükmünün bir gereğidir (www.cte-ds.adalet.gov.tr.).

2.3.2.2.2. Çalıştırma Süreleri

İK.’nın 71/4, 5. maddesi, “okula devam eden çocukların eğitim dönemlerindeki çalışma sürelerinin eğitim saatleri dışında olmak üzere, günde en çok iki saat ve haftada on saat olabileceği hükmünü getirmiştir. Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma süreleri ise, günde yedi ve haftada otuz beş saatten çok olamaz” (www.cte-ds.adalet.gov.tr.).

İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun 59. Maddesine göre, “ilköğretim çağında olup da zorunlu temel öğretim kurumlarına devam etmeyenlerin resmi ve özel veya her ne biçimde olursa olsun çalıştırmayı gerektiren başka yerlerde ücretli ve ücretsiz çalıştırılması yasaktır” (www.mevzuat.gov.tr).

İK.’nin 73. Maddesine göre; “sanayiye ait işlerde on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve gençlerin gece dönemlerinde çalıştırılmaları yasaktır” (www.cte-ds.adalet.gov.tr.).

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 173. Maddesine göre, “12 yaş ile 16 yaş arasında bulunan kız ve erkek çocuklar günde azami 8 saatten fazla çalıştırılmazlar” (www.mevzuat.gov.tr). Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 174. Maddesine göre, “12 yaş ile 16 yaş arasında bulunan çocukların saat yirmiden sonra gece çalıştırılmaları yasaktır” (www.mevzuat.gov.tr).

Haftalık İş Sürelerine Bölünemeyen Çalışma Süreleri Tüzüğü’nün 5. Maddesine göre; “haftalık iş günlerine bölünemeyen çalışma süreleri tüzüğü kapsamına giren işlerde 15 yaşını doldurmamış çocuklar günde 7,5 saatten çok çalıştırılmaz” (www.mevzuat.gov.tr).

2.3.2.2.3. Ücretli İzinleri

İK.’nin yıllık ücretli izin hakkını düzenleyen 53. Maddesi, izin sürelerini işçilerin hizmet sürelerine bağlamıştır. Ancak, aynı maddenin devamında “18 ve daha küçük yaştaki işçilere verilecek yıllık ücretli izin, hizmet sürelerine bakılmaksızın yirmi günden az olamaz” hükmü getirilerek, çocuk ve genç işçiler,

yıllık ücretli izin süresi bakımından özel olarak korunmuştur (www.cte-ds.adalet.gov.tr.).

2.3.2.2.4. Çalıştırma Yaşına İlişkin Düzenlemeler

4857 Sayılı İş Kanunu'nun 71. Maddesine göre; “on beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır” (www.cte-ds.adalet.gov.tr.).

4857 Sayılı İş Kanunu'nun 72. Maddesine göre; “on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar ve gençler, maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında ve su altında çalışılacak işlerde çalıştırılmazlar” (www.cte-ds.adalet.gov.tr.).

4857 Sayılı İK.'nin 85/1. Maddesine göre; “on altı yaşını doldurmamış çocuklar ve gençler, ağır ve tehlikeli olarak nitelendirilen işlerde çalıştırılmazlar.”. Kanun'da hangi işlerin ağır ve tehlikeli işlerden sayılacağı ve on altı yaşını doldurmuş, on sekiz yaşını doldurmamış genç işçilerin hangi ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılabilecekleri “ Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği'nde gösterilmiştir (www.cte-ds.adalet.gov.tr.).

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 173. Maddesine göre, “12 yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleriyle maden işlerinde amele ve çırak olarak çalıştırılmaları memnudur.” (www.mevzuat.gov.tr)

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 176.maddesine göre, “mahalli belediyelerce; bar, kabare, dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda 18 yaşın altında çocukların çalıştırılmaları yasaktır” (www.mevzuat.gov.tr).

2.3.2.2.5. Sendikal Hakları

Sendikalar Kanunu'nun 17/1 maddesine göre, “15 yaşını doldurmuş olan ve SK'ya göre işçi sayılanlar sendika üyesi olabilirler.” (www.mevzuat.gov.tr)

Kuşkusuz olayın hukuksal çerçevesini çizmek, çalışan çocukların güvence altına alındıklarının bir garantisi olamaz. Nitekim gerek ulusal,gerekse global nitelik gösteren bazı faktörler çocuk işçiliği sorununun salt hukuki önlemler yoluyla çözümlenemeyeceğini ortaya koymaktadır.” (Dündar 2000: 59)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SİVAS İLİNDE PEÇETE/SİMİT SATAN, TARTICILIK YAPAN VE SANAYİDE ÇALIŞAN ÇOCUK İŞÇİLERİNE YÖNELİK SAHA ARAŞTIRMASI

3.1. Saha Araştırmasına İlişkin Genel Bilgiler ve Açıklamalar

Çocuk işçiliğinin önlenmesi ve azaltılabilmesi için çeşitli önlemler mevcuttur. Bu önlemlerin geliştirilmesi mümkündür. Ülkemizde Ekim 1994 yılında IPEC programı çerçevesinde ILO ile TÜİK arasında imzalanan proje kapsamında ilk kez ÇİA uygulanmıştır. ÇİA'nın ikincisi Ekim ayı 1999'da, üçüncüsü de Ekim, Kasım ve Aralık ayı 2006'da gerçekleştirilmiştir. Çocuk işçiliği adına yapılan bu tür çalışmalar, çocuk işgücü ile olan istatistiklere örnek olmuştur (www.tuik.gov.tr).

Sivas ilindeki çocuk işçileri kapsayan gerçekleştirmiş olduğumuz saha araştırmamızda sadece Sivas ili sanayi sitesi, meyve sebze pazarları, fırınlar, bazı esnaf dükkânları ve Sivas meydanı civarı ile sınırlandırılmıştır.

Yapılan saha araştırması, sanayi sitelerinde ve Sivas esnaf ve meydandaki çocuk işçilerin eğitimleriyle ilgili haklara, ailelerinin gelir düzeylerine ve çalışma koşullarıyla ilgilidir.

3.2. Araştırmanın Evreni

Saha araştırması, Sivas ilinin 4 Eylül sanayi sitesinde ve Sivas ilinin Pazar, çarşı ve esnaf dükkânlarındaki çocuk işçiler ve çırakların boyutları ve nitelikleriyle ilgili sınırlı da olsa bilgi sunmaktadır.

3.3. Örneklem Seçimi Nasıl Yapıldı

Araştırmamız hakkında genelleme yapabilmemiz için yani tümevarımı sağlayacak bilgiye örneklem seçerek ulaşabiliriz. Saha araştırması, tüm çalışan çocuklara uygulanamasa da örneklem olarak seçtiğimiz Sivas ilinin belli başlı yerlerindeki işçi çocuklar üzerinde anket uygulaması ile gerçekleştirilmiştir. SPSS verilerinden de evreni kapsayacak yorumlar ve sonuçlar çıkmıştır.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Saha araştırması, kaynak tarama yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın konusu ile ilgili kaynaklar, kaynakça kısmında belirtilmiştir. Konu ile ilgili niteliksel kitaplar, gazete kupürleri, köşe yazıları, internetten alınan bilgiler ve yapılan röportaj kesitleri ile birleştirilmiştir.

3.5. Saha Araştırmasında Karşılan Sorunlar

- Saha araştırmamızı uygulama sırasında, anketin bazı muhtemel eksiklikleri ve kısıtlamaları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle de, ankete cevap verenlerin yaşı küçük çocuklar olduğundan dolayı hatalı beyanlardan kaynaklanabilecek birtakım eksiklikler olabileceği dikkate alınmalıdır.
- Saha araştırmamız, Türkiye geneli olmayıp sadece Sivas ili sanayii sitesi ve esnaf dükkânlarıdaki çalışan çocuklar üzerinde olduğundan dolayı kısmi genellemelere başvurulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Örneklem Giren Çocuklara İlişkin Genel Bilgiler

4.1.1. Örneklem Giren İşçi Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Yapılan araştırmada çocuk işçi olarak çalışanların önemli bir kısmının erkek olduğu anlaşılmıştır. Nitekim Tablo(2)'de de görüldüğü gibi örneklem giren çocuklardan %89.3'ü, erkektir.

Tablo 2. Örneklem Giren Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyeti	Sayı	%
Kız	16	10.7
Erkek	134	89.3
Toplam	150	

4.1.2. Örneklem Giren İşçi Çocukların Yaşlarına Göre Dağılımı

Çocuk işçi olarak çalışanların arasında en büyük oranı, 10-14 yaşlarındaki çocuklar oluşturmaktadır(Tablo:3). 15-18 Yaş grubunda olanlar ise, %38.0'lık oranla ikinci sırada yer almaktadır. Çocuk işçi olarak çalışanlar arasında en düşük oranı ise, %18.0 ile 5-9 yaş grubundaki çocuklar oluşturmaktadır.

Tablo 3. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşlarına ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Yaş	5-9 yaş	27	18,0
	10-14 yaş	66	44,0
	15-18 yaş	57	38,0
	Toplam	150	100,0

4.1.3. Çocukların İşçi Olarak Çalışmalarının, Öğrenimlerine Etkisi

Yapılan araştırma, İşçi olarak çalışmanın, çocukların öğrenimini olumsuz olarak etkilediğini göstermektedir. Çünkü işçi olarak çalışan çocukların %41.3'ü, öğrenimine devam etmemektedir(Tablo:4).

Tablo 4. Örnekleme Giren Çocuk İşçilerin, Öğrenimlerine Devam Etme Durumlarına Göre Dağılımı

	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Eğitime Devam Durumu	Devam Ediyor	88	58,7
	Devam Etmiyor	62	41,3
	Toplam	150	100,0

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 88'i (%58,7) eğitimine devam ederken, 62'si (%41,3) eğitimine devam etmediği görülmektedir.

4.1.4. Çocukların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Çocukların işçi olarak eğitime devam etmeleri, onları olumsuz şekilde etkilemiştir. Özellikle eğitimin ilk kademesi olan ilkokul ve ortaokul düzeyindeki çocukların daha çok çalıştıkları gözlemlenmiştir.(Tablo 5). %61,3 oranla ortaokul düzeyindeki çocukların daha çok çalışma hayatında görüldüğü gerçeğidir.

Tablo 5. Araştırmaya katılanların eğitim durumuna ilişkin betimsel bilgiler

	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Eğitim Durumu	İlkokul	44	29,3
	Ortaokul	92	61,3
	Lise	14	9,3
	Toplam	150	100,0

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 44'ü (%29,3) ilkokul, 92'si (%61,3) ortaokul ve 14'ü (%9,3) lise seviyesinde eğitim aldıklarını belirtmişlerdir.

4.1.5. Araştırmaya Katılan Çocukların Ebeveynlerinin Yaşam Durumlarına Göre Dağılımı

Çocukların çalışma hayatına girmelerine en başta sebep görülen etken ailedir. Ailedeki bireylerin ekonomik durumu, yaşamaları ve yaşayanlar arasında da katkı sağlaması için ya da zorla çalıştırılan çocuklar görülmektedir. %82 oranla çalışan çocukların aileleri hayattadır.

Tablo 6. Araştırmaya katılan çocukların ebeveynlerinin yaşam durumuna ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Anne-Baba Yaşam Durumu	Sağ	123	82,0
	Ölü	8	5,3
	Biri sağ diğeri ölü	19	12,7
	Toplam	150	100,0

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin anne-babalarının yaşam durumuna ilişkin; 123'ünün (%82) anne-babaları sağ iken, 8'inin (%5,3) anne-babalarının öldüğünü ve 19'unun (%12,7) ise anne-babalarının biri sağ diğeri öldüğünü belirtmişlerdir.

4.1.6. Çocukların Anne-Babalarının Birliktelik Durumlarına Göre Dağılımı

Çocuk üzerinde her zaman olumlu ya da olumsuz psikolojik etki bırakan dışsal sebep ailedir. Yıkık ailelerin olması çocuklar üzerinde olumsuz etki bırakmaktadır. Burada da %47,3 oranla yıkık aile çocuklarının çalıştıkları gözlemlenmiştir. (Tablo 7)

Tablo 7. Araştırmaya katılanların anne babanın birlikteliğine ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Anne-Baba Birliktelik	Beraber	78	52,0
	Ayrı	72	47,3
	Toplam	150	100,0

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 78'inin (%52) anne-babası birlikte iken, 72'sinin (%47,3) anne-babalarının ayrıl olduklarını belirtmişlerdir.

4.1.7. Çocukların İkamet Ettikleri Yerlere Göre Dağılımı

Çalışan çocukların barındıkları yerler de onların çalışmalarına etki etmektedir. Çoğu çocuğun aileleri olmayıp yurttan kalarak çalışma mecbur oldukları

gerçektir. Araştırmamızda ise; %77,3 oranla aileleri ile yaşayan çocuklar tespit edilmiştir. %4 oranında da yurttta kaldıkları görülmüştür. (Tablo 8)

Tablo 8. Araştırmaya katılanların ikametlerine ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
İkamet Durumu	Aile	116	77,3
	Yurt	6	4,0
	Arkadaşlarıyla	0	0
	Akrabamda	9	6,0
	Sokakta	0	0
	Diğeri	19	12,7
	Toplam	150	100,0

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 116'sı (%77,3) ailesi ile 6'sı (%4) yurttta, 9'u (%6) akrabalarıyla ve 19'u (%12,7) diğer yerlerde ikamet ettiklerini belirtmişlerdir.

4.1.8. Çocukların Babalarının Eğitim Seviyesine Göre Dağılımı

Çalışan çocuklar üzerinde aileler etki bırakan bireylerdir. Ebeveynlerin ekonomik durumları ve eğitim durumları onların geleceklerini az da olsa göstermektedir. %45,3 oranla babalarının eğitim düzeylerinin ve seviyelerinin düşük olduğu saptanmıştır. Hatta %40,0 oranında ise hiç okuma yazması olmayan ebeveynlere rastlanmıştır. (Tablo 9)

Tablo 9. Araştırmaya katılanların baba eğitim durumuna ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Baba Eğitim Durumu	Okuryazar değil	60	40,0
	İlkokul	68	45,3
	Ortaokul-Lise	22	14,7
	Toplam	150	100,0

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 60'mı (%40) babası okuryazar değilken, 68'inin (%45,3) babası ilkökul mezunu ve son olarak 22'sinin (%14,7) babası ortaokul ve lise mezunu olduklarını belirtmişlerdir.

4.1.9. Çocukların Annelerinin Eğitim Seviyesine Göre Dağılımı

Yukarıda babanın eğitim düzeyinde spesifik olarak belirtildiği gibi annenin de eğitim düzeyi çocukları etkilemektedir. Ancak annelerin eğitim düzeyinin daha da düşük olduğu görülmektedir. %56,7 oranla annelerin okuma yazma hiç bilmediği istemeden de olsa ortaya çıkmıştır. (Tablo10)

Tablo 10. Araştırmaya katılanların anne eğitim durumuna ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Anne Eğitim Durumu	Okuryazar değil	85	56,7
	İlkokul	48	32,0
	Ortaokul-Lise	14	9,4
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 85'inin (%56,7) annesi okuryazar değilken, 48'inin (%32) annesi ilkokul mezunu ve son olarak 14'ünün (%9,4) annesi ortaokul ve lise mezunu olduklarını belirlemiştir.

4.1.10. Çocuk İşçilerin Babalarının Mesleğine Göre Dağılımı

İşçi çocukların ebeveyni olan ve evin ekonomik katkısını en çok sağlayan birey olarak babaların, çalıştıkları meslek ekonomik düzeylerini etkilemektedir. %32,0 oranla babalarının marjinal meslekte çalıştıkları görülmüştür. Ve arkasından da takip eden oran %19,3 ile esnaf babaları görmekteyiz. (Tablo 11)

Tablo 11. Araştırmaya katılanların baba meslek durumuna ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Baba Meslek Durumu	Çalışmıyor	21	14,0
	Marjinal Meslek	48	32,0
	Esnaf	29	19,3
	Çiftçi	9	6,0
	İnşaatçı	20	13,3
	Emekli	21	14,0
	Memur	2	1,3
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 21'inin (%14) babası çalışmıyorken, 48'inin (%32) babası serbest meslek, 29'unun (%19,3) babası esnaf, 9'unun babası (%6) çiftçi, 20'sinin babası (%13,3) inşaatçı, 21'inin babası (%14) emekli ve son olarak 2'sinin (%1,3) babasının memur olduklarını belirtmişlerdir.

4.1.11. Çocukların Annelerinin Mesleğine Göre Dağılımı

Çocukların annelerinin de çalıştıkları sektör, onların çalışmaya itilmesine sebep olabilmektedir. Ekonomik seviyesi düşük ailelerde çocuklar mecbur olarak aileye katkı sağlamak için çalışmaktadır. %73,3 oranla annelerin ev hanımı olduğu ve eve herhangi bir gelir sağlamadıkları görülmektedir. (Tablo 12)

Tablo 12. Araştırmaya katılanların anne meslek durumuna ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Anne meslek Durumu	Çalışmıyor (Ev Hanımı)	110	73,3
	İşçi	16	10,7
	Diğeri	24	16,0
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 110'unun (%73,3) annesi çalışmıyorken, 16'sının (%10,7) annesi işçi ve son olarak 24'ünün (%16) annesi diğer meslek gruplarından olduğunu belirtmiştir.

4.1.12. Çocukların Babalarının Sigara Kullanımına Göre Dağılımı

Çocuklar birer boş levha gibidirler. En öncelikle model aldıkları kişiler aileleridir. Ailelerin olumsuz davranışları onların geleceklerini, konuşmalarını, eğitimlerini ve hal hareketlerini etkilemektedir. Burada da zararlı alışkanlık olan sigara içen babaların %81,3 kısmını oluşturduğunu görmekteyiz. (Tablo 13)

Tablo 13. Araştırmaya katılanların babalarının sigara kullanımına ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Baba Sigara Kullanımı	Kullanıyor	122	81,3
	Kullanmıyor	28	18,7
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 122'sinin (%81,3) babası sigara kullanırken, 28'inin (%18,7) babasının sigara kullanmadığını belirtmiştir.

4.1.13. Çocukların Babalarının Alkol Kullanımına Göre Dağılımı

Nitekim yine zararlı alışkanlık olan sigaradan sonra alkolün de etkisi çocukları etkilemektedir. Saha araştırmasında %54,0 oranla babaların alkol gibi zararlı alışkanlığı olmadığı görülmektedir. (Tablo 14)

Tablo 14. Araştırmaya katılanların babalarının alkol kullanımına ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Baba Alkol Kullanımı	Kullanıyor	69	46,0
	Kullanmıyor	81	54,0
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 69'unun (%46) babası alkol kullanırken, 81'inin (%54) babasının alkol kullanmadığını belirtmiştir.

4.1.14. Çocukların Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı

Çalışan çocuklar farklı farklı iş sektörlerinde görülmektedir. Kimisi günlük alan, kimisi haftalık kimisi de aylık almaktadır. Çoğu çocuğun ise haftalık aldığı görülmüştür. %56,0 oranla çocukların 1800 ve üstü aldığı görülmektedir. Bu da demek oluyor ki günlük 50- 60 TL arasında ücret alarak çalışan çocuklar vardır. (Tablo 15)

Tablo 15. Araştırmaya katılan çocukların hanelerinin aylık gelirlerine ilişkin betimsel bilgiler

	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Aylık Gelir	300-500 TL	2	1,3
	500-1000 TL	23	15,3
	1000-1800 TL	41	27,3
	1800 TL ve üstü	84	56,0
Toplam	150	100	

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 2'sinin (%1,3) aylık geliri 300-500 TL arasındayken, 23'ünün (%15,3) 500-1000 TL, 41'inin (%27,3) 1000-1800 TL ve son olarak 84'ünün (%56) 1800 TL ve üstü aylık geliri olduklarını belirtmişlerdir.

4.1.15. Çocukların Oturdukları Evlerin Mülkiyetine Göre Dağılımı

Çoğu çalışan çocuğun kaldıkları yerler onların sağlık yönünden etkilemektedir. Kimisi kötü koşul şartları olan iki gözlü evlerde, kimisi apartmanda kimisi de müstakil evlerde yaşamaktadır. %73,3 oranla çocukların kaldıkları yerlerin mülkiyeti kiradır. Nitekim bu durum da ailenin maddiyatını etkilemektedir. (Tablo 16)

Tablo 16. Araştırmaya katılanların oturulan evin mülkiyet durumuna ilişkin betimsel bilgiler

	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Mülkiyet	Kendinizin	31	20,7
	Kira	110	73,3
	Diğeri	9	6,0
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 31'i (%20,7) evlerinin kendilerinin olduğunu, 110'u (%73,3) evlerinin kira ve son olarak 9'u (%6) diğeri şeklinde olduğunu belirtmiştir.

4.1.16. Çocukların Ailelerdeki Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

Çocukların kardeş sayıları da, aileleri ekonomik düzeyi ile bağlantılıdır. Çok çocuklu olan ailelerin, çocukların eğitim, kişisel vb. ihtiyaçlarına karşılık veremedikleri gerçektir. %27,3 oranla 4 çocuklu aileler, %31,7 oranla da 2 çocuklu aileler saptanmıştır. (Tablo 17)

Tablo 17. Araştırmaya katılanların ailelerindeki çocuk sayısına ilişkin betimsel bilgiler

	Frekans (n)	Yüzde (%)
Ailedeki Çocuk sayısı	2	31,7
	3	24,0
	4	27,3
	5+	18,0
	Toplam	150

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 46'sı (%31,7) 2 kardeş, 36'sı (%24) 3 kardeş, 41'i (%27,3) 4 kardeş ve son olarak 27'si (%18) beşkardeş ve daha fazlası kardeş sahibi olduklarını belirtmişlerdir.

4.1.17. Çocukların Sosyal Güvencelerine Göre Dağılımı

Toplumsal çevrede yaşayan bireylerin sağlık sorunları nedeniyle kırdan kente göç yaşayanları bile görmüşüzdür. Sağlık sorunu toplumun en önemli sorunlarından biridir. Herhangi bir güvencesi olmayan aileler ve çocukları muayene olamayan kişiler bile mevcuttur. %50,6 oranında çocukların ailelerinin herhangi bir sosyal güvencesi olmadığı görülmüştür. Bu durum da onları olumsuz etkilemektedir. (Tablo 18)

Tablo 18. Araştırmaya katılanların ailelerin sosyal güvencelerine ilişkin betimsel bilgiler

	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Sosyal Güvence	SGK	31	20,7
	Bağ-kur	22	14,7
	Emekli Sandığı	21	14,0
	Yok	76	50,6
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 31'i (%20,7) SGK, 22'si (%14,7) Bağ-kur, 21'i (%14) Emekli sandığı ve son olarak 76'sının (%50,6) sosyal güvencelerinin olmadığını belirtmişlerdir.

4.1.18. Çocukların Günlük Kazançlarına Göre Dağılımı

Çocuk işçilerin çalıştıkları yerlerde aldıkları maaşların elle tutulur bir miktar olmadığı görülmektedir. Biyolojik olarak küçük bedenlere sahip çocukların o ağır işlerden karşılığını almayacak fiyatlar ile günlük almaktadırlar. %36,0 oranında çocuğun sadece 10-30 TL aldığı, ve sadece %17,3 ünün de 50 TL üstü alabildiği görülmektedir.(Tablo 19)

Tablo 19. Araştırmaya katılanların günlük kazançlarına ilişkin betimsel bilgiler

	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Günlük Kazanç	10-30 TL	54	36,0
	30-50 TL	70	47,0
	50 TL+	26	17,3
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 54'ü (%36) günlük 10-30 tl arasına paraya çalışırken, 70'i (%47,0) 30-50 tl ve son olarak 26'sı (%17,3) 50 tl ve üzeri paraya günlük çalıştıklarını belirtmişlerdir.

4.1.19. Çocukların Çalıştıkları İş Alanlarına Göre Dağılımı

Saha araştırması yapılan çocukların nerelerde ve ne şartlarda çalıştıkları önemlilik arzeden bir konudur. Asıl önemli olan da bu işçi çocukların nerede

çalıştıklarına değinilecek olursa; %34,7 sinin sanayii sitesinde ve % 20 gibi bir oranının da lokanta vb. yerlerde garsonluk, bulaşıkçılık gibi işlerde çalıştıkları görülmektedir. (Tablo 20)

Tablo 20. Araştırmaya katılanların çalıştıkları iş yerlerine ilişkin betimsel bilgiler

	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Çalışılan İş	Seyyar Satıcılık	10	6,7
	Tartıcılık	2	1,3
	Sanayi Sitesi	52	34,7
	Fırında Çıracılık	17	11,3
	Lokanta vb. Yerde	31	20,7
	Berber Yanında Çıracılık	9	6,0
	Ağır ve tehlikeli iş	1	,7
	Diğeri	28	18,7
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin;10'u (%6,79 seyyar satıcılık, 2'si (%1,3) tartıcılık, 52'si (%34,7) sanayi sitesi, 17'si (%11,3) fırında çıracılık, 31'i (%20,7) lokanta vb. yerlerde, 9'u (%6) berberde, 1'i (%0,7) ağır ve tehlikeli işlerde ve son olarak 28'i (%18) diğeri tür işlerde çalıştıklarını belirtmişlerdir.

4.1.20. Çocukların Çalıştıkları İş Yerlerindeki Ne Süredir Çalıştıklarına Göre Dağılımı

Çoğu çalışan çocuğun, çalıştıkları yerlere olan sebahati görülmüştür. Kimisinin güvenilir olmasından kaynaklı, kimisinin akraba, tanıdık yanında çalıştığı için, kimisinin de ucuz işgücü diye çalışma süreleri uzayan çocuklara rastlanmıştır. %70,7'sinin 1 yıldan fazla bir sürede çalıştıkları ve o işe Sebahat gösterdikleri ortadadır. (Tablo 21)

Tablo 21. Araştırmaya katılanların çalıştıkları iş yerlerinde ne süredir çalıştıklarına ilişkin betimsel bilgiler

	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Ne Süredir Çalışıyorsunuz?	1-12 Ay	44	29,3
	12 Ay+	106	70,7
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 44'ü (%29,3) 1-12 ay arası ve 106'sı (%70,7) 12 ay ve üstü süredir çalıştıklarını belirtmişlerdir.

4.1.21. Çocukların Günlük Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı

Fiziksel olarak küçük bedenlere sahip çocukların uzun saatlerce ayakta çalışmaları ve çalışma saatlerinin uzun olması onları olumsuz etkilemektedir. %47,3 oranında olan 9 ila 11 saat arasında yorucu şekilde çalışan çocuk verileri saptanmıştır. Yine keza, %39,3 oranında da 6-8 saat arası çalışan çocuklar izlenmiştir. (Tablo 22)

Tablo 22. Araştırmaya katılanların günlük çalışma süresi ilişkin betimsel bilgiler

	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Günlük Çalışma Süresi	6-8 Saat	59	39,3
	9-11 Saat	71	47,3
	12-15 Saat	20	13,3
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 59'u (%39,3) günlük 6-8 saat, 71'i (%47,3) 9-11 saat ve son olarak 20'si (%13,3) günlük 12-15 saat arası çalıştıklarını belirtmişlerdir.

4.1.22. Çocukların Çalışma Nedenlerine Göre Dağılımı

Çalışma hayatına itilme sebepleri olarak en önemli ve üstünde durulması gereken bir konudur. İşçi çocukların neden çalışmaya itildikleri, eğitimlerine daha fazla zaman harcamaları gerekir iken ya da daha çok akranları ile oyun oynamaları

gerekir iken çalışma hayatına girmelerine neyin sebep olduğu açıklanmıştır. % 37,3 oranında aileye ekonomik katkı sağlamak isteyen çocuk işçileri görmekteyiz. Arkasından da yine ekonomik sebepli olup ailenin gelirinin olmadığı için çocuğun para kazanmadığını görmekteyiz. Bu oran da %27,3 oranındadır. %24, 7 oranındaki sebep de ekonomik kaynaklı olup kendi okul harçlıkları için çalışan çocukları kapsamaktadır. (Tablo 23)

Tablo 23. Araştırmaya katılanların çalışma nedenlerine ilişkin betimsel bilgiler

	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Çalışma Nedeni	Ailenin geliri yok	41	27,3
	Aileye ekonomik destek sağlamak	56	37,3
	Kendi okul harçlığımı çıkartmak ve kendi paramı kazanmak için	37	24,7
	Aile zoru ile mecburen	12	8,0
	Diğeri	4	2,7
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin;41'i (%27,3) ailesinin geliri olmadığı için, 56'sı (%37,3) ailesine ekonomik destek olmak için, 37'si (%24,7) kendi okul harçlığını çıkartmak ve kendi parasını kazanmak için, 12'si (%8) ailesinin zoru ile mecburen ve son olarak 4'ü (%2,7) diğer sebeplerden dolayı çalıştıklarını belirtmişlerdir.

4.1.23. Çocukların Çalıştıkları Yerlerde İş Kazasına Maruz Kalma Durumlarına Göre Dağılımı

İşçi çocukların çoğunun kapalı yerlerde çoğunun ise tehlike arzeden sokakta çalıştıkları görülmektedir. Bu çalışan çocukların iş kazalarına maruz kaldıkları gerçektir. Çünkü hem bedensel hem fiziksel uygunluğu olmayan işlerde zorlanarak çalışan çocuklar vardır. %63,3 gibi büyük bir oranda iş kazasına maruz kalmayan işçi çocukları görmekteyiz. (Tablo 24)

Tablo 24. Araştırmaya katılanların çalıştıkları yerde iş kazasına maruz kalmalarına ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
İş Kazasına Maruz kalma Durumu	Evet	54	36,6
	Hayır	96	63,3
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin;54 ü (%36,6) iş kazasına maruz kaldığını belirtirken, 96'sı (%63,3) iş kazasına maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir.

4.1.24. Çocukların Çalıştıkları Yerlerdeki Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumlarına Göre Dağılımı

Gündem konusu olan istismar ve ihmâl konusu çocuklar için en önemli dikkat edilmesi gereken bir mevzudur. Çocuklara yapılan istismar ve ihmaller sonucu çoğu çocuğu maalesef ki kaybettiğimiz gerçeği vardır. Çalışan çocuklar bu kategoriye daha çok yakınlaşan grup olarak görülmektedir. Kimisinin başında ailesi olmadığı için, kimisinin de etkili ve eğitilmiş aileye sahip olamadıkları içindir. % 54,0 gibi bir oranla çalışan çocuk işçilerin fiziksel şiddete maruz kaldıkları görülmüştür. %0,7 oranının ise cevap vermedikleri görülmüştür. (Tablo 25)

Tablo 25. Araştırmaya katılanların çalıştıkları yerde fiziksel şiddete maruz kalmalarına ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Fiziksel veya Cinsel Şiddete Maruz Kalma Durumu	Evet	81	54,0
	Hayır	68	45,3
	Cevap vermek istemiyorum	1	0,7
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin;81'i (%54) fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtirken, 68'i (%45,3) şiddete maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir ve son olarak 1'i (%0,7) bu soruya cevap vermek istemediğini belirtmiştir.

4.1.25. Çocukların Çalıştıkları Sürede Kimler Tarafından Şiddete Maruz Kaldıklarına Göre Dağılımı

Yukarıdaki tabloda verilen duruma sebep olan kişi ya da kişilerin kimler olduğu da verilmektedir. %23,3 oranında polis memurlarının fiziksel şiddete eğilimli olduklarını, yine %12,0 oranının ise çalıştıkları yerdeki patronlarından ve işverenlerinden şiddete maruz kaldıkları saptanmıştır. (Tablo 26)

Tablo 26. Araştırmaya katılanların çalıştıkları yerde kim tarafından şiddete maruz kalmalarına ilişkin betimsel bilgiler

	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Kim tarafından şiddete maruz kalma durumu	Polis	35	23,3
	Zabıta	10	6,7
	Çevre esnaf	4	2,7
	İşverenden	18	12,0
	Benimle beraber çalışan diğer çocuktan	13	8,7
	Yabancılardan	8	5,3
	Çalıştığım yerdeki ustabaşı-çıraktan	17	11,3
	Diğer	5	3,3
	Şiddete maruz kalmadım	40	26,7
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin;35'i (%23,3) polis, 10'u (%6,7) zabıta, 4'ü (%2,7) çevre esnaf, 18'i (%12,0) işverenden, 13'ü (%8,7) beraber çalıştığı iş arkadaşından, 8'i (%5,3) yabancılardan, 17'si (%11,3) çalıştığı yerdeki ustabaşı ve çıraktan, 5'i (%3,3) diğer kişilerden şiddete maruz kaldığını belirtirken 40'ı (%26,7) şiddete maruz kalmadığını belirtmişlerdir.

4.1.26. Çocukların Madde Kullanılan Ortamda Bulunup-Bulunmamalarına Göre Dağılımı

İşçi çocuklarının yerinin eğitim okulları, park alanları, oyun havuzları gibi yerler olması gerekir iken çoğunun sokakta ya da sanayi sitesinde kötü şartlarda çalıştıkları görülmüştür. Çalıştıkları kötü şartlarda da karşılıklarına olumsuz kişi ya da

kişiler çıkmıştır. %44,3 gibi bir oranla işçi çocukların maalesef ki madde kullanan ortamlarda buldukları verisi elde edilmiştir. (Tablo 27)

Tablo 27. Araştırmaya katılanların madde kullanılan ortamda bulunma durumlarına ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Madde Kullanılan ortamda Bulunma Durumu	Evet	65	44,3
	Hayır	85	63,7
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin;65'i (%44,3) madde kullanılan ortamda bulduklarını belirtirken, 85'i (%63,7) madde kullanılan ortamda bulunmadıklarını belirtmişlerdir.

4.1.27. Çocukların Madde Kullanma Durumlarına Göre Dağılımı

Bir önceki tabloda da verildiği gibi %44,3 ünün madde kullanılan ortamda bulunduğunu belirtmiştik. Burada da %64,7 gibi bir oranla çalışan çocukların olumsuz olarak örnek alıp madde kullandıklarını çıkartabiliriz. O halde, çalışan çocuğun bulunduğu ortam ve koşullar kendisini olumsuz şekilde etkilediğini söyleyebiliriz. (Tablo 28)

Tablo 28. Araştırmaya katılanların madde kullanma durumuna ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Madde Kullanma Durumu	Kullandım	85	64,7
	Kullanmadım	65	43,3
	Zorla Kullandım	0	0
	Cevap Vermek İstemiyorum	0	0
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin; 85'i (%64,7) si madde kullandıklarını belirtmiş olup madde kullananların %70 i sigara kullanırken, %25 alkol kullandıklarını ve %15 ide uyuşturucu kullandıklarını belirtmişlerdir.65 kişi (%43,3) kullanmadıklarını belirtirken. Örneklem grubumuzdaki

hiç kimse zorla kullanmamıştır ve bu soruya örneklem grubumuzdaki herkes cevap vermiştir.

4.1.28. Araştırmaya katılan çocukların kendileri için ne tür çalışmalar ya da faaliyetler olmasını istediklerine Göre Dağılımı

Saha araştırması yaptığımız bu konuda son sözü işçi çocuklara bırakmaktayız. Onların benden, senden, bizden, kısacası toplumdaki ne gibi şeyler arzu ettiklerini sorduğumuzda % 36,7'sinin spor salonlarının artırılması konusunda, %13,3 'ünün eğitim hizmeti olarak kütüphanelerin çoğaltılmasında ve % 10'nun da sosyal alanların artırılmasını konusunda istekleri var olduğunu öğrenmekteyiz. (Tablo 29)

Tablo 29. Araştırmaya katılanların çocukların kendileri için ne tür çalışmalar ya da faaliyetler olmasını istediklerine ilişkin betimsel bilgiler

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Faaliyet	Çocuk kütüphanesi	20	13,3
	Spor salonlarının artırılması	55	36,7
	El sanatları kursu açılması	8	5,3
	Sosyal alanların artırılması	16	10,7
	Çocuk Sinemalarının açılması	14	9,3
	Yüzme havuzu açılması ve ücretsiz olması	8	5,3
	Bedava halısaha yapılması	22	14,7
	Diğeri	7	4,6
	Toplam	150	100

Tabloda da görüldüğü üzere, örneklem grubunda bulunan kişilerin;20'si (%13,3) kendileri için çocuk kütüphanelerinin kurulmasını isterken, 55'i (%36,7) spor salonlarının artırılmasını, 8'i (%5,3) el sanatları kursu açılması, 16'sı (%10,7) sosyal alanların artırılması, 14'ü (%9,3) çocuk sinemalarını açılması, 8'i (%5,3) yüzme havuzlarının açılması ve ücretsiz olmasını, 22'si (%14,7) ücretsiz halısahaların açılması ve son olarak 7'si (%4,6) diğeri faaliyetlerin yapılmasını istediklerini belirtmişlerdir.

4.1.29. Cinsiyet ve Madde Kullanılan Ortamda Bulunma Durumlarına Göre Dağılım

İşçi çocukların cinsiyetleri ile madde kullanıp kullanmama arasındaki orantıya değinilmesi önemlidir. Kız çocukları ile madde kullanan- ya da erkek çocukları ile madde kullanımını arasındaki ilişki saptanmıştır. %45,75 oranla erkek çalışan çocukların madde kullanılan ortamda bulduklarını ve % 23 oranla da kız çocuklarının o ortamda bulduklarını söyleyebiliriz. (Tablo 30)

Tablo 30. Cinsiyet ve Madde Kullanılan Ortamda Bulunma Çapraz Tablosu

		<i>Cinsiyet</i>		Toplam
		Kız	Erkek	
<i>Madde Kullanılan Ortamda Bulunma</i>	Evet	4 (%23,5)	61 (%45,75)	65 (%43)
	Hayır	13 (%76,5)	72 (%54,25)	85 (%57)
Toplam		17 (%100)	133 (%100)	150 (%100)

Kızların %23,5'i madde kullanılan ortamda bulunurken %76,5'i madde kullanılan ortamda bulunmamıştır. Buradaki yüzdelerin toplamı 100'e eşittir. Benzer şekilde erkeklerin %45,75'i madde kullanılan ortamda bulunurken, %54,25'i böyle bir ortamda bulunmadığını belirtmişlerdir. Tablo-1 den de anlaşılacağı gibi erkekler kızlardan daha çok madde kullanılan ortamlarda bulunmuşlardır yorumunu yapabiliriz.

4.1.30. Hanenin Aylık Geliri ve Zararlı Madde Kullanımına Göre Dağılım

İşçi çocukların ailelerinin ekonomik düzeyleri onların nasıl yaşam sürdürmelerine de etki etmektedir. Çoğu ekonomik durumu düşük olan ailelerin düşük de olsa kendilerini rahatlatacağını düşündükleri ya da zevkine- stresten içtikleri zararlı madde kullanımını görmekteyiz. Aralarında doğrudan bağlantı olduğunu tabloda görebiliriz. %55,2 oranının 1800 TL ve üstü alan ailelerin kullandığını, %44,8 inin de kullanmadığı saptanmıştır. %100 gibi yüksek bir oranda zararlı madde kullanan grubu 300-500 TL alan aileler kapsamaktadır. (Tablo 31)

Tablo 31. Aylık Gelir ve Zararlı Madde Kullanımı Çapraz Tablosu

		<i>Hanenin Aylık Geliri</i>				Toplam
		300-500TL	500-1000TL	1000-1800TL	1800 TL ve üstü	
<i>Zararlı Madde Kullanımı</i>	Kullandım	2 (%100)	11 (47,7)	24 (%58,3)	46 (%55,2)	83 (%54,7)
	Kullanmadım	0	12 (%52,3)	17 (%41,7)	38 (%44,8)	67 (%45,3)
Toplam		2 (%100)	23 (%100)	41 (%100)	84 (%100)	150 (%100)

Hanesinin aylık geliri 300-500 TL olan öğrencilerin %100'ü zararlı madde kullandıklarını belirtmişlerdir. Hanenin aylık geliri 500-1000 TL olan öğrencilerin %47,7'si zararlı madde kullandıklarını belirtirken %52,3'ü kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Hanesinin aylık geliri 1000-1800 TL arası olan öğrencilerin %58,3'ü zararlı madde kullandıklarını belirtirken, %44,8'i kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Son olarak hanesinin aylık geliri 1800 TL ve üstü olan öğrencilerin %55,2'si zararlı madde kullanırken, %44,8'i zararlı madde kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

4.1.31. Yaş ve İşte Çalışma Süresine Göre Dağılım

Fiziksek olarak etkilenen ve yaşa da bağlı olarak zorlanan çocukların çalıştıkları iş süreleri arasında doğrudan ilişkili bağlantı mevcuttur. Nitekim yaşı büyük olan çocuk işçilerin daha çok süreli çalıştıkları da betimsel olarak verilmiştir. % 93,0 oranla 12 ay ve üstü çalışan çocukların kategorisi 15-18 yaş aralığıdır. %7,0 oranında da bu kategorideki çocukların 1 ila 12 ay arasında çalıştıkları çıkmaktadır. Yaşa bağlı iş sürelerinin bağlantısı bedensel olarak dayanamayan ve zorlanan çocuklar daha kısa süreli çalışmaktadırlar. (Tablo 32)

Tablo 32. Yaş ve İşte Çalışma Süresi Çapraz Tablosu

		Yaş			Toplam
		5-9 Yaş	10-14 Yaş	15-18 Yaş	
<i>İşte çalışma Süresi</i>	1-12 Ay	16 (%59,3)	24 (%36,3)	4 (%7,0)	44 (%29,3)
	12 ay ve üstü	11 (%40,7)	42 (%63,7)	53 (%93,0)	106 (%70,7)
Toplam		27 (%100)	66 (%100)	57 (%100)	150 (%100)

Tablo-32’de görüldüğü üzere 5-9 Yaş grubunda yer alan öğrencilerin %59,3’ü 1-12 ay süredir bulunduğu işte çalışırken, %40,7’si 12 aydan daha fazla süre aynı iş yerinde çalışıyorlardır. 10-14 yaş arasının %36,3’ü 1-12 ay süredir bulunduğu işte çalışırken, %63,7’si 12 aydan daha fazla süre aynı iş yerinde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Son olarak buna benzer olarak 15-18 yaş arası öğrencilerin, %7’si 1-12 ay süredir bulunduğu işte çalışırken, %93’ü 12 aydan daha fazla süre aynı iş yerinde çalıştıklarını belirtmişlerdir.

4.1.32. Baba Eğitim Durumu İle Babanın Alkol Kullanma Bağlantısı

Çocukların ebeveynlerinin eğitim durumları, hem aileyi hem de kendilerini etkilemektedirler. Eğitim durumu ortaokul ve lise olan ebeveyn babaların alkol kullanma oranları eşit değerlendirilmiştir. %50,0 olarak kullanan ve kullanmayan tablosu oluşmaktadır. (Tablo 33)

Tablo 33. Baba Eğitim Durumu ve Baba Alkol Kullanımı Çapraz Tablosu

		<i>Baba Eğitim Durumu</i>			Toplam
		Okur-Yazar Değil	İlkokul	Ortaokul-Lise	
<i>Baba Alkol Kullanımı</i>	Kullanıyor	24 (%40,0)	34 (%50,0)	11 (%50,0)	69 (%46,0)
	Kullanmıyor	36 (%60,0)	34 (%50,0)	11 (%50,0)	81 (%54,0)
Toplam		60 (%100)	68 (%100)	22 (%100)	150 (%100)

Tablo-33’te görüldüğü üzere çalışmamıza katılan öğrencilerin babalarının okuryazar olmayanların %40’ı alkol kullanırken, %60 alkol kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin %50’si alkol kullanırken, %50’si alkol kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Son olarak babası ortaokul-lise mezunu olan öğrencilerin %50’si alkol kullandıklarını belirtirken, %50’si kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

4.1.33. İş Alanı ve Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumuna Göre Dağılım

Çalıştıkları yerler ve şartlar çocuk işçilerin etraftan gelebilecek zararlı olumsuz etkileri ile bağlantılı olabilmektedir. Sokakta çalışan bir çocuğun korunmasız, savunmasız olması onu her türlü olumsuz şeylere karşı davetiye çıkarmış olmasına sebep olmaktadır. Sanayi sitesinde çalışan çocukların % 44,2 'si fiziksel şiddete maruz kaldıkları görülmüştür. Yine % 55,8'lik kısım ise herhangi bir şiddet ve istismara uğramadıklarını söylemektedirler. Ancak buradan çıkan sonuç, çocuğun nerede çalışır ise çalışsın dış etkenlerden savunmasız şekilde zarara uğradığı ve istismar boyutlarının görüldüğünü söylemek mümkündür. (Tablo 34)

Tablo 34. İş Alanı ve Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Çapraz Tablosu

		İş Alanı								Toplam
		Seyyar satıcı	Tartıcı	Sanayi	Fırın	Lokanta	Berber	Ağır ve tehlikeli iş	Diğer	
Fiziksel ve Cinsel Şiddete Maruz Kalma Durumu	Evet	4 (%40,0)	1 (%50)	23 (%44,2)	10 (%58,8)	19 (%61,2)	5 (%55,5)	1 (%100)	18 (%64,2)	81 (%54,0)
	Hayır	5 (%50,0)	1 (%50)	29 (%55,8)	7 (%41,2)	12 (%38,8)	4 (%44,5)	0	10 (%35,8)	68 (%45,3)
	Cevap Vermek İstemiyor	1 (%10,0)	0	0	0	0	0	0	0	1 (0,7)
Toplam		10 (% 6,7)	2 (% 1,3)	52 (% 34,7)	17 (% 11,3)	31 (% 20,7)	9 (% 6,0)	1 (% 0,7)	28 (% 18,7)	150 (%100)

Tablo-34'te görüldüğü üzere iş alanı ve fiziksel şiddete maruz kalma durumunu gösteren tabloda; Seyyar satıcı olarak çalışan öğrencilerin %40'ı fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtirken, %50'si fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir ayrıca seyyar satıcı olarak çalışan öğrencilerin %10'u bu sorumuza cevap vermek istemediğini belirtmiştir. Tartıcı olarak çalışan öğrencilerin %50'si fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtirken, %50'si fiziksel şiddete maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir. Sanayide çalışan öğrencilerin %44,2'si fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtirken, %55,8'i fiziksel şiddete maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir. Fırında çalışan öğrencilerin %58,8'i fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtirken, %41,2'si fiziksel şiddete maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir. Lokantada çalışan öğrencilerin %61,2'si fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtirken, %38,8'i fiziksel şiddete maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir.

Berberde ıarak çalışan öğrencilerin %55,5'i fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtirken, %44,5'i fiziksel şiddete maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir. Ağır ve tehlikeli işlerde çalışan öğrencilerin %100'ü fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Son olarak diğerk işlerde çalışan öğrencilerin %64,2'si fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtirken, %35,8'i fiziksel şiddete maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir.

SONUÇ

Çocuk işçiliği sorunu, gelişmekte olan tüm ülkelerde olduğu gibi, ülkemiz için de önem arz eden bir konu olmaktadır. Bu konu, sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemiz içinde oldukça önemli bir toplumsal sorun haline gelmiştir. Ülkenin sosyo- ekonomik durumu ile çocuk işçiliği arasında güçlü bir bağlantı vardır. Çözümü ise küçük çaplı değil tam tersine geniş çaplı politikaları gerektirmektedir.

Araştırmamızda çocuk, çocuk işgücü kavramlarını açıklamaya çalışıldı. Çocuk kavramını ve çocuk işgücü kavramını farklı tanımlarda açıklanmaktadır. Çünkü her ülkenin farklı tanımları olduğu için yine farklı sosyo-kültürel yapısı, ekonomik yapısından dolayı tanımlara yansıtılmaktadır.

Dünya genelinde ve kanunlar önünde 18 yaşından küçük olan herkes çocuktur. 18 yaşından küçük olanlar çocuk kabul edilse de çalışma hayatına atılması ise yaşı 14 yaşını bulmaktadır.

Çocuk işçiliği kavramı aslında yeni çıkan bir sorun değildir. Çok eskilerden beri var olan Sanayi Devrimi ile hızlı bir şekilde artmaya başlayan tüm dünyanın sıkıntı yaşadığı bir problem haline gelmiştir.

Çocuk işçi sorununu gelişmemiş ve az gelişmekte olan ülkelerde fazla görmekteyiz. Ancak yoksul olmayan ülkelerde de çocuk işçiliği bulunmaktadır. Ülkemizde, her ne kadar hızının azaldığını görsekte yaşanmakta olan hızlı nüfus artışı, çeşitli nedenlerden dolayı köyden kente olan yoğun göç, yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler, eğitim imkânlarına ulaşmada sıkıntı, eğitim alanındaki maliyet sıkıntısı, işsizlik sorunu, ailelerin çocukları üretim aracı olarak görmesi ve zorla çalıştırılmaları, işverenlerin ucuz işgücünden dolayı çocuk işçileri tercih etmeleri, hızlı ve çarpık kentleşme, mevzuat eksiklikleri gibi nedenlerden dolayı çocuklar küçük yaşlarda çalışmaya itilmektedir.

Çocuk işçiliğinin önlenmesi çalışmalarında birden fazla engel bulunmaktadır. En önemli engel ise çocukların izlenme sisteminin olmamasıdır. Bundan dolayı çocuk haklarını koruma amaçlı oluşturulan mevzuatın takibi zorlaştırmaktadır.

Çocuk işçiliği yukarıda da denildiği gibi; genelde yoksul ülkelerde fazla olduğu ve yoksul olmayan ülkelere gidildikçe bu oranın azaldığını söyleyebiliriz. Ancak, yoksul olmayan ülkelerde de çocuk işçiliği bulunmaktadır. Çocuk işçiliğinin hem kişiye hem topluma zarar verici olup, okulda ya da oyun parkında olması gereken çocukların çalıştırılması yarımlarımız için tehlike oluşturmaktadır.

Çocukların genel olarak çalıştırılma nedenlerinin başında yoksulluk gelmektedir. Çocuğun içinde bulunduğu ailesinin yoksulluğundan dolayı aile ekonomisine katkıda bulunmak için çalıştığı bilinmektedir. Ailelerinin durumları kötü olan çocukların çoğu, kazanmış oldukları paraya ya ailelerine verir ya da kimisi kendi okul harçlıklarını çıkarıp yük olmamak isterler.

Çalışan çocuklar maalesef ki ucuz işgücü olarak görüldükleri için işlerde sıkıntı yaşayıp, özellikle de fiziksel ve biyolojik olarak bünyeleri kaldıramadıkları için çoğu olumsuz etkilenmektedir. Çocuklar, genellikle kentlerde, ev işlerinde, tarım sektöründe, hizmet sektöründe ve en tehlikelisi de sokaklarda çöp-kâğıt toplama, ayakkabı boyacılığı, simit, su vb. gibi şeyler satarak zarar görmektedir. Bazı çocuklar özellikle de sokakta çalışan çocuklar, hırsızlık, uyuşturucu, sigara vb. zararlı maddeler kullanarak hem kendilerine hem de topluma büyük zarar vermektedirler.

Çalışan çocuklardan çoğu da ev işlerine çalışan çocuklardı. Bu çocukların çoğu ücretsiz çalışmaktadır. Genellikle evin temizliği, ailede varsa yaşlı veyahut bebek bakıcılığı gibi işler yaptırılır. Çoğuna eğlenceli gelse de çoğuna da sıkıcı durum gelmektedir.

Çalışan çocukları sık sık gördüğümüz bir diğer yer ise; mevsimlik tarım işlerindedir. Mevsimlik tarım işçileri genelde 4 ila 7 ay arasında kendi bulunduğu şehirden ya da yerden başka yere giderek yapmaktadır. Ailelerinden dolayı çocuklar da onlarla gitmek zorunda bırakılır. Okula ve özellikle de kendi akranları ile oyun oynama yaşındaki çocuklar tarlada Güneş'in altında çalışmak zorunda kalabiliyorlar. Örneğin; pamuk toplama işinde çoğu çocuk ailesine katkıda bulunmak için çalışmaktadırlar.

Bazı çocuklar ise ağır ve tehlikeli işlerde çalışmaktadırlar. Özellikle de, sanayii sitesi ve inşaat sektöründe çok küçük yaştaki çocukları görmek mümkündür. Çoğu çırak olan çocuklar, meslek edinmek için çalışmış olup, çoğu da ailelerine

katkıda bulunmak için ya da zorla çalıştırılmaktadırlar. Bu gibi ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılan çocuklar, yaşlarına göre fiziksel olarak küçük görünürler. Bu tür çalışmalar çocuklar üzerinde derin izler bırakmaktadır. Hem fiziksel bir iz hem de duygusal bir iz ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Çalışmalarının en kötü tarafı ise okuldan uzaklaşmaları ve oyun oynama çağında iken akranlarına uzaktan üzgün bakmalarıdır.

Çalışan çocukların çoğu, okul derslerinde başarılı olamazlar veyahut okulu bırakmak zorunda kalırlar. Ayrıca; çalışan ya da zorla çalıştırılan bu çocukların aileleri çocuğun okul okumaktansa çalışıp bir meslek sahibi olmasını ve aile ekonomisine katkıda bulunmasını isterler. İşte; çocuk işçiliğinin artmasının bir başka önemli nedeni de, eğitim sisteminin kötü olmasından kaynaklanmaktadır. Okul okumanın uzun bir zaman ve maddi ihtiyaç gerektirme olup, okul bitirince de kesin bir iş imkânı sağlamamakta olduğunu düşünüyor. Bundan dolayı öncelikle yoksulluğun azaltılması ve iyi bir eğitim sistemi gerekmektedir.

Saha araştırması sonucunda, Sivas ilinde semt pazarlarında çalışsan çocuk işçilerin çoğunun Afgan uyruklu olduğu da gözlemlenmiştir.

Çocukluklarını henüz yaşayamamış çocuklar sosyalleşme için gerekli imkanlardan mahrum kalmaktadırlar. Yaşamlarını da tamamen işe odaklanmış bir düzene göre kuran çocuğun gelişiminde de yıkıcı ve olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bunun sonucunda da çocuğun toplumdan uzaklaşması ve mutsuz bir birey haline gelmesine sebep olmaktadır.

Çocuk işçiliğinin önlenmesinde Dünya’da ve Türkiye’de şu şekilde yorumlar yapılmıştır:

- Çocuk işçiliğinin ve yoksulluğun yoğun olduğu il ve ilçeleri pilot bölge seçerek evlenecek çiftlere ve çocuk bekleyen ailelere yönelik zorunlu ana baba okulu eğitiminin yapılması ve bu eğitimin, çocuk bakımı ile ilgili farkındalık, çocuk gelişimi, çocuğun gereksinimleri ve aile içi iletişim konularında temel bilgileri içerecek şekilde verilmesi ve bu sayede aile bütünlüğünün korunması ayrıca çocuklarına doğru anne babalık yapmalarının sağlanması gerekir.

- Okullar; çocuk işçiliği hakkında bilgi toplamak için başlangıç noktalarından biri olarak kabul edilebilir. Her okul da aynı zamanda kendi bölgesinde topladığı bilgiyi bir merkeze ulaştırabilir. Bu şekilde de hem denetim mekanizması güçlenebilir, hem de çözüm önerileri kültürel ve sosyo-ekonomik koşulları içerisinde değerlendirilebilir.
- Çocuk, birey olarak kendini doğru ifade edebildiği aynı zamanda özgüvenini sarsacak her türlü şiddet eyleminden uzak, düşünen, sosyal ve psikolojik olarak sağlıklı birey olmasını destekleyen bir ortam içinde eğitim alırsa kendi hak ve sorumluluklarının bilincinde olur. Ve kendisi de gerektiğinde uygun çözüm önerileri geliştirebilir.
- Üniversitelere burada büyük görev düşebilir. Özellikle eğitim bölümleri başta olmak üzere tüm bölümlerde çocuk işçiliği konusunda duyarlılık yaratacak dersler, seminerler ve konferanslar yapılmalıdır.
- Bir toplum, sorunlar karşısında çözümler üretebilir olmalıdır. Her konuda toplumsal duyarlılığın artırılmasında Sivil Toplum örgütlenmesi oldukça önemlidir. Toplumun, çocuk işçiliği konusunda çocuk işçiliğinin nedenleri, çocuklar üzerindeki etkileri, ya da alınacak önlemler hakkında duyarlaştırılmalı, yürütülecek faaliyetlere destek vermelidir.
- Çalışan çocukların yoğun olduğu yerlerde müfredatı esnek olan gezici okullar kurulabilmesi için gerekli adımlar atılmalı. Çalışma saatlerinin dışında bu okullarda özellikle mesleki eğitim alabilmelidirler. Bu uygulama sayesinde; çocuklar akranları ile bağ kurabilirler. Gelecekleri ile ilgili olarak da bir değişiklik planlayabilirler.
- Parasız yatılı okulların yaygınlaştırılması ve bu okullara yerleştirilecek öğrencilerin ayrıntılı bir incelemeden geçilerek gerçekten gereksinimi olan ailelerin çocuklarına hizmet verilmesi sağlanabilir.

- Türkiye’de en kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin söz konusu olduğu alanlardaki ürünler başta olmak üzere ve sonradan tüm ürünler için geçerli olmak üzere, üretilen malın üzerinde ‘‘Bu malın üretiminde ve yan sanayiinde çocuk işçiliği kullanılmamıştır’’ ibaresi yer alıp bu ibare de ilgili kuruluşlarca ticari hayata sunulmalıdır.
- Gazete, radyo, televizyon, internet özellikle de şu an bütün toplumun da yakından bağlantılı olduğu sosyal paylaşım sitelerinde ‘‘Çocuk İşçiliğine Hayır’’ konulu yazılar, programlar ve kampanyalar hazırlanıp, denetimli şekilde paylaşılması lazım. Yine aynı şekilde; toplumun sürekli gördüğü, geçtiği ve okuyacağı yerler olan billboardlar, gazeteler, stikerler, kitap ayraçları vb. yerlerde çocuk işçiliğine hayır logolu görünürlük faaliyetleri çoğaltılmalıdır.
- Çocuk işçiliğinin en önemli nedeni olan yoksulluğun yani ekonomik koşulların iyileştirilmesiyle bu sorunda büyük oranda azalış görülecektir. Fakat bu sorunun ortadan kaldırılamayacağı da bir gerçektir. Yine de bu toplumsal soruna hepimizin duyarlı olması lazım olup, çocuk işçiliğine karşı toplum olarak mücadele vermeliyiz. Çünkü çocuklar geleceğin ışıklarıdır.
- Çocuk işçiliğinin ağır yaşandığı yerlerden biri de, sokakta çalışan çocuklardır. Çünkü bu çocuklar, bir aileye sahip olmadıkları için ya da yurtda yaşadıkları için ihmal, istismar ve çok fazla şiddet ile karşı karşıyadırlar.
- Kız çocukları için de tabi ki eğitimde teşvikler devam etmelidir. Halen okula gönderilmeyen çocuklar mevcuttur.
- Çocuk işçiliği ile ilgili cezaların arttırılıp, çalıştırılan çocuk sayısı kadar ceza miktarı verilmelidir. Özellikle de ucuz işgücünden yararlanmak isteyen kişi ve kişilere yaptırımlar arttırılmalıdır.
- Tarımda daha çok makineleşmeye önem verilmelidir.
- Medyada ve özellikle de çocukların görebileceği yerlerde çocuk işçiliğinin özendirildiği program ve reklamların gösterilmesine izin verilmemelidir. (Çocuk Hakları El Kitabı, 96-100)

Kısaca; ülkemizde sorun kabul edilen çocuk işçiliğine farkındalığı ve toplumdaki bilinç düzeyini arttırmak için eğitim ve bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Devlet ve özel kanallarının, çocuk işçiliğinin zararları, çocuk hakları ile ilgili halkın bilinçlenmesi için belgeseller, filmler ve diziler yoluyla toplumda bilinç düzeyini arttırıcı ve bu konulardaki hassasiyeti ortaya çıkaracak faaliyetlerde bulunmaları gerekmektedir. Bilgilendirme ve farkındalık geliştirme faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır.

Yukarıda da verildiği üzere; çocuk işçiliğinin ana çıkış nedenlerinin yoksulluk, işsizlik, göç gibi sorunların yarattığı olumsuz sonuçlarla mücadele için yeni politika ve stratejiler hazırlanarak yürürlüğe konulmalıdır. Sorunun temelinde yatan nedenin yoksulluk olduğu düşünülecek olursa; gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğa bağlı olarak çocuk işçiliği daha fazla görülebilmektedir. Bu yüzden de devletin kalkınmaya ve ekonomiye ağırlık vermesi gerekir.

Eğitim de, yoksulluk gibi toplumun gelişmişlik düzeyini göstermektedir. Bir çocuğun çalışma hayatına girmesi demek, kaçınılmaz olarak eğitimden uzaklaşması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla; çocuğu çalışma hayatından koparmak için, çocuğu eğitime kanalize etme çabaları, bir taraftan ülkenin okur-yazar oranını yükseltecek, diğer taraftan da kalifiye işgücünü arttıracaktır.

KAYNAKÇA

- Altuntaş, Betül (2003). *Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akço, Seda (1997). *Çocuk Hakları ve Yerel Yönetim*. İstanbul: Demokrasi Yayınları.
- Akyüz, Emine (2010). *Çocuk Hukuku*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Akyüz, Emine (2000). *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. Ankara: MEB Yayınları.
- Anık, Filiz (2000). "Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Çalışmaları". (Der: Mustafa Ruhi Şirin). Sevgi Usta Sayıtı, 1. İstanbul Çocuk Kurultayı: Araştırmalar Kitabı. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları.
- Arıcan Doğan ve Topçu Öztürk (2006). *Dünya'da Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Geline Nokta ve Geleceğe Dair Bazı Öngörüler*. İstanbul: İstanbul Yayınları.
- Avşar Zehra ve Öğütoğulları Ersin (2007). *Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği İle Mücadele Stratejileri*. Sosyal Güvenlik Dergisi. Ankara: Polmat Basımevi.
- Bakırcı, Kadriye (2012). *Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği İle Mücadele Stratejileri*. Sosyal Güvenlik Dergisi. Ankara.
- Bigin, Rıfat (2008). *Sokakta Çalışan Çocuklara Sosyolojik Yaklaşım: Diyarbakır Örneği*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Doktora Tezi. Elazığ.
- Bildik, Turan (1998). *Çalışan Ergenlerin Sorun Alanları ve Etkili Olan Psiko-sosyal Faktörler*. İzmir Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi .İzmir.
- Bulut, Işıl (1994). *Psikososyal Gelişim Sorunları, Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları*. İstanbul: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Bulut, Işıl (2000). *Psiko-sosyal Gelişim Sorunları ve Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları*. İstanbul.

- Bulut, Işıl (1994). *Çocuk İşçiliği İle Mücadelede Öğretmenin Rolü*. İstanbul: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Can, Dündar (2000). *Sömürüye Konu Olan Çocuklar Alt Komisyonu Raporu*. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Müdürlüğü (2005). *Çalışan Çocuklar Bölümü ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği Bilgilendirme Metni*. Ankara: Saner Yayınları.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2007). *Türkiye’de Çocuk İşçiliği İle Mücadele*. Ankara: Genel Yayıncılık.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2006). *Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorun Bizim Bilgilendirme Materyali*. Ankara: Dumat Yayınları.
- Çalışmaya İlişkin Temel Haklar ve İlkeler ILO Bildirgesinin İzlenmesi Çerçevesindeki Küresel Rapor*. Ankara: UÇÖ.
- Çelik, Cemil (2005). Hukuk, Ekonomi, ve Siyasal Bilimler Aylık Dergisi. Şubat. Sayı 36.
- Çocuk Hakları El Kitabı (2007). *Medya Örgütlenmesi Yoluyla Çocuk İşçiliğine Karşı Farkındalık Geliştirme Projesi*. Ankara: Hak-İş Yay.
- Çolak, Ömer Faruk (1998). *Küreselleşme, Beşeri Sermaye ve Çocuk İşgücü*. Ankara: ILO-TİSK Ortak Yayıncılık.
- Çolpan, Erdem (2013). *Çocuk Koruma Politikaları Dersi*. (Akt: DELİ KUŞ). *Sosyal Politikalar Yüksek Lisans Tezi Yayınlanmamış*. İstanbul.
- Çöpoğlu Mustafa (1995). *Çocuk İşçiliği*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Dayıoğlu Meltem ve Hoşgör, Ayşe (2010). *Türkiye’de Çocuk İşçiliği İle Mücadelede İzlenen Strateji ve Yöntemleri*. IPEC Deneyimi. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Demir, Fevzi (2010). “Çalışma Hayatında Çocukların Korunması”. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. İzmir.
- Duyar İbrahim ve Özener Burhan (2003). *Çocuk İşçiler: Çarpık Gelişen Bedenler*. İstanbul: Ütopya Yayınları.

- Elibol, Sedat (1998). *Mal Varlığına Yönelik Suç İşlemiş 11-15 Yaş Arası Çocukların Sosyodemografik Özellikleri*. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Ennew, Judith (1998). *Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar*. (Çev:Çiçek Öztekin). Ankara: UNICEF.
- Erbay, Ercüment (2007). *Çocukluklarında Küçük Sanayi İşletmelerinde Çalışmış Yetişkinlerin Bu Çalışma Sürecini Nasıl Yorumladıkları ve Çocuk İşçiliğine Bakışları Üzerine Bir Araştırma*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Erder, Serkan (2005). "Çalışan Çocuklar: Çıracak mı, İşçi mi?". İstanbul: TES-İŞ Dergisi Yayını.
- Fidan, Fatma (2004). "Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış: Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği". İstanbul: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Fişek, Gürhan (1993). "Çocuklar Çiçektir... Ya Çıracaklar?". İstanbul: Çalışma Ortamı Dergisi. Sayı:8.
- Franklin, Bob (1993). *Çocuk Hakları*. (Çev:Alev Türkler). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Friedrich, Ebert Vakfı (1994). "Korunmaya Muhtaç Kent Çocukları". İstanbul: Ebert Vakfı Dergisi.
- Güneş, Tevfik (2001). *Tabipler Birliği Mesleki ve Güvenlik Dergisi*. Nisan Yayını.
- Heywood, Clark (2003). *Baba Bana Top At! Batıda Çocukluğun Tarihi*. (Çev: Esin Hoşsucu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi (2012). Cilt:4. NO:1.
- ILO, Küresel Rapor (2006). "Çocuk İşçiliğinde Sona Doğru: Ulaşılabilir Bir Hedef". İstanbul: Uluslararası Çalışma Konferansı.
- ILO, (2000). "Çocuk İşçiliğini Önleme Uluslararası Programı (IPEC) Türkiye". Ankara Basın Yayın.

- İlik Bülent ve Türkmen Zeynep (1994). “İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocuklar Araştırma Projesi ve Dokümanı”. Ankara : ILO Türkiye Yayınları.
- Kahramanoğlu, Ertan (1994). *Sanayide Çocuk İşçiliği, Türkiye’de Çocuk İşgücü*. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayını.
- Kahramanoğlu, Ertan (1996). *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich Nauman Vakfı Yayını.
- Karabulut, Özcan (1996). “Türkiye’de Çalışan Çocuklar”. Friedrich Ebert Vakfı.
- Karabulut, Özcan (1996). *Çocuk İşçiliğinde Mevcut Durum*. Ankara: Sendikal Eğitim Atölye Çalışmaları.
- Karatay, Abdullah (2000). “Sokakta Çalışan Çocuklar: Çocuk İşçiliği ve Sokak Çocukluğu Arasında Bir Çocuk Kategorisi”. Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları
- Küresel Tahminler ve Eğilimler, (2013). ILO-IPEC.
- Memiş, Hakan (2014). “Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi”. İstanbul: Akademik Yaklaşımlar Dergisi. Bahar Yayınları.
- Oy, Ömür (2000). *Dünya’da ve Türkiye’de Çocuk İstihdamı ve Çocuk İşçiliğinin İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Özener, Bülent (2003). *Çocuk İşçiler: Çarpık Gelişen Bedenler*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Savaş, Vural (1986). *Kalkınma Ekonomisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Serter, Nur (1994). *Türkiye’nin Sosyal Yapısı*. İstanbul: İstanbul Filiz Kitabevi.
- Şahinli, Şahbaz (2013). *Çocuk İşgücü Potansiyeli: Türkiye, Kent Kır*. Ankara: ILOY yayınları.
- TİSK, (1997). “Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları”. Ankara: TİSK Yayınları. Yayın No: 171.

- Tunçcan, Nilgün (2012). “Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu”. İstanbul :Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi.
- TÜİK, (2013). *Sanayide Çalışan Çocuklar ve TİSK'in Faaliyetleri*. Ankara.
- Türkcan, Ahmet (2000). *Çocuk ve Gençlerde Madde Kullanımı ve Bağımlılığı*. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları.
- TÜRK-İŞ, Çalışan Çocuklar Bürosu, (1993). “Çalışan Çocuklar: Türkiye’de ve Dünya’da Çalışan Çocuk Sorunlarına Genel Bakış”. İstanbul.
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, (1998). *Türk-İş Modeli Çocuk İşçiliğine Karşı Sendikal Mücadele*. Ankara: Türk-İş Yayınları.
- UÇÖ, Çocuk İşçiliği ve Eğitim Politikası, Eğitim El Kitabı. Ankara.
- UNİCEF Planlama İçin Bir Rehber. Ankara: Türkiye Temsilciliği Yayını.
- Uzun, Ahmet (2000). *Sanayi Devrimi Esnasında Çalışma Şartları*. Ankara: Kamu İşverenleri Sendikası Yayınları.
- Yıldırım, Okan (2008). “*Dünya’da ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve Özel Bir Örnek Olarak İstanbul İlinde Otomotiv Küçük Sanayiinde Çalışan Çocuk İşçi ve Çıraklar*”. İstanbul Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Yolcuoğlu, Galip (2012). *Türkiye’de Çocuk Sorunu ve Çocuk Yetiştirme*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

- <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/turkiye-cocuk-zirvesi.pdf> (E. Tarihi: 03.04.2018)
- <http://disk.org.tr/2014/04/disk-ar-cocuk-isci-sayisi-dunya-genelinde-azalirken-turkiyede-artti/> (E. Tarihi: 18.04.2018)
- <http://dergipark.org.tr> (E. Tarihi: 10.11.2018)
- [http://www.ilo.org/ankara/areas of/work/child](http://www.ilo.org/ankara/areas%20of%20work/child) (E. Tarihi: 02.04.2018)
- <http://disktekstil.org/yasalar/hukuk/haklarimiz/cocuk/isciligi> (E. Tarihi: 03.01.2018)
- <http://www.fisek.org/birliktelikler-isingkonf-2003.php> (E. Tarihi: 19.02.2018)

www.cte-ds.adalet.gov.tr/mevzuat/kanunlar/tik.doc (E. Tarihi: 13.10.2018)

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.222.pdf>(E. Tarihi: 13.10.2018)

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.75941.pdf>(E. Tarihi: 13.10.2018)

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1593.pdf>(E. Tarihi: 13.10.2018)

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6356.pdf> (E. Tarihi: 13.10.2018)

<http://www.result.com> (E. Tarihi: 09.04.2018)

<http://www.bilecik.edu.tr>. (E. Tarihi: 31.01.2019)

<http://www.sgk.com>. (E. Tarihi: 11.04.2019)

<http://www.listelist.com>. (E. Tarihi: 09.02.2019)

<http://www.fisek.org.tr/atlas/giris.php> (Onur Sunal. Çocuk Emeginin Coğrafya Atlası.) (E. Tarihi: 10.01.2019)

<http://www.ilo.org.tr/public/turkish/region/eurpro/ankara/ipec.htm>(Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu). (E. Tarihi: 03.06.2018)

<http://www.diyandergi.com/ailece/item/cocuk-isci-olmanın-anlamı/> (Erbay, Ercüment. ‘‘Çocuk İşçi Olmanın Anlamı’’. E.Tarihi: 11.04.2019)

<http://ttkb.meb.gov.tr>. (Okutan, M. (2007). Milli Eğitim Dergisi. Erişim Tarihi: 23.07.2018)

<http://www.die.gov.tr>. (TÜİK, (2010). Çocuk İşgücü Anketi Hakkında Genel Açıklama. E. Tarihi: 12.04.2018).

<http://www.atonet.org.tr>. (TÜİK Haber Bülteni. 2004 yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları. E.Tarihi: 07.11.2018)

<http://www.tuik.gov.tr>. (Türkiye İstatistik Kurumu. E.Tarihi: 08.03.2019)

<http://www.unicefturk.org/index>. (UNICEF (2010). Tarihçe. (E. Tarihi: 02.07.2018)

<http://www.unicef.org.indeks> (UNİCEF (1994). E.Tarihi: 22.09.2018)

<http://www.fisek.org.tr>. (Yenimahalleli, Gülbiye (2010). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Özel Risk Grupları. E. Tarihi: 24.08.2018)

<http://www.bianet.org.tr>. (Üstündağ, Erhan (1995). Avrupalı Çocuk Hakları Etrafında Birleşiyor.İstanbul. E.Tarihi: 04.03.2019)

<http://www.ktu.edu.tr>. (E. Tarihi: 15.12.2018)

<http://www.gencdoku.com>. (Gençlik Ve Kültür Sayfası. E.Tarihi: 16.03.2019)

EKLER

Ek 1. Anket Soruları

1. Cinsiyet nedir
Kız
Erkek
2. Yaş nedir
5-9 yaş
10-14 yaş
15-18 yaş
3. Eğitime devam etme durumu
Devam ediyor
Devam etmiyor
4. Eğitim durumunuz
İlkokul
Ortaokul
Lise
5. Anne- baba sağ mı ölü mü
Sağ
Ölü
Biri sağ, diğeri ölü
6. Anne-baba ayrı mı, birlikte mi yaşıyorlar?
Beraberler
Ayrılar
7. Kiminle kalıyorsunuz?
Aile
Yurt
Arkadaşlarla
Akrabamla
Sokakta
Diğeri
8. Babanızın eğitim durumu

- Okuryazar değil
İlkokul
Ortaokul-lise
9. Annenizin eğitim durumu
Okuryazar değil
İlkokul
Ortaokul-lise
10. Babanızın mesleği
Çalışmıyor
Serbest meslek
Esnaf
Çiftçi
İnşaatçı
Emekli
Memur
11. Annenizin mesleği
Çalışmıyor(Ev hanımı)
İşçi
Diğeri(.....)
12. Babanız sigara kullanıyor mu
Kullanıyor
Kullanmıyor
13. Babanız alkol kullanıyor mu
Kullanıyor
Kullanmıyor
14. Hanenizin aylık geliri
300-500 TL
500-1000TL
1000-1800TL
1800ve üstü

15. Evinizin mülkiyet durumu
- Kendimizin
 - Kira
 - Diğeri
16. Ailedeki çocuk sayısı
- 2
 - 3
 - 4
 - 5 ve daha fazlası
17. Ailenizin sosyal güvencesi
- SSK
 - Bağkur
 - Emekli sandığı
 - Yok
18. Çalıştığınız yerde günlük kazancınız
- 10-30 TL
 - 30-50 TL
 - 50 ve üstü
19. Çalıştığınız iş
- Seyyar satıcılığı
 - Tartıcılık
 - Sanayi sitesinde çırak, tamirci
 - Fırında çıraklık
 - Lokanta vb. yerde garson, bulaşıkçı
 - Berber yanında çıraklık
 - Ağır ve tehlikeli iş
 - Diğer
20. Ne kadar süredir çalışıyorsunuz
- 1-12 ay süre
 - 12 ay ve daha fazlası

21. Günlük alıştığınız saat

6-8 saat arası

9-11 saat arası

12-15 saat arası

22. Çalışma nedeniniz

Ailenin geliri yok

Aileye ekonomik destek sağlamak için

Kendi okul harçlığını çıkartmak ve kendi paramı kazanmak için

Ailenin zoru ile

Diğer

23. Çalıştığınız yerde iş kazasına maruz kaldınız mı?

Evet

Hayır

24. alışırken herhangi dış etmenlerden fiziksel şiddete maruz kaldınız mı?

Evet

Hayır

Cevap vermek istemiyorum

25. alışırken kim ya da kimler tarafından şiddete maruz kaldınız

Polis

Zabıta

evre esnaf

İşverenden

Benimle beraber çalışan diğer çocuklardan

Yabancılardan

Çalıştığım yerdeki usta-ıracak ustabaşından

Diğer

26. Madde kullanılan ortamda bulundunuz mu?

Evet

Hayır

27. Herhangi bir zararlı madde (sigara, alkol, uçucu madde ya da uyuşturucu madde) kullandınız mı

Kullandım

Kullanmadım

Zorla kullandırıldım

Cevap vermek istemiyorum

28. Sizin gibi pırlanta çocuklar için ne tür çalışmalar ya da faaliyetler olsun isterdiniz

Çocuk kütüphanelerinin kurulması

Spor salonlarının arttırılması

El sanatları kurslarının açılması

Sosyal etkinliklerin oyun alanlarının arttırılması ve ücretsiz olması

Bedava halı sahalarının yapılması

Diğer

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Hatice ÇELİK
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 03.06.1992/Karaman
e-posta : hatkor3142@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2014
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	Devam Ediyor

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2019-	Karaman Yunuskent Özel Eğitim Uygulama Okulu	Öğretmen

YABANCI DİL BİLGİSİ